

АСПЕКТИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

www.aspects.org.ua

2024 ТОМ 12 № 2

Видається з вересня 2013 року
4 рази на рік

Дніпро
Видавництво «Грані»
2024

Аспекти публічного управління

Науковий журнал

Том 12 № 2 2024

Засновник:

Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

Свідоцтво про реєстрацію
КВ № 20424 - 10224 Р від 28.11.13

Відповідно до Наказу Міністерства
освіти і науки України № 886 від
02.07.2020 р. надано статус фахового
видання з державного управління
категорії "Б"

ISSN 2311-6420 (Print)
ISSN 2413-8231 (Online)

Індексується:
DOAJ
IndexCopernicus
ERIH PLUS
Google Scholar
Vernadsky National Library of Ukraine
CrossRef
Ulrichs web
WorldCAT

Видавець:

Видавництво «Грані»
Україна, 49044, Дніпро
вул. Гоголя, 20-б, к. 32
+38(097)269-55-13
+38(050)258-83-86
grani-print.dp.ua
granidp@gmail.com

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2131 від 23.05.2005

Індекс журналу в каталозі
передплатних видань України – 86192

Відповідальність за достовірність фактів,
цитат, власних імен, географічних назв,
підприємств, організацій, установ та ін.
інформації несуть автори статей.

Висловлені у цих статтях думки можуть не
збігатися з точкою зору редакційної колегії і
не покладають на неї ніяких зобов'язань.
Передруки і переклади дозволяються лише
за згодою автора та редакції.

© «Аспекти публічного управління» 2024

Редакційна колегія

Абельсеїтова Світлана	к. тех. н., доц. (Казахстан)
Аврейцевич Ян	д.т.н., проф. (Польща)
Андріанов Ігор	д. ф-м. н., проф. (Німеччина)
Антонова Ольга	д. держ.упр., проф.
Бобровська Олена	д. держ.упр., проф.
Бородін Євгеній	д.і.н., проф.
Вільборг Елін	д.політ.н., проф. (Швеція)
Гао Тяньмін	к. екон. н., доц. (КНР)
Глук Кшиштоф	д.ф.н., доцент. (Польща)
Гончарук Наталья	д. держ.упр., проф.
Гугнін Олександр	д. філос.н., проф. (Польща)
Густафссон Маріана	д.ф.політ., доцент (Швеція)
Іванова Світлана	к. філол.н., доцент
Квітка Сергій	д. держ. упр., проф.
Кравченко Богдан	д. держ.упр., проф. (Киргизька Республіка)
Кравченко Віктор	к. юр. наук, проф.
Крушельницька Таїсія	д. держ. упр., проф.
Кузнецовене Йоланта	д.ф.н., проф. (Литва)
Липовська Наталья	д. держ. упр., проф.
Мазур Олександр	д.ф., доц.
Маматова Тетяна	д. держ. упр., проф.
Матвеева Ольга	к. держ. упр., доц.
Молоканова Валентина	д. т. н., проф.
Набаз Навзад Абдулла	д.ф. (Ірак)
Прокопенко Леонід	д. держ. упр., проф.
Ружевичус Юзас	д. екон. н., проф (Литва)
Серафінас Далюс	д.н. із соц. ком., проф. (Литва)
Старушенко Галина	к. т. н., проф.
Сорокіна Людмила	к. соц. н., доцент
Сорокіна Наталія	д. держ. упр., доцент
Тарасенко Тетяна	д. держ. упр., доцент
Хожило Ірина	д. держ. упр., проф.
Чикаренко Ірина	д. держ. упр., проф.
Шпекторенко Ігор	д. держ. упр., проф.

Редакція

Головний редактор: Квітка Сергій
Заступники головного редактора: Іванова Світлана,
Сорокіна Наталія, Шпекторенко Ігор
Редактор: Мазур Олександр

Контакти:

+38(050)258-83-86; +38(097)269-55-13
aspects.dnipro@gmail.com
www.aspects.org.ua

Public Administration Aspects

Scientific journal

12 (2) 2024

Founders:
Dnipro University of Technology

Registration license
KB № 20424 - 10224 P, issued 28.11.13

In accordance with the Order of the
Ministry of Education and Science of
Ukraine № 886 of 02.07.2020, the status
of a professional publication on public
administration of category "B" was
granted

ISSN 2311-6420 (Print)
ISSN 2413-8231 (Online)

Indexed:
DOAJ
IndexCopernicus
ERIH PLUS
Google Scholar
Vernadsky National Library of Ukraine
CrossRef
Ulrichs web
WorldCAT

Publisher:
Publishing house «Grani»
20b, Gogol St., of. 32
Dnipro, Ukraine, 49044
+38(097)269-55-13
+38(050)258-83-86
graniprint@gmail.com
grani-print.dp.ua
Publishing license:
ДК № 2131 dated 23.05.2005

Subscription index in Ukraine – 86192

Responsibility for facts, quotations,
private names, enterprises and
organizations titles, geographical locations
etc. to be bared by the authors.

The editorial office and board do not
always share the views and thoughts
expressed in published articles.

Reprints and translations are allowed
on the written consent with the editorial
office and the author.

© «Public administration aspects» 2024

Editorial board

Abelseitova Svitlana	Assoc. Prof. PhD (Kazakhstan)
Awrejcewicz Jan	Full Prof. Dr. (Poland)
Andrianov Igor	Full Prof. Dr. (Germany)
Antonova Olga	Full Prof. Dr.
Bobrovska Olena	Full Prof. Dr.
Borodin Yevheniy	Full Prof. Dr.
Gluc Krzysztof	Assoc. Prof. Dr.
Gao Tianmin	Assoc. Prof. PhD (PRC)
Gustafsson Mariana	Assoc. Prof. PhD (Sweden)
Honcharuk Natalia	Full Prof. Dr.
Huhnin Oleksandr	Full Prof. Dr. (Poland)
Ivanova Svitlana	Assoc. Prof. PhD
Kvitka Sergiy	Full Prof. Dr.
Kravchenko Bohdan	Full Prof. Dr. (Kyrgyz Republic)
Kravchenko Viktor	Full Prof. PhD
Krushelnytska Taisiia	Full Prof. Dr.
Kuznecoviene Jolanta	Full Prof. Dr. (Lithuania)
Lypovska Natalia	Full Prof. Dr.
Mazur Oleksandr	Assoc. Prof. PhD
Mamatova Tetiana	Full Prof. Dr.
Matveieva Olha	Assoc. Prof. PhD
Molokanova Valentyna	Full Prof. Dr.
Nabaz Nawzad Abdullah	Dr. (Iraq)
Prokopenko Leonid	Full Prof. Dr.
Ruzhevichus Yuzas	Full Prof. Dr. (Lithuania)
Serafinas Dalius	Full Prof. Dr. (Lithuania)
Starushenko Halyna	Full Prof. PhD
Sorokina Liudmyla	Assoc. Prof. PhD.
Sorokina Natalia	Assoc. Prof. Dr.
Tarassenko Tetiana	Assoc. Prof. Dr.
Khozhylo Iryna	Full Prof., Dr.
Chykarenko Iryna	Full Prof., Dr.
Shpektorenko Igor	Full Prof., Dr.
Wihlborg Elin	Full Prof. Dr. (Sweden)

Editorial office

Editor in Chief: Kvitka Sergiy
Deputies Chief Editor: Ivanova Svitlana, Sorokina Natalia,
Shpektorenko Igor
Editor: Mazur Oleksandr

Contacts:

+38(050)258-83-86; +38(097)269-55-13
aspects.dnipro@gmail.com
www.aspects.org.ua

Зміст

C. 5	<i>Прокопенко Сергій</i> Нормативно-правове забезпечення надання адміністративних послуг в Україні: сучасний стан та напрями вдосконалення
C. 13	<i>Мазур Олександр, Квітка Сергій, Миргородська Марія</i> Роль креативних індустрій в публічному управлінні розвитком громад: досвід Великої Британії
C. 21	<i>Тюріна Діна</i> Державна гендерна політика як фактор формування та розвитку гендерно збалансованого бізнесу
C. 29	<i>Кутєпова Марина</i> Особливості інститутів громадянського суспільства в Україні та Великій Британії: загальні тенденції та національна специфіка
C. 37	<i>Назаренко Олександр, Рак Юлана</i> Медіаційна компетентність публічних службовців та лідерів громадянського суспільства в Україні
C. 48	<i>Адаменко Денис</i> Аналіз підходів до дослідження інтелектуальних ресурсів: теорія і практика
C. 57	<i>Шумляєва Ірина, Лисиця Олександр</i> Теоретичні підходи до партисипативної демократії на місцевому рівні
C. 67	<i>Балашов Дмитро</i> Нормативно-правове забезпечення формування брендингу міст в Україні
C. 77	<i>Власенко Світлана</i> Основні принципи публічної політики національної пам'яті
C. 85	<i>Єфіменко Андрій</i> Загальні характеристики лояльності персоналу та проблема її об'єктивності
C. 92	<i>Шпекторенко Ігор, Хожило Ірина, Хожило Максим</i> Соціальне управління: структура, основи методології практичної діяльності
C. 98	<i>Олашин Володимир</i> Обов'язковість виконання адміністративного акту та заходи впливу

Contents

P. 5	<i>Prokopenko Serhii</i> Regulatory and Legal Framework for Administrative Service Provision in Ukraine: Current State and Improvement Directions
P. 13	<i>Mazur Oleksandr, Kvitka Sergiy, Myrhorodska Mariia</i> The role of creative industries in public administration of community development: the experience of Great Britain
P. 21	<i>Tiurina Dina</i> State Gender Policy as a Factor of Formation and Development of Gender Balanced Business
P. 29	<i>Kutepova Maryna</i> Peculiarities of Civil Society Institutions in Ukraine and Great Britain: General Trends and National Specificity
P. 37	<i>Nazarenko Oleksandr, Rak Yulana</i> Mediation Competence of Public Servants and Leaders of Civil Society in Ukraine
P. 48	<i>Adamenko Denys</i> Analysis of Approaches to the Study of Intellectual Resources: Theory and Practice
P. 57	<i>Shumliaieva Iryna, Lysytsia Oleksandr</i> Theoretical Approaches to Participatory Democracy at the Local Level
P. 67	<i>Balashov Dmytro</i> Legislative and Regulatory Support for City Branding in Ukraine
P. 77	<i>Vlasenko Svitlana</i> Basic Principles of Public Policy of National Memory
P. 85	<i>Efimenko Andriy</i> General Characteristics of Staff Loyalty and the Problem of Its Objectivity
P. 92	<i>Shpektorenko Ihor, Khozhylo Iryna, Khozhylo Maksym</i> Social Management: Structure, Fundamentals of Methodology of Practical Activity
P. 98	<i>Olashyn Volodymyr</i> Obligation of Execution of Administrative Act and Measures of Influence

Regulatory and Legal Framework for Administrative Service Provision in Ukraine: Current State and Improvement Directions

UDC: 35.078:342.924(477)

DOI: <https://doi.org/10.15421/152419>**Prokopenko Serhii**Ph.D., <https://orcid.org/0000-0002-6273-6959>, sergiiprokopenko91@gmail.com*Dnipro University of Technology (Dnipro, Ukraine)*

Abstract

Within the framework of European integration and the execution of the Association Agreement between Ukraine and the EU, a significant concern in Ukrainian society is the need for proper legal regulation of the procedural relationships among executive authorities, local self-government bodies, and individuals and legal entities. Public services are a network of contacts between the government (including authorities, state institutions, organizations, corporations) and society. Through this network, the government fulfills its obligations and functions to meet the requirements of citizens.

Global practice in regulating public service systems, encompassing their formation and improvement, is based on developing corresponding legislative frameworks. The primacy of legislative procedures guarantees the definition of general principles of state authorities' activities in providing services to the population, including standards of service quality. Clear and understandable legislative definitions of the procedures for providing public services are key principles for the effective functioning of public administration. This principle, recognized in international practice, requires an analysis of the regulatory framework of public services in Ukraine, as enhancing the efficiency of public administration in Ukraine is possible through improving mechanisms for providing public services.

The purpose of this research is to identify the specifics of the regulatory framework for the provision of administrative services in Ukraine by analyzing the existing legislative base and identifying possible directions for improving legislation in the field of administrative service provision. The article analyzes the regulatory statutes that govern the operations of executive authority and local self-government entities in Ukraine regarding administrative services. It considers the main problems of legal regulation of administrative services in Ukraine, focuses on certain shortcomings in the legal field concerning these issues, and proposes ways to address them.

Keywords: administration, administrative services, provision of administrative services, bodies of executive power, bodies of local self-government, regulatory mechanisms, normative and legal support, normative and legal acts, center for provision of administrative services

Нормативно-правове забезпечення надання адміністративних послуг в Україні: сучасний стан та напрями вдосконалення

Прокопенко Сергій*Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» (Дніпро, Україна)*

Анотація

У контексті європейської інтеграції та виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, одним з найбільш актуальних питань українського суспільства є правове регулювання процедурних відносин між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування з фізичними та юридичними особами. Адміністративні послуги представляють собою систему взаємовідносин між державою (включаючи органи влади, державні установи, організації, підприємства) та суспільством, в межах яких держава задовольняє потреби громадян через виконання своїх завдань і реалізацію функцій. Світова практика регулювання системи адміністративних послуг, що охоплює їх формування та вдосконалення, базується на розробці відповідної законодавчої бази. Первинність правотворчих процедур гарантує визначення загальних принципів діяльності органів публічної влади у наданні послуг населенню, включаючи стандарти якості їх надання. Чітке і зрозуміле законодавче визначення порядку надання адміністративних послуг є одним з ключових принципів ефективного функціонування публічного управління, який визнаний у міжнародній практиці, вимагає аналізу нормативного забезпечення системи адміністративних послуг в Україні, оскільки підвищення ефективності публічного управління в Україні можливе через вдосконалення механізмів надання адміністративних послуг. Метою дослідження є виявлення особливостей нормативно-правового забезпечення надання адміністративних послуг в Україні. Для цього необхідно проаналізувати існуючу нормативну базу та визначити потенційні шляхи удосконалення законодавства у сфері надання адміністративних послуг. Стаття містить результати дослідження нормативно-правових механізмів, що спрямовані на регулювання діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування на регіональному рівні у системі надання адміністративних послуг. Досліджено основну проблематику правового регулювання процесів надання адміністративних послуг, визначено певні недоліки та розроблено пропозиції щодо шляхів їх вирішення.

Ключові слова: адміністрування, адміністративні послуги, надання адміністративних послуг, органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, регуляторні механізми, нормативно-правове забезпечення, нормативно-правові акти, центр надання адміністративних послуг

Стаття надійшла / Article arrived: 04.04.2024

Схвалено до друку / Accepted: 28.06.2024

Вступ.

Проблематика визначення нормативно-правового механізму забезпечення процесів надання адміністративних послуг на регіональному рівні є вкрай актуальною в контексті сучасних реформ державного управління та місцевого самоврядування, здійснення процесів євроінтеграції. Адміністративні послуги відіграють ключову роль у взаємодії громадян з державними органами та органами місцевого самоврядування, а їх якість та доступність значною мірою впливають на рівень довіри населення до органів влади. Незважаючи на значні зусилля, спрямовані на реформування цієї сфери, існують численні проблеми, що перешкоджають ефективному функціонуванню системи та процесів надання адміністративних послуг.

Згідно з аналізом сучасних тенденцій у сфері надання адміністративних послуг про необхідність комплексного підходу до вирішення зазначених проблем, вдосконалення нормативно-правових актів, що чітко визначають регламент та порядок надання адміністративних послуг, сприятиме підвищенню прозорості та зниженню рівня корупції. Враховуючи сучасні вимоги та очікування громадян, вдосконалення нормативно-правового забезпечення надання адміністративних послуг в Україні є ключовим завданням на шляху до створення ефективного, прозорого та доступного публічного управління.

Мета дослідження є виявлення особливостей нормативно-правового забезпечення процесів надання адміністративних послуг в Україні шляхом аналізу існуючої нормативно-правової бази, виявлення можливих напрямів удосконалення законодавства у сфері надання адміністративних послуг.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

Численні науковці присвятили свої дослідження сучасному стану нормативно-правового забезпечення надання адміністративних послуг в Україні. Серед них варто відзначити: С. М. Демченко (2020), яка аналізувала проблеми та перспективи реформування адміністративних послуг в Україні; О. О. Діденка (2020), що досліджував проблеми та перспективи реформування публічних послуг; та Н. В. Грищука (2018), що зосередився на гарантіях реалізації права на адміністративні послуги в Україні. Однак, питання вдосконалення нормативно-правового забезпечення надання адміністративних послуг в Україні залишаються недостатньо дослідженими, що підкреслює актуальність обраної тематики.

Результати дослідження.

Аналіз нормативної бази надання державних послуг доцільно розпочати з Основного закону держави. Хоча Конституція України (1996) безпосередньо не використовує термін "адміністративні послуги", вона містить численні положення, які визначають цю сферу. В. Сорокіна аналізує відповідні статті Конституції і доходить висновку про те, що є ознаки, достатні для спрямування дій органів виконавчої влади у сфері надання послуг, а також стандарти, які гарантують, що ці послуги будуть отримані громадянами.

Як демократична, правова та соціальна держава, Україна створює основи для надання адміністративних послуг, які є результатом виконання ряду завдань і функцій органів державної влади та органів місцевого самоврядування. У процесі надання цих послуг взаємодія між громадянами та органами публічної влади повинна будуватися на засадах демократії, права та соціальної справедливості.

Відповідно до статті 6 Конституції, державна влада розподіляється на три гілки, що дозволяє законодавчим, виконавчим та судовим органам надавати послуги. У процес надання послуг повинні бути включені нормативна структура, процедура виконання та можливість судового захисту.

Конституція України (1996) втілює ключову ідею переходу від колишньої ідеології домінування держави над індивідуальними інтересами до ідеології служіння держави громадянам, гарантуючи та захищаючи основні права і свободи людини. Таким чином, концепція держави як інституту, що служить громадянину, передбачає надання адміністративних послуг.

Конституція України (1996) втілює важливу ідею переходу від минулої ідеології домінування держави та її інтересів над індивідуальними до ідеології служіння держави громадянину, гарантуючи, забезпечуючи та захищаючи основні права і свободи людини. Отже, сама концепція держави як інституту служіння громадянину передбачає надання адміністративних послуг.

Таким чином, Конституцію України можна розглядати як фундаментальну нормативну платформу, на якій базуються численні законодавчі акти, що регулюють відносини у сфері адміністративних послуг.

Важливою особливістю нормативно-правової бази є те, що основна увага українських законотворців зосереджена на вдосконаленні саме адміністративних послуг, що знайшло своє відображення у розпочатій у 1998 році адміністративній реформі, в межах якої було обрано курс на покращення державних послуг.

Проте відсутність чітких дефініцій дозволила вільно використовувати у нормативному полі поняття державних, публічних, адміністративних та управлінських послуг, що змістовно можуть суперечити одна одній.

Подібне узагальнення спостерігалось в Методичних рекомендаціях Головного управління державної служби, які пропонували розглядати "державні послуги", що об'єднують поняття "управління" та "адміністративної послуги". Вони охоплюють дії державних органів щодо реалізації функцій і завдань держави, визначених Конституцією України та іншими законодавчими актами.

Закон України «Про соціальні послуги», прийнятий у 2003 році, закріпив визначення соціальних послуг. Згідно з цим законом, соціальні послуги є повний комплекс заходів у таких сферах, як право, економіка, психологія, освіта, медицина, реабілітація та інші, спрямований на підтримку окремих груп чи індивідів, які знаходяться у складних життєвих обставинах і потребують допомоги, що сприяють покращенню або відновленню їхньої життєдіяльності, адаптації до суспільства та можливості жити повноцінним життям.

Наступним нормативним актом, що мав на меті регулювання відносин у сфері адміністративних послуг, стала Концепція розвитку системи надання адміністративних послуг органами виконавчої влади, схвалена розпорядженням Уряду від 15.05.2006 року. У цьому документі визначено публічні послуги як послуги, що надаються органами влади різних рівнів, суб'єктам господарювання, установам та організаціям, що перебувають у їхньому управлінні». Таким чином, цей термін інтегрує державні, муніципальні та адміністративні послуги. Адміністративні послуги являють собою результат здійснення владних повноважень уповноваженим суб'єктом, який відповідно до закону забезпечує юридичне оформлення умов для реалізації прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб. Це включає, наприклад, видачу дозволів, ліцензій, сертифікатів, посвідчень, реєстрацію та інші подібні дії.

У Концепції розвитку системи надання адміністративних послуг органами виконавчої влади було визначено принципи їх надання, серед яких: доступність, відповідність стандартам, економічна обґрунтованість вартості, прозорість, а також критерії оцінки якості надання послуг.

Деякі положення цієї Концепції знайшли відображення в наступних нормативних актах: «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів адміністративних

послуг» 2007 року та «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо визначення собівартості платних адміністративних послуг» 2007 року. Однак ці методичні рекомендації стосувалися лише адміністративних послуг і не визначали чітких переліків таких послуг, що призвело до невизначеності суб'єктів, на які поширювалися стандарти надання послуг, а також відповідальності за їх неналежне виконання.

Нормативне регулювання відносин у сфері державних послуг тісно пов'язане з системою державної служби. Програма розвитку державної служби на 2005-2010 роки закріпила необхідність "визначити та запровадити стандарти професійної діяльності державних службовців на основі стратегічного планування діяльності державних органів з орієнтацією на надання державних послуг". У четвертому розділі Програми, який присвячений підвищенню ефективності виконання державних завдань і функцій, зазначено відповідні заходи у сфері державних, у тому числі адміністративних послуг:

- визначення груп споживачів послуг і складання списків послуг, що їм надаються;
- встановлення порядку та регламенту надання послуг, визначення критеріїв оцінки їх якості та міри відповідальності державних службовців;
- заохочення державних службовців за високі результати в роботі;
- вивчення доцільності передачі права надання окремих послуг бюджетним установам та організаціям.

У 2009 році Кабінет Міністрів України прийняв Постанову «Про заходи щодо упорядкування державних, у тому числі адміністративних послуг». Тимчасовий порядок надання адміністративних послуг визначав ці послуги як ті, що надаються органами виконавчої влади, державними підприємствами, установами та організаціями в рамках виконання делегованих державою повноважень згідно з нормативно-правовими актами. Проте вітчизняні науковці негативно оцінили цю постанову, оскільки вона виключала можливість надання адміністративних послуг органами місцевого самоврядування. Через це діяльність із видачі дозволів на розміщення об'єктів торгівлі, прийняття в експлуатацію будівель, видачі ордерів на житлові приміщення та багато інших послуг, які відповідали ознакам адміністративних, перестали вважатися такими. Тимчасовий порядок був частково відредагований, зокрема, щодо розміру винагороди за послуги, інформаційного

забезпечення, а також був актуалізований процес організації системи «єдиного вікна».

Іншим аспектом реформування сфери державних послуг стала їх регламентація. 3 грудня 2011 року набула чинності Постанова Кабінету Міністрів України «Про Реєстр адміністративних послуг», яка уповноважила Міністерство економічного розвитку і торгівлі вести Реєстр адміністративних послуг і рекомендувала органам місцевого самоврядування подавати інформацію про надані ними послуги для включення до реєстру.

Одним із перших нормативних актів, що запровадив термін "адміністративні послуги" в Україні, є Закон України "Про адміністративні послуги", який був прийнятий Верховною Радою України 6 вересня 2012 року. Закон визначає основні засади надання адміністративних послуг, регулює взаємовідносини між суб'єктами надання адміністративних послуг та їх отримувачами, а також встановлює порядок надання адміністративних послуг.

Забезпечення виконання завдань щодо впровадження демократичних принципів урядування та усунення існуючих недоліків стало ціллю Закону України «Про адміністративні послуги», прийнятого 6 вересня 2012 року, що визначило теперішній стан системи адміністративних послуг. Закон визначив «адміністративну послугу» як виконання владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи з метою набуття, зміни або припинення прав та обов'язків відповідно до закону. Також визначено поняття «суб'єкт надання адміністративних послуг», яким є виконавчий орган, інший державний орган, орган влади Автономної Республіки Крим, орган місцевого самоврядування або їхні посадові особи, уповноважені відповідно до законодавства надавати адміністративні послуги.

Закон регулює реалізацію прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб у сфері надання адміністративних послуг, а також визначає терміни і поняття, такі як «інформаційні та технологічні картки адміністративних послуг», «центр надання адміністративних послуг», «єдиний державний портал адміністративних послуг» та «Реєстр адміністративних послуг».

У результаті цього закону було створено інститут Центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП), які мають на меті забезпечити громадян зручними та доступними умовами при зверненні за адміністративними послугами. На сьогодні в Україні функціонує майже 3000 ЦНАПів, які розташовані по всій країні,

зокрема в містах, селищах та селах. ЦНАПи в Україні сьогодні надають людям від 200 до 400 адміністративних послуг, і їх кількість постійно зростає. Останнім часом додалися, до прикладу, такі послуги, як облік внутрішньо переміщених осіб, «Відновлення, послуги ветеранам та членам їхніх сімей». Зрештою, для того й створювали ЦНАПи в громадах, щоб забезпечити якісні й доступні послуги для людей.

При прийнятті Закону України «Про адміністративні послуги» почався процес реформування сфери адміністративних послуг. Новий закон надав чітке визначення поняття "адміністративна послуга", встановив обов'язковість належного інформування отримувачів таких послуг і запровадив інформаційні та технологічні картки з метою регулювання процедур і термінів надання адміністративних послуг. Вітчизняні дослідники вважають деякі положення Закону «Про адміністративні послуги» основними перевагами, включаючи:

- впровадження ідеології служіння держави громадянам, що сприяє реалізації їхніх прав і прав суб'єктів господарювання шляхом забезпечення доступу до адміністративних послуг;

- покращення умов взаємодії громадян з владою;

- законодавче обмеження вимог щодо подання документів та інформації, які вже є у суб'єктів надання адміністративних послуг або можуть бути отримані ними самостійно;

- упорядкування внутрішніх процедур надання адміністративних послуг за допомогою технологічних карток і забезпечення доступної інформації для споживачів через обов'язкове інформування та використання інформаційних карток;

- введення поняття "адміністративний збір" як єдиної плати за адміністративну послугу, що замінило попередні види оплати, такі як "державне мито", реєстраційні та ліцензійні збори;

- заборона суб'єктам надання адміністративних послуг надавати інші платні послуги, крім адміністративних (наприклад, ксерокопіювання, консультування).

Новації Закону України «Про адміністративні послуги» були спрямовані на удосконалення механізмів надання адміністративних послуг та забезпечення більшої доступності та прозорості у взаємодії громадян з державними органами.

Хоча Закон України «Про адміністративні послуги» має свої переваги, можна визначити кілька недоліків:

- визначення адміністративної послуги як "результату здійснення повноважень", а не

"результату процесів" (як у стандартах ISO), ускладнює впровадження процесного підходу, зокрема у вимірюванні результативності процесів.

- відсутність посилення на необхідність розробки національних стандартів адміністративних послуг, які б встановлювали єдині мінімальні вимоги до якості послуг. Інформаційні та технологічні картки адміністративних послуг не мають такого нормативного навантаження.

- технологічні та інформаційні картки не містять розділів з критеріями оцінювання якості адміністративних послуг та відповідних "точок контролю" з боку клієнтів.

- відсутність положень щодо організації процесів контролю якості, включаючи здійснення громадського моніторингу надання адміністративних послуг.

Перелічені недоліки свідчать про необхідність подальшого вдосконалення законодавства у сфері адміністративних послуг з метою забезпечення більшої ефективності, прозорості та якості надання послуг громадянам та суб'єктам господарювання.

У 2014 році Кабінет Міністрів України видав Розпорядження № 523-р «Деякі питання надання адміністративних послуг органів виконавчої влади через центри надання адміністративних послуг» (2014), яке спробувало упорядкувати перелік базових послуг, що надаються Центрами надання адміністративних послуг (ЦНАП). Серед цих послуг зазначені послуги Державної міграційної служби, Державної реєстраційної служби та Державного агентства з питань земельних ресурсів.

Особливе значення має Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, прийнята у 2014 році. Хоча більшість нормативних актів регулюють переважно відносини у сфері адміністративних послуг, цей документ охоплює ширшу сферу застосування. Концепція визначає напрями вдосконалення системи надання послуг органами місцевого самоврядування та підкреслює необхідність забезпечення доступності та якості публічних послуг відповідно до державних стандартів з урахуванням потреб населення.

Концепція Державної цільової програми створення та функціонування інформаційної системи надання адміністративних послуг до 2017 року мала певні недоліки. Метою Програми було створення доступних і зручних умов для реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, а також підвищення якості надання адміністративних

послуг шляхом впровадження системи електронної міжвідомчої взаємодії державних органів, Єдиного державного порталу адміністративних послуг та цілодобової Урядової телефонної довідки з питань адміністративних послуг.

Враховуючи вищезазначене, підтримуємо думку А. І. Корольова (2019) про те, що законодавчу базу, яка проголошує широкі громадянські права та їх захист, можна створити досить швидко, але механізми їх реалізації та виконання обов'язків формуються протягом тривалого часу через наукову, правотворчу, просвітницьку, правозастосовну та організаційну роботу.

На думку С. М. Демченко (2020), правове регулювання надання адміністративних послуг в Україні не враховує систематизації адміністративно-правових відносин за галузями українського права. Для забезпечення ефективності цього процесу необхідно створити відповідну модель, яка регулюватиме матеріальні адміністративно-правові відносини та їх процесуальні аспекти на рівні закону. Незважаючи на те, що деякі процесуальні норми вже містяться в Законі України "Про адміністративні послуги", вони не повністю забезпечують процес надання адміністративних послуг. У сучасних умовах, коли права і свободи громадян є пріоритетними, необхідно створити відповідні адміністративно-процесуальні умови для їх ефективної реалізації.

Додатково, з 1 жовтня 2018 року в Україні було запроваджено надання адміністративних послуг у сфері державної реєстрації актів цивільного стану через Центри надання адміністративних послуг (ЦНАП), створені відповідно до Закону України "Про адміністративні послуги", що стосується також певних адміністративно-територіальних одиниць, визначених Міністерством юстиції України згідно з наказом від 29 серпня 2018 року №2825/5 "Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів у сфері державної реєстрації актів цивільного стану". Цей крок є важливим для європейської інтеграції України, проте для задоволення потреб громадян та створення враження, що держава функціонує як сервіс, необхідно запровадити такі послуги у всіх ЦНАП, а не лише в обмеженій кількості, як це відбувається зараз.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 січня 2019 року №37-р було схвалено План заходів з реалізації Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні на 2019-2020 роки. Відповідно до пункту 2 цього Плану, у центральних органах виконавчої влади та місцевих держадміністраціях у 2019-2020

роках мало бути забезпечено впровадження надання пріоритетних послуг у електронній формі, зокрема шляхом впровадження електронної взаємодії для оптимізації процедури надання цих послуг за допомогою системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів і відповідних змін до нормативно-правових актів, які регулюють ці питання відповідно до Закону України "Про адміністративні послуги". Згідно з пунктом 9 Плану, передбачено також забезпечити щорічне оцінювання якості надання електронних послуг з урахуванням європейських стандартів. Виконання зазначених заходів сприятиме підвищенню якості адміністративних послуг, що надаються.

У зв'язку з цим, у 2022 році було прийнято Закон України "Про адміністративну процедуру", який є важливим кроком у реформуванні державного управління. Він регулює порядок надання адміністративних послуг органами виконавчої влади та місцевого самоврядування громадянам і юридичним особам. Закон визначає основні принципи адміністративної процедури, такі як законність, неупередженість, рівність перед законом, доступність, своєчасність, пропорційність і забезпечення права на захист та встановлює права та обов'язки учасників адміністративних процедур, включаючи право на отримання інформації, участь у процедурі, подання доказів та заяв, а також право на правову допомогу. Процедура прийняття рішень адміністративними органами регулюється законом, який встановлює порядок розгляду справ, строки їх розгляду, вимоги до оформлення рішень і порядок їх оскарження. Окрему увагу приділено процесу адміністративного оскарження, що включає подання скарг та строки їх розгляду.

В Україні наразі відсутній єдиний законодавчий акт, який би врегульовував процедуру нарахування та стягнення адміністративних зборів, а також визначав би розміри цих платежів для найбільш затребуваних серед населення адміністративних послуг, таких як реєстрація, отримання дозволів, видача паспортів тощо. Натомість, це питання регулюється численними та різноманітними законами, а також актами уряду або окремих відомств. У зв'язку з цим, часто буває незрозуміло, чому за певну послугу встановлено конкретний розмір плати. Однак значна кількість адміністративних послуг, зокрема ті, що надаються органами місцевого самоврядування, часто необгрунтовано безкоштовні (окрім випадків для соціально-незахищених верств населення). Точніше, фінансування надання

таких послуг здійснюється за рахунок усіх платників податків.

В умовах війни та економічної кризи це негативно впливає на місцеві громади. Через застарілі або неактуальні розміри зборів місцеві бюджети суттєво недоотримують необхідні ресурси. Процес надання адміністративних послуг вимагає фінансових витрат (на придбання обладнання, витратних матеріалів, оплату праці персоналу тощо). Для забезпечення якісних послуг вони мають бути частково самоопкупними, тобто покривати хоча б більшу частину витрат на їх надання. Інакше громадяни отримуватимуть їх у дедалі гірших умовах або й зовсім втратять доступ до таких послуг.

В Україні вже давно назріла потреба у законодавчому врегулюванні сфери оплати за надання адміністративних послуг. Необхідно актуалізувати розміри адміністративних зборів, визначити їх за чіткими критеріями, усунути незаконні платежі та забезпечити більшу самоопкупність процесу надання послуг, що може забезпечити Закон «Про адміністративний збір». Тому прийняття цього закону є нагальним, яку взялася вирішувати велика група народних депутатів України, яка у 2021 р. зареєструвала у Верховній Раді Проект Закону «Про адміністративний збір» від 16.11.2020 № 4380, що передбачає порядок нарахування розмірів таких зборів за чітко визначеними критеріями, визначає умови платності та безплатності послуг, а також містить перелік найпопулярніших (базових) адміністративних послуг і встановлює чіткі розміри зборів за них.

Висновки.

В контексті сучасних викликів та потреб суспільства, важливо підкреслити, що нормативно-правове забезпечення надання адміністративних послуг є стратегічно важливою складовою ефективного публічного управління. Сучасна ситуація з адміністративними зборами в Україні ускладнена через відсутність чіткого законодавчого регулювання, оскільки розміри цих зборів не переглядалися щонайменше 20 років. Додатковим чинником стала вимушена необхідність скорочення фінансування ЦНАПів з місцевих бюджетів, що обумовлено військовими діями. Таке недофінансування негативно впливає на якість і доступність адміністративних послуг, що підкреслює необхідність перегляду і оновлення чинного законодавства. Вирішення цієї проблеми сприятиме стабілізації та підвищенню ефективності роботи ЦНАПів, забезпечуючи належне надання послуг громадянам та юридичним особам.

Прийняття нового Закону України «Про адміністративний збір», який встановить

правові основи збору, регламентує платників, визначить розміри ставок, порядок сплати, умови звільнення від сплати та повернення збору, а також допоможе систематизувати та актуалізувати розміри платежів, забезпечить стабільне фінансування та підтримку роботи ЦНАПів, особливо в умовах поточних економічних і соціальних викликів.

Недолік у законодавчому визначенні поняття "стандарт адміністративної послуги" та у регулюванні розміру ставок адміністративного

збору створює корупційні ризики під час надання послуг як органами виконавчої влади, так і органами місцевого самоврядування.

У зв'язку з цим важливо створити комплексну правову платформу для розвитку різних можливостей надання адміністративних послуг, що має включати три взаємопов'язані напрямки реформ: визначення права людини на адміністративні послуги, ефективний механізм реалізації цього права, можливість оскарження порушення цього права.

БІБЛОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Гришук, Н. В. (2018). Гарантії реалізації права на адміністративні послуги в Україні. *Правова держава*, 2(7), 39-45.
- Демченко, С. М. (2020). Адміністративні послуги в Україні: проблеми та перспективи реформування. *Юридичний вісник*, 3(12), 21-26.
- Деякі питання надання адміністративних послуг органів виконавчої влади через центри надання адміністративних послуг. № 523-р. (2014, Травень 16). *Розпорядження Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/523-2014-p#Text>
- Діденко, О. О. (2020). Публічні послуги: сучасний стан та проблеми реформування в Україні. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*, 4(88), 118-125.
- Досвід електронного урядування: кращі практики з українських міст. (2020). *Головний департамент з питань розвитку електронного урядування*. Відновлено з https://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2016/02/Krashhi-praktiki-vprovadzhennya-elektronного-uryaduvannya_zarubizhnij-dosvid.pdf
- Звіт про стан електронного урядування в Україні за 2020 рік*. (2021). Відновлено з <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/reforms/zvit2021-ukr-web.pdf>
- Інститут розвитку громадянського суспільства. (2021). *Моніторинг якості адміністративних послуг в Україні: результати 2020 року*. Відновлено з <https://snriu.gov.ua/diyalnist/dozvilna-diyalnist/monitoring-yakosti-nadannya-administrativnih-poslug>
- Конституція України. (1996). *Відомості Верховної Ради України*, 30, ст. 141. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
- Концепція Державної цільової програми. № 1024. (2021, Вересень 22). *Постанова Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1024-2021-p#Text>
- Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. № 333-р. (2014, Квітень 1). *Розпорядження Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p#Text>
- Концепція розвитку системи надання адміністративних послуг органами виконавчої влади. № 90-р. (2006, Лютий 15). *Розпорядження Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://www.kmu.gov.ua/npas/29277890>
- Корольов, А. І. (2019). Електронне урядування як інструмент підвищення якості державних послуг в Україні. *Публічна адміністрація та місцеве самоврядування*, 2(40), 59-66.
- Кузнєцов, С. І. (2018). *Міжнародний досвід надання адміністративних послуг*. (Навчальний посібник). Київ, Україна: Видавництво КНЕУ.
- Про адміністративні послуги. № 5203-VI. (2012, Вересень 6). *Закон України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17>
- Про адміністративну процедуру. № 2373-IX. (2022, Лютий 17). *Закон України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>
- Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. № 755-IV. (2003, Травень 15). *Закон України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15>
- Про затвердження Методичних рекомендацій щодо визначення собівартості платних адміністративних послуг. № 1200. (2007, Вересень 28). *Наказ Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0329665-07#Text>
- Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів адміністративних послуг. № 1012/5. (2007, Вересень 20). *Наказ Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0219665-07#Text>
- Про затвердження Плану заходів щодо реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні на 2019-2021 роки. № 37-р. (2019, Січень 30). *Розпорядження Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-2014-p>
- Про заходи щодо упорядкування державних, у тому числі адміністративних послуг. № 840. (2010, Вересень 1). *Постанова Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/737-2009-p>
- Про звернення громадян. № 393/96-ВР. (1996, Жовтень 2). *Закон України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-vr>
- Про Реєстр адміністративних послуг. № 1271. (2011, Грудень 13). *Постанова Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1274-2011-p>

- Проект Закону про адміністративний збір. № 3562-IX. (2024, Лютий 6). Відновлено з https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70434
- Уряд схвалив Стратегію реформування державного управління України до 2025 року. (2021). Відновлено з <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-zatverdiv-strategiyu-reformuvannya-derzhavnogo-upravlinnya-ukrayini-do-2025-roku>
- Шульга, В. М., & Кирилова, О. В. (2019). Напрями вдосконалення адміністративних послуг в Україні. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*, 2(93), 110-115.

REFERENCES

- Concept of Reforming Local Self-Government and Territorial Organization of Power in Ukraine. No. 333-r. (2014, April 1). *Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p#Text>
- Concept of the Development of the Administrative Services System. No. 90-r. (2006, February 15). *Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/npas/29277890>
- Concept of the State Target Program. No. 10242013. (2021, September 22). *Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1024-2021-p#Text>
- Demchenko, S. M. (2020). Administrative services in Ukraine: Problems and prospects of reform. *Legal Bulletin*, 3(12), 21-26.
- Didenko, O. O. (2020). Public services: Current state and reform issues in Ukraine. *Bulletin of the National University of Water and Environmental Engineering*, 4(88), 118-125.
- Draft Law on administrative fee. No. 3562- IX. (2024, February 6). Retrieved from https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70434
- Experience of E-Governance: Best practices from Ukrainian cities. (2020). *Main Department for E-Governance Development*. Retrieved from https://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2016/02/Krashhi-praktiki-vprovadzhennya-elektronnoho-uryaduvannya_zarubizhnij-dosvid.pdf
- Gryshchuk, N. V. (2018). Guarantees for the realization of the right to administrative services in Ukraine. *Legal State*, 2(7), 39-45.
- Koroliyov, A. I. (2019). E-Governance as a tool to improve the quality of public services in Ukraine. *Public Administration and Local Government*, 2(40), 59-66.
- Kuznetsov, Y. I. (2018). *International experience of providing administrative services*. (A textbook). Kyiv, Ukraine: KNEU Publishing.
- Monitoring the quality of administrative services in Ukraine: Results of 2020. (2021). *Institute for Civil Society Development*. Retrieved from <https://snriu.gov.ua/diyalnist/dozvilna-diyalnist/monitoring-yakosti-nadannya-administrativnih-poslug>
- On Administrative Procedure. No. 2373- IX. (2022, February 17). *The Law of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>
- On Administrative Services. No. 5203-VI. (2012). *Law of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17>
- On Approval of Methodological Recommendations for Determining the Cost of Paid Administrative Services. No. 1200. (2007, September 28). *Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0329665-07#Text>
- On Approval of Methodological Recommendations for the Development of Administrative Services Standards. No. 1012/5. (2007, September 20). *Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0219665-07#Text>
- On Approval of the Action Plan for the Implementation of the Concept of Reforming Local Self-Government and Territorial Organization of Power in Ukraine for 2019-2021. No. 37. (2019, January 30). *Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-2014-p>
- On Citizens' Appeals No. 393/96-VR. (1996). *Law of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр>
- On Measures to Regulate State, Including Administrative, Services. No. 840. (2010, September 1). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/737-2009-п>
- On State Registration of Legal Entities, Sole Proprietors and Public Formations. No. 755-IV. (2003). *Law of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15>
- On the Register of Administrative Services. No. 1271. (2011, December 13). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1274-2011-п>
- Report on the state of E-Governance in Ukraine for 2020. (2021). Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/reforms/zvit2021-ukr-web.pdf>
- Shulha, V. M., & Kyrylova, O. V. (2019). Directions for improving administrative services in Ukraine. *Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs*, 2(93), 110-115.
- Some Issues on Providing Administrative Services of Executive Authorities through Administrative Service Centers. No. 523-r. (2013, May 16). *Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/523-2014-p#Text>
- The Government approved the Public Administration Reform Strategy of Ukraine until 2025. (2021). Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-zatverdiv-strategiyu-reformuvannya-derzhavnogo-upravlinnya-ukrayini-do-2025-roku>

The Role of Creative Industries in Public Administration of Community Development: the Experience of Great Britain

UDC: 330.342.23:352.07

DOI: <https://doi.org/10.15421/152420>**Mazur Oleksandr¹**Ph.D., <https://orcid.org/0000-0002-7569-214X>, ukraine.mazur@gmail.com**Kvitka Sergiy²**Dr.Sc., Full Prof., <https://orcid.org/0000-0003-3786-9589>, skvitka14790@gmail.com**Myrhorodska Mariia**Ph.D. Student, <https://orcid.org/0000-0003-0079-7972>, myrhorodska.m.s@nmu.one¹*Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs (Dnipro, Ukraine)*²*Dnipro University of Technology (Dnipro, Ukraine)*

Abstract

Relevance. During the digital transformation of all spheres of human life, the role of creative industries is becoming more and more relevant as a component of the structure of socio-economic development of communities in a digital society. In this regard, creative industries encompass the significant dynamics of digital economy enterprises, which terms such as "art", "media" and "cultural industries" do not. Such changes have also affected the corresponding changes in public administration, especially at the local level in community development.

The purpose of this article is to provide an overview of the policy and practice of public administration in the UK in the field of creative industries and their role in community development, as well as to identify certain problems that arise during the implementation of this policy in the UK and should be taken into account in Ukraine when forming a new system of public administration of community development in the post-war period.

The results. The experience of the UK shows that at the local or regional level, creative industries, in the context of digital transformation, are seen as ways to create stable jobs, less dependent on the ups and downs of the global economy and those that need people, not capital. New models of work, including highly collaborative networked management and production models, are seen as a way forward for other sectors of the economy, as well as the value of digital innovation.

Conclusions. It is concluded that the development and maintenance of a thriving creative industries sector in many parts of the UK provides an opportunity for many of the participants to realize their talents, aspirations, and desires. It also aids in job creation and economic regeneration in many neglected urban and rural communities. However, it should be understood that the creative industries cannot provide an answer to the social and economic polarization in society, which is clearly manifested in the UK.

Keywords: creative industries, digitalization, digital transformation, urban development, public administration of community development

Роль креативних індустрій в публічному управлінні розвитком громад: досвід Великої Британії

Мазур Олександр¹, Квітка Сергій², Миргородська Марія²¹*Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ (Дніпро, Україна)*²*Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» (Дніпро, Україна)*

Анотація

Актуальність. Під час цифрової трансформації всіх сфер життєдіяльності людства роль креативних індустрій стає все більш актуальною, як складова структури соціально-економічного розвитку громад в умовах цифрового суспільства. В цьому плані креативні індустрії охоплюють суттєву динаміку підприємств цифрової економіки, чого не роблять такі терміни, як «мистецтво», «медіа» та «індустрія культури». Такі зміни вплинули і на відповідні зміни в публічному управлінні, особливо на місцевому рівні у розвитку громад.

Мета дослідження полягає в тому, щоб надати огляд політики та практики публічного управління у Великій Британії в сфері креативних індустрій та їх ролі в розвитку громад, а також визначити певні проблеми, що, виникають під час впровадження цієї політики у Великій Британії і мають бути враховані в Україні під час формування нової системи публічного управління розвитком громад у повосний період.

Результати. Досвід Великої Британії показує, що на місцевому чи регіональному рівнях креативні індустрії, в умовах цифрової трансформації, розглядаються як шляхи створення стабільних робочих місць, менш залежних від злетів і падінь глобальної економіки та таких, які потребують людей, а не капіталу. Нові моделі роботи, включно з мережевими моделями управління та виробництва, що базуються на високому рівні співпраці, розглядаються як шлях вперед для інших секторів економіки, так само як і цінність цифрових інновацій.

Висновки. Розвиток і підтримка процвітаючого сектору креативних індустрій у багатьох частинах Великої Британії дає можливість багатьом із учасників реалізувати свої таланти, прагнення та бажання. Це також допомагає у створенні робочих місць та економічній регенерації в багатьох занедбаних міських та сільських громадах. Втім, слід розуміти, що креативні індустрії не можуть дати відповідь на соціальну та економічну поляризацію в суспільстві, яка чітко проявляється у Великій Британії.

Ключові слова: креативні індустрії, цифровізація, цифрова трансформація, міський розвиток, публічне управління розвитком громад

Стаття надійшла / Article arrived: 10.05.2024

Схвалено до друку / Accepted: 28.06.2024

Вступ.

Публічне управління розвитком креативних індустрій досить нова тема в академічному, політичному та галузевому дискурсі. Під час цифрової трансформації всіх сфер життєдіяльності людства роль креативних індустрій стає все більш актуальною, як складова структури соціально-економічного розвитку громад в умовах цифрового суспільства (Квітка, 2021). В цьому плані креативні індустрії охоплюють суттєву динаміку підприємств цифрової економіки, чого не роблять такі терміни, як «мистецтво», «медіа» та «індустрія культури». Такі зміни вплинули і на відповідні зміни в публічному управлінні, особливо на місцевому рівні у розвитку громад.

Перше визнання особливого внеску креативних індустрій у формування новітньої архітектури суспільства відбулося у Великій Британії. Креативні індустрії були визначені як діяльність, яка походить від індивідуальної творчості, навичок і талантів і яка має потенціал для багатства та створення робочих місць шляхом створення та використання інтелектуальної власності. До сектора креативних індустрій були віднесені такі види діяльності, як: реклама, архітектура, мистецтво, антикварні ринки, ремесла, дизайн, дизайнерська мода, кіно, програмне забезпечення для інтерактивного дозвілля, музика, телебачення, радіо, виконавське мистецтво, видавництво та програмне забезпечення (Caves, 2001). Як бачимо, цей досить еkleктичний список включає як абсолютно аналогові (мистецтво, ремесла, антикваріат, архітектура), так і усталені сектори комерційного бізнесу (телебачення, радіо, кіно), а також повністю цифрові сектори нової економіки (програмне забезпечення, інтерактивне дозвілля).

З нашої точки зору, треба відзначити досить довільний підхід до такого переліку. Наприклад, сектори спадщини, туризму, дизайну комфортного міського середовища було опущено, незважаючи на те, що їх економічні, творчі та культурні характеристики є, принаймні, не менш продуктивні, ніж деякі з включених секторів. Втім досвід Великої Британії у сфері публічного управління розвитком креативних індустрій є одним з найбільш цінних у світі, і буде в нагоді в Україні для виходу з економічної кризи, спричиненої війною, що її розв'язала росія. Особливо, роль креативних індустрій виявляється на рівні громад – міських, селищних, сільських.

Мета статті – надати огляд політики та практики публічного управління у Великій Британії в сфері креативних індустрій та їх ролі

в розвитку громад, а також визначити певні проблеми, що, виникають під час впровадження цієї політики у Великій Британії і мають бути враховані в Україні під час формування нової системи публічного управління розвитком громад у повоєнний період.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

В українській науковій літературі, яка присвячена аналізу креативних індустрій, можна виділити роботу Т. Drobakhina (2024), в яких авторка розглядає потенціал креативних індустрій з точки зору розвитку регіональної та місцевої економіки та робить акцент на розповсюдження культурного туризму.

I. Tursky (2016) дослідив глобальні та регіональні тренди креативних індустрій та перспективи їх розвитку в Україні. Зокрема, автор визначив регіональні особливості розвитку креативних індустрій у різних країнах світу та узагальнив світовий досвід формування креативних кластерів. Ним було запропоновано авторську концепцію розвитку креативної індустрії в Україні та визначено перешкоди розвитку вказаної індустрії й Україні, втім, ще до початку війни, що її розв'язала росія.

В роботі V. Hnygя (2023) детально розкрито сутність та своєрідність понять «креативна економіка», «креативні індустрії», виникнення цих світових явищ та проаналізовано погляди на їх розвиток. Автор пропонує комплексний підхід до поняття інноваційної економіки, основою якої є творча складова. На його думку креативна економіка в найближчому майбутньому стане основою соціально-економічного лідерства країн.

Проблематика розвитку, впливу на громади та результатів їх впровадження переважно присутня у наукових дослідженнях закордонних дослідників. Це не випадково, оскільки там все й починалось і досягло вже відчутних результатів. У цій статті ми посилаємось на досвід Великої Британії, але й в інших розвинених країнах присутній досвід ефективного публічного управління у сфері розвитку креативних індустрій задля соціально-економічного прогресу громад. Втім маємо відзначити роботи науковців, що зробили, на наш погляд, значний внесок в аналіз креативних індустрій. Це, зокрема, – J.Howkins (2001), N. Garnham (1987; 2009), R. Florida (2000; 2003; 2018).

Результати дослідження.

В багатьох документах публічної влади про регіональний економічний розвиток у Великій Британії згадуються креативні індустрії (British Design Innovation, 2007; Department for Culture, 2008). Жоден регіон країни, незалежно від його промислової бази, людського капіталу, масштабу

чи історії має потреби у «творчому центрі» чи «культурному кварталі». Кожна агенція регіонального розвитку в Великій Британії має культурний консорціум, де представники мистецтва, культурної спадщини, музеїв, туризму, спорту та архівів відповідають за розробку стратегії, «яка визначає майбутнє культури» у своєму регіоні (City of Edinburgh Council, 2007; Creative and Cultural Skills, 2008).

Дехто йде далі цього й збирає політиків на міському чи місцевому рівнях, яким доручено шукати можливості економічного розвитку з використанням креативних індустрій. Оскільки економічна криза, що пов'язана з переходом до цифрового суспільства продовжується, а міцність фунта стерлінгів ще більше розмиває те, що залишилося від виробничих галузей, багато політиків звертаються до креативних індустрій як виходу з безладу (Atkinson, & Elliot, 2007).

Багато міст, зокрема Ліверпуль, Шеффілд, Бірмінгем, Ньюкасл і Белфаст, мають свої «творчі квартали». У Лондоні створено Комісію з креативних індустрій, яка розробляє рекомендації – якою має бути міська політика щодо креативного бізнесу в столиці. На цій основі, зокрема, була розроблена заявка Лондона на отримання статусу культурної столиці Європи. Навіть у меншому масштабі культурне відновлення часто представляється як остання велика надія міст з економічними чи соціальними проблемами. Так, наприклад, запропонована майстерня-галерея в Гартлпулі, на північному сході країни, була подана як допомога у створенні надійної основи для розвитку та консолідації його економічної бази. Відзначалось, що недостатньо надати людям місце для роботи та демонстрації своїх ремесл; тепер така ініціатива має сприяти створенню процвітаючої «культурної економіки» в місті (Martin, 2012).

На державному рівні у Великій Британії існує Департамент з питань цифрових технологій, культури, ЗМІ і спорту – Department for Digital, Culture, Media and Sport (DCMS, 2008). Свою історію це британське міністерство почало в 1992 році в ході злиття міністерства спорту з міністерством у справах мистецтва. Об'єднана структура отримала назву Департамент національної спадщини (Department of National Heritage – DNH). В 1997 року DNH було перейменовано в Департамент культури, засобів масової інформації та спорту. В 2017 році структура отримала свою нинішню назву – Департамент з цифрових технологій, культури, ЗМІ і спорту зі штаб-квартирою в Лондоні. Штаб головного офісу міністерства без агенцій складає приблизно 900 співробітників, річний

бюджет, затверджений парламентом на 2018-2019 роки був у сумі 7,216 млрд. фунтів. Проти 1,2 млрд фунтів у 2011-2012 роках (Department for Innovation, 2018).

Під час створення DCMS нова меритократична лейбористська партія (яка в той час прийшла до влади) хотіла асоціювати себе з економікою, заснованою на знаннях а не з занепадом індустріальної бази Британії. До обговорення цих планів були залучені навіть поп-зірки та модельєри (Muldergig, 2008).

Ще важливішим є те що, DCMS створив робочу групу з креативних індустрій, яка займалася не лише визначенням, але й картографуванням та вимірюванням креативних індустрій. На розчарування деяких аналітиків та критиків лейбористів (Хоукінс, 2002), креативні технології обмежувалися галузями мистецтва та культури, хоча і виключали науку, зберігаючи давню традицію «двох культур» Великобританії. Незважаючи на це, документи з відображення творчих індустрій, створені DCMS, значно підвищили репутацію цих секторів, утвердивши їх як найшвидше зростаючу частину економіки Великої Британії та міцно поставивши їх на карту економічного розвитку регіонів і громад.

Однак, критика щодо того, як збираються та визначаються дані про креативні індустрії, була висунута багатьма політиками і є достатньо обґрунтованою, включаючи занепокоєння тим, що такі дані часто використовуються для «маскування» того, що часто називають випадковими умовами праці в «креативному класі» (Vichard, 2008). Але, незважаючи на таку критику, оскільки завданням було створити позитивний профіль креативного сектору для переважної маси політиків, це досягло своєї мети.

Все це підкріплювалось вірою в те, що економічне майбутнє Великої Британії залежить від руху до цифрової економіки, яка все більше базується на знаннях, з її опорою на вищих рівнях навчання та освіти, кваліфікаціях, що допомагають забезпечити мобільність робочої сили, та гнучкому режимі роботи. Багато з них є прикладами моделей роботи, які є притаманними саме творчим галузям. На національному рівні стало пов'язано з риторикою «нової економіки», тобто ідеями, що «стара економіка» не має значення, що бізнес-цикл кардинально змінився і що зростаюча нерівність у доходах є ціною, яку довелося заплатити за підвищення «гнучкості» (Howkins, 2012). Відзначимо, що такий підхід певним чином переслідує дебати про креативні індустрії і зараз.

На місцевому чи регіональному рівнях креативні індустрії, в умовах цифрової

трансформації, розглядаються як шляхи створення стабільних робочих місць, менш залежних від злетів і падінь глобальної економіки та таких, які потребують людей, а не капіталу. Нові моделі роботи, включно з мережевими моделями управління та виробництва, що базуються на високому рівні співпраці, розглядаються як ефективний шлях вперед й для інших секторів економіки (так само як і цінність цифрових інновацій). В цих умовах, дедалі більш фрагментований і роздроблений соціальний консенсус може виграти від секторів, у яких всі актори можуть відігравати певну творчу або креативну роль (Mercer, 2008).

Втім, досвід Великої Британії показує і ряд проблем, що пов'язані з розвитком креативних індустрій.

По-перше, слід звернути увагу на розрив між риторикою та доказами. Значна частина доказів важливості креативних індустрій у регіональному економічному розвитку Великої Британії наразі почерпнута з досліджень, проведених в США, зокрема R. Florida (2003). Він відзначився тим, що став одним із небагатьох науковців, добре відомих політикам (на відміну від багатьох, яких вони не читають), які намагалися створити будь-яку доказову базу на підтримку своїх тверджень про те, що творчість не лише є життєво важливою для економіки, але й ця різноманітність (відкритість і толерантність) є тією силою, від якої вона залежить (Florida, 2018).

Відповідно до загального впливу північноамериканських мислителів у Західному світі, такі переконання зараз некритично сприймаються багатьма політиками Великої Британії, незважаючи на економічні, культурні та соціальні відмінності між Великою Британією та США, та відповідну культурну специфіку (McRobbie, 2017).

По-друге. Хоча Велика Британія досягла значного прогресу у вимірюванні розміру та структури самих креативних індустрій, зв'язок між секторами економіки залишається, в основному, недостатньо дослідженим, а отже, погано зрозумілим. Це частково пов'язано з невід'ємними труднощами у картографуванні та вимірюванні конкретних креативних секторів (Mazur, & Kvitka, 2024). Це також стосується більшої та глибшої проблеми в поточній практиці публічного управління – індикаторам стійкості бракує даних і зв'язку з розробкою політики, і мало хто пов'яже їх із великими національними базами даних. Те, що видається за індикатори навколишнього середовища, однаково справедливо для креативних індустрій, використання цифрових технологій, зв'язків

між злочинністю і майже будь-чим у багатьох сферах політики. Звичайно, цифри самі по собі не можуть у повній мірі відображати реальність, але у цифровому світі зрозумілою є необхідність використовувати дані та шукати їх доповнення й перевірку за допомогою сучасних цифрових методів (Leadbeater, 2018).

По-третє. Відбувається зміна ролі університетів та аналітичних центрів. Одна з ролей вчених у соціальних науках, в тому числі і науки публічного управління, полягає в зборі та аналізі великих наборів даних, які аналітичні центри, консультанти та державні службовці використовують для розробки ідей, формулювання політики тощо. Все більше значення набуває щось подібне на виробничий ланцюг – з довгостроковими систематичними дослідженнями на одному кінці та інноваційними ідеями й розробкою політики на іншому. У Великій Британії, зміни у фінансуванні університетів і необхідність для науковців залучати більше фінансування з недержавних джерел призвели до збільшення активності університетів у сфері розробки політики та консультування політиків (Hardie, 2001).

Ще одне з питань, що виникають у цій площині, – як креативні індустрії можуть сприяти розвитку відчуття соціальної інклюзивності? Дані свідчать про те, що в секторах креативної індустрії більше представництва випускників університетів, ніж в інших секторах. Інші соціальні групи, як правило, недостатньо представлені в цих галузях. Приклад Лондона показує високий ступінь просторової концентрації креативних індустрій де на 1/3 районів міста припадає більше 70% робочих місць у креативних індустріях. Це сприяє більшій соціальній поляризації і дуже мало – для інклюзії. Тому такі терміни як соціальна інтеграція та розширення участі, у Великій Британії вкраплені в усі політичні документи, що стосуються креативних індустрій (Peck, 2019).

Певною проблемою є і само визначення поняття «креативні індустрії». Визначення, надане свого часу DCMS, зробило багато для підвищення значення креативних індустрій та включення їх до політичного порядку денного, але, одночасно, воно створило ризик стерти різницю між тим, що, насправді, є дуже різними галузями. Деякі сектори, такі як видавнича справа чи мистецтво, є надзвичайно варіативними, часто продуктом індивідуального творчого бачення, а не вимог ринку. Іншим, таким як дизайнерська мода чи архітектура, потрібні команди людей для втілення індивідуального бачення.

Ринок відіграє значну роль у визначенні обсягу виробництва, але індивідуальна

творчість часто веде до змін на цьому ринку (наприклад, щорічні покази мод призводять до безлічі імітацій вуличного одягу). Деякі сектори культури, такі як музика чи кіно, охоплюють спектр від індивідуальної творчості до шаблонних продуктів. Суть проблеми полягає не в тому, що деякі креативні продукти є «кращими» (креативнішими), ніж інші, а в тому, що різні галузі працюють по-різному і, отже, потребують різного роду втручання з боку органів публічного управління (O'Connor, 1999; Heartfield, 2015).

Критики розвитку креативних індустрій вказують і на те, що певні види діяльності вважаються «творчими», а інші – ні. Є певне протиріччя у визначенні групи індустрій, які займаються культурним виробництвом і це створює протилежні бачення в аналізі їхніх потреб, ідентичності та відповіді на втручання. Це означає, що ідеологічні наслідки надання переваг «творчим» галузям над іншими є часто невинуватими, а часом і обурливими.

Оскільки поняття креативних індустрій є проблематичним, може скластись уявлення, що це сектори, які можна відтворювати та розвивати майже будь-де, незалежно від специфіки місця (York, 2008). У Великій Британії, різницю між креативною економікою, наприклад, Глазго та Корнуолла, намагались нівелювати створивши єдину модель креативної індустрії по всій країні. «Виявилось», що скрізь потрібен університет, кілька інкубаторів і «творчий центр», з кафе, галереями та модними магазинами або без них.

Між тим, в індустріальну епоху основою економічної політики було розуміння регіональних відмінностей. У деяких місцях була сталь, вугілля чи суднобудування, інші торгували або просто переміщували гроші, як у лондонському Сіті. Про це забули, поспішаючи розвивати регіональні креативні економіки. Іншими словами, усі регіони мали дотримуватись однакової стратегії економічного розвитку, заснованої на культурі/знаннях, незважаючи на докази того, що їхній людський капітал не може її підтримувати, і вони матимуть труднощі в коротко- та середньостроковій перспективі із залученням або утриманням тих працівників, від яких залежать креативні індустрії (Landry, 2020).

Також викликає питання відсутність політичного визнання того, що заснована на культурі (знаннях) стратегія економічного розвитку посилить соціальну поляризацію та нерівність (McRobbie, 2012). Цю проблему у Великій Британії визнають, і, навіть, відбувається багато суперечок щодо здатності успішних секторів співіснувати з островами злиднів і безробіття – багато «творчих кварталів»

Лондона є прикладом цієї моделі. Але, ця проблема є ще гострішою в інших містах. У той час як економіка Лондона може створити величезну кількість низькокваліфікованих та низькооплачуваних робочих місць у секторах послуг, багато регіональних «креативних» економік розвиваються без такого ресурсу. У кращому випадку, ці місцеві економіки навколо великих міст можуть, у короткостроковій та середньостроковій перспективі, підтримувати низку бізнесів, пов'язаних зі стилем життя та дозволяти вже усталених креативних економік мегаполісів (NACCSCE, 2002).

Виходячи з досвіду Великої Британії, можна, також стверджувати, що велика частина риторики навколо економічного розвитку, заснованого на культурі (знаннях) маскує величезну кількість запитань на яких немає відповіді, в тому числі політичної відповіді. Очевидно, що знадобиться ще не одне покоління, щоб покращити людський капітал і, отже, економічні перспективи деяких регіонів Великої Британії. Виникають більш глибокі запитання про те, які типи «знань» мають значення та цінність і чому. Вважається, що потрібно впроваджувати більш детальну стратегію розвитку креативних індустрій, яка б відображала реальну ситуацію на місцях (Hill, & Julier, 2009).

Критика нинішньої політики уряду Великої Британії полягає в його прихильності до короткострокових проєктів над довгостроковим системним фінансуванням. У випадку креативних індустрій, це іноді призводить до того, що суми грошей доступні для «нових» проєктів, тоді як те, що можна назвати «некомерційною» творчою діяльністю – від субсидованого сектору мистецтв і викладання музики в школах до громадської та волонтерської діяльності – нехтується.

При цьому, визнається, що основною особливістю креативних індустрій є їх «включеність» у різноманітні види діяльності та політики. Все, від системи державної освіти до фінансування музеїв і галерей, міського планування, законів про ліцензування та імміграційної політики, має вплив на цей сектор, і частина завдання визначається в тому, щоб краще зрозуміти ці численні та різноманітні взаємодії. Однак відсутність систематичних досліджень цих взаємодій заважає спробам переконати політиків у цих взаємозв'язках, тому джерела творчого життя, від музеїв до шкільних ігрових майданчиків, продовжують відчувати брак грошей (Kimbell, 2019).

В деяких випадках політика розходиться з дискурсом. Звіт Національного консультативного комітету з креативної та культурної освіти (NACCSCE, 2002) звертає увагу на розбіжності

між економічними проблемами, викладеними в послідовних політичних документах щодо конкурентоспроможності та розвитком освіти. У той час як креативна економіка вимагає висококваліфікованих гнучких людей, які навчаються самостійно, потреба підвищити стандарти в освіті Великої Британії призвела до більшого наголосу на результатах – зросла кількість тестів, хоча відомо, що більшість тестів спрямовані на просте запам'ятовування за рахунок критичного «креативного» мислення.

Існує і така думка, що деякі з цих проблем, не очікувано, є наслідком успіху Великої Британії в розвитку креативних індустрій. Боротьба за визнання цих секторів стала важливою частиною сучасної британської економіки, де політика спрямована на те, що саме креативні індустрії заслуговують як на інвестиції, так і на «субсидії». Це, певною мірою, породило плутанину щодо культурної ролі креативних індустрій. До цього додається і той факт, що різні органи публічного управління охоплюють ці сектори в різних іпостасях. Як приклад, під час обговорення політики щодо індустрії комп'ютерних ігор, британські політики наголошують, що жодних аргументів для спеціальних податкових пільг, якими користується кіноіндустрія, не має. Втім, хоча країні і «потрібна» кіноіндустрія, вона не забезпечує потрібне економічне зростання. Однак економічне обґрунтування підтримки кіно передбачало припущення, що галузь деградує і навряд чи зможе вижити без державної допомоги (Garnham, 2009). Таке може бути і в будь-якій країні, не тільки у Великій Британії.

Але ж, з іншого боку, наявність безумовної успішності індустрії розробки ігор є додатковим економічним аргументом для її підтримки. І все ж більшість політиків схильні до думки, що економічна цінність продукту в креативних індустріях залежить від її «культурної цінності», і ця культурна цінність втілює в собі цілий набір понять – неформальних, інтуїтивних і іноді емоційних – які важко визначити або кодифікувати (Canto, 2005).

Ще однією з проблем є підтримка дисипативних систем. Тобто про громадську підтримку систем, що самоорганізуються, до яких відносяться й віртуальні спільноти, соціальні мережі, вебпортали тощо. Багато запитань можна поставити про природу громадської підтримки та їх втручання в креативні індустрії. Екологія фірм творчого сектору на місцевому рівні часто є прикладом органічного розвитку знизу вгору, що призводить до заплутаної, але по суті процвітаючої системи. На національному та транснаціональному рівнях йдеться про декілька домінуючих медіа-компаній та значну

концентрацію. Розвиток місцевих і регіональних креативних індустрій розміщується між різними полюсами і не в змозі вплинути на транснаціональні корпорації (Florida, Mellander, & King, 2015).

Останніми роками спостерігаються вдосконалення та інновації в характері бізнес-підтримки невеликих фірм творчої галузі. Стала зрозумілою важливість підтримки мереж-зв'язків творчих працівників із вищою освітою, урядом та джерелами фінансування. Зараз більшість регіональних та місцевих агентств підтримки бізнесу або економічного розвитку мають власну політику розвитку мереж, а такі ініціативи, як Шотландська мережа ігор, Інтерактивний кластер Брістоль або Служба розвитку індустрії культури в Манчестері, отримують достатнє бюджетне фінансування (Zukin, 2015). Проте висловлюється занепокоєння, що характер державного фінансування – короткострокового та пов'язаного з вимірюваними результатами – не підходить для підтримки крихких екологічних систем, таких як підприємницькі мережі креативних індустрій. Для створення успішних мереж потрібно багато часу, і, в цій сфері довіра між партнерами є вирішальним інгредієнтом. Таку довіру можна легко підірвати через прийняття короткочасних рішень (Peston, 2018).

Висновки.

Основною проблемою, щодо публічного управління розвитком креативних індустрій, який демонструє Велика Британія, є відсутність політики, що ґрунтується на фактичних даних у сфері державної політики. Між тим в цифрову еру саме прийняття рішень на основі даних є вирішальним аспектом успішності соціального і економічного розвитку. Це важливо і для обговорення різних типів регулювань, які можна вживати з боку органів публічного управління для підтримки комерціалізації та експлуатації в креативних індустріях. Відносно просто використовувати способи регулювання, які здійснюються традиційно – від підтримки мережі до інкубації, промислово-академічних зв'язків тощо. Але важко представити будь-які реальні докази того, що все це працює. Дійсно, у Великій Британії діють численні структури та агентства що покликані забезпечувати розвиток та ефективність креативних індустрій в загальнонаціональному масштабі та регіонах і містах. Між тим, з огляду на все більше значення креативних індустрій для розвитку регіонів і міст, нагальною потребою є запровадження системи довгострокових досліджень і моніторингу університетами та незалежними аналітичними центрами, що мають надавати чіткі уявлення про те, що працює, а що ні в цій сфері.

В Україні вже є спроби регулювання креативних індустрій, але потрібно започаткувати програму серйозної порівняльної роботи щодо природи та результатів підтримки креативних індустрій та їх ролі в економічному розвитку.

З досвіду Великої Британії впливає, на наш погляд, і ще один важливий висновок. Розвиток і підтримка процвітаючого сектору креативних індустрій у багатьох частинах Великої Британії дає можливість багатьом із учасників реалізувати свої таланти, прагнення та бажання. Це також може допомогти у створенні робочих місць та

у економічній регенерації багатьох занедбаних міських та сільських районів, що забезпечить працевлаштування мешканців – частково незахищене та випадкове, частково довгострокове та стійке. Втім, продукти креативних індустрій можуть подобатися і бути затребуваними, а можуть і ні. Слід розуміти, що креативні індустрії не можуть дати відповідь на соціальну та економічну поляризацію в суспільстві, яка чітко проявляється у Великій Британії (та й в інших країнах світу), і, тим більше, надати відповідь на проблеми відродження України до рівня розвинених економік світу.

REFERENCES

- Atkinson, D. & Elliot, L. (2007). *Fantasy Island: Waking Up to the Incredible Economic, Political and Social Illusions of the Blair Legacy*. London: Constable.
- Bichard, M. (2008). Can we deliver better public services for less money? *Design Council Magazine*, 4, 16-21.
- British Design Innovation. (2007). *The British Design Industry Valuation Survey – 2006 to 2007*. Brighton: BDI.
- Canto, M. N. (2005). *A sociological theory of value: Georg Simmel's sociological relationism*. New Jersey: Transaction Publishers.
- Caves, R. (2001). *Creative Industries*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- City of Edinburgh Council. (2007). *Edinburgh Tram design manual*.
- Creative and Cultural Skills. (2008). *Creative blueprint Northern Ireland*. London: Creative and Cultural Skills.
- Department for Culture, Media and Sport (DSMC). (2008). *Creative Britain: New Talents for the New Economy*. London: DCMS.
- Department for Innovation, Skills and Universities. (2018). *Innovation Nation*. London: HMSO.
- Drobakhina, T. (2024). Potential of the Cultural Tourism as of the Key Direction of Regional Economy. *Public Administration Aspects*, 12(1), 83-89. <https://doi.org/10.15421/152411>
- Florida, R. (2000). *The Rise of the Creative Class and How it's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*. New York: Basic Books.
- Florida, R. (2003). The Rise of the Creative Class: And How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life. *Canadian Public Policy*, 29(3), 378-398. <https://doi.org/10.2307/3552294>
- Florida, R. (2018). *Creative man. How a new class is conquering the world*. Kyiv: «Our Format».
- Florida, R., Mellander, C. & King, K. (2015). *The Global Creativity Index 2015*. Toronto: Martin Prosperity Institute.
- Garnham, N. (1987). Concepts of Culture: Public Policy and the Cultural Industries. *Cultural Studies*, 1(1), 23-37.
- Garnham, N. (2009). *Emancipation, the Media, and Modernity: Arguments about the Media and Social Theory*. Oxford: Oxford University Press
- Hardie, J. (2001). *Crafting the Mental Goods*. Retrieved from <http://www.opendemocracy.net>
- Heartfield, J. (2015). *The Creativity Gap*. London: Blueprint.
- Hill, K. & Julier, G. (2009). Design, Innovation and Policy at Local Level. In G. Julier and L. Moor (Eds.), *Design and Review*.
- Hmyria, V. P. (2023). Creative Industries and their Contribution to the Country's Economic Development. Economics: time realities. *Scientific journal*, 4(68), 109-115. <https://doi.org/10.15276/ETR.04.2023.12>
- Howkins, J. (2012). *The Creative Economy: How People Make Money from Ideas*. London: Penguin.
- Kimbell, L. (2019). Beyond design thinking: Design-as-practice. *Design and Culture*, 1(2), 163-186.
- Kvitka, S. (2021). Digital Transformation in the Context of the Concept of «Long Waves» M. Kondratiev. *Public Administration Aspects*, 9(SI 1), 24-28. <https://doi.org/10.15421/152155>.
- Landry, C. (2020). *The Creative City: A Toolkit for Urban Innovators*. London: Earthscan.
- Leadbeater, C. (2018). *We-think: The Power of Mass Creativity*. London: Profile Books Ltd.
- Martin, S. (2012). *Best Value: New Public Management or New London*. Thames & Hudson.
- Mazur, O., & Kvitka, S. (2024). The Impact of Digital Transformation on the Development of Creative Industries. *Public Administration Aspects*, 12(1), 121-128. <https://doi.org/10.15421/152416>
- McRobbie, A. (2017). *The Los Angelisation of London. Three short-waves of young people's micro-economies of culture and creativity in the UK*. Retrieved from <http://eipcp.net/transversal/0207/mcrobbe/en>
- Mercer, C. (2008). Towards a global creative infrastructure: new roles for cultural and civic networks and institutions in the digital age. *2-nd Asia/Pacific Culture Forum: Cultural Development in the New Information Age, 10 March 2008, Seoul*.
- Mulderrig, J. (2008). *The Discursive Construction of Education's Role in Economic Competitiveness: from Major to Blair: Knowledge Brands*. Lancaster University (ESRC Changing Cultures of Competitiveness seminar series).

- NACCCE (National Advisory Committee on Creative and Cultural Education). (2002). *All Our Futures: Creativity, Culture and Education*. London: DfEE, NESTA (National Endowment for Science, Technology and the Arts)
- O'Connor, J. (1999). The Definition of "Cultural Industries". *Manchester Institute for Popular Culture*. Retrieved from <http://mmu.ac.uk/h-ss/mipc/iciss/home2.htm>
- Peck, J. (2019). The Creativity Fix. *Variant*, 34, 5-9.
- Peston, P. (2018). *Who Runs Britain and Who's to Blame for strategy?* London: Design Council.
- Tursky, I. V. (2017). Global and regional trends in creative industries and prospects for their development in Ukraine. *Modeling of the regional economy*, 2, 30. Retrieved from <http://www.elartu.tntu.edu.ua>
- York, P. (2008). Culture as Commodity: Style Wars, Punk and Pageant. In J. Thackara (Ed.), *Design After Modernism*, 25(1). Oxford University Press.
- Zukin, S. (2015). *The Cultures of Cities*. Cambridge, MA: Blackwell.

State Gender Policy as a Factor of Formation and Development of Gender Balanced Business

UDC: 32-027.542: 005.511-043.86]305

DOI: <https://doi.org/10.15421/152421>**Tiurina Dina**Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0002-1506-5849>, 7114729@gmail.com*National University of Civil Defense of Ukraine (Kharkiv, Ukraine)*

Abstract

Topicality. Gender balance in business is important for ensuring gender equality in society, as entrepreneurship is the field of employment for a large share of the economically active population of the country.

The purpose of the research is to understand the main directions of the state gender policy in the business sphere based on the analysis of the essence and indicators of the gender balance of business structures.

The results. The multi-vector influence of the state on social reproduction based on the gender approach, which ensures the achievement of gender balance in society is justified in the article. The formation and development of a gender-balanced business is a comprehensive direction and form of implementation of the state gender policy is proved.

The main types of business as an object of state regulation based on the criterion of gender balance: gender-dominant, gender-loyal, gender-inclusive business are characterized.

The main characteristics of the gender balance of business are revealed: equal opportunities for men and women to exercise their right to carry out entrepreneurial activities and receive entrepreneurial income, the right to work and its decent payment, other rights enshrined in state regulations ensuring gender equality in society. Indicators of the gender balance of business have been determined: the shares of women and men in the total number of business owners, managers of enterprises, specialists, employees, workers as hired employees of the business; indicators of women's employment, gender pay gap.

The main tasks of the state gender regulation of business are substantiated - the creation of legal and socio-economic conditions for the transformation of large and medium-sized businesses into gender-loyal and inclusive ones, supporting the gender balance of micro- and small entrepreneurship.

Conclusions. The measures of state regulation of business should be based on a gender-sensitive approach, consider specific socio-economic, political, cultural and other characteristics of living conditions and needs of women and men as its owners and employees is proved.

Keywords: state gender policy, gender approach, gender balance, gender balanced business, gender-dominant, gender-loyal, gender-inclusive business, gender equality, gender gaps

Державна гендерна політика як фактор формування та розвитку гендерно збалансованого бізнесу

Тюріна Діна*Національний університет цивільного захисту України (Харків, Україна)*

Анотація

Актуальність. Важливе значення для забезпечення гендерної рівності у суспільстві має гендерна збалансованість бізнесу, оскільки підприємництво є сферою зайнятості великої частки економічно активного населення країни.

Метою дослідження є обґрунтування основних напрямів державної гендерної політики у сфері бізнесу на основі аналізу сутності та показників гендерного балансу бізнес-структур.

Результати. У статті обґрунтовано багатовекторність впливу держави на суспільне відтворення на основі гендерного підходу, що забезпечує досягнення гендерної збалансованості суспільства. Доведено, що формування та розвиток гендерно збалансованого бізнесу є комплексним напрямом та формою реалізації державної гендерної політики.

Охарактеризовано основні види бізнесу як об'єктів державного регулювання за критерієм гендерної збалансованості: гендерно-домінуючий, гендерно-лояльний, гендерно-інклюзивний бізнес.

Розкрито основні характеристики гендерного балансу бізнесу: рівні можливості чоловіків та жінок щодо реалізації їх права на здійснення підприємницької діяльності та отримання підприємницького доходу, права на труд та гідну його оплату, інших прав, що закріплені у нормативних актах держави та забезпечують гендерну рівність у суспільстві. Визначено показники гендерного балансу бізнесу: частки жінок і чоловіків у загальній кількості власників бізнесу, керівників підприємств, фахівців, службовців, робітників як найманих працівників бізнесу; показники трудової зайнятості жінок, гендерного розриву в оплаті праці.

Обґрунтовано основні завдання державного гендерного регулювання бізнесу – створення правових та соціально-економічних умов трансформації великого та середнього бізнесів у гендерно лояльні та інклюзивні; підтримка гендерного балансу мікро- та малого підприємництва.

Висновки. Доведено, що заходи державного регулювання бізнесу повинні базуватися на гендерно чутливому підході, урахувати специфічні соціально-економічні, політичні, культурні та інші характеристики умов життя та потреб жінок і чоловіків як його власників та найманих працівників.

Ключові слова: державна гендерна політика, гендерний підхід, гендерний баланс, гендерно збалансований бізнес, гендерно домінуючий, лояльний та інклюзивний бізнес, гендерна рівність, гендерні розриви

Стаття надійшла / Article arrived: 26.04.2024

Схвалено до друку / Accepted: 28.06.2024

Вступ.

Вплив державної гендерної політики на соціально-економічний розвиток суспільства спрямований на досягнення рівності чоловіків і жінок у різних сферах суспільної активності – виробництві, послугах, освіті, культурі, управлінні та ін. (Про забезпечення рівних прав, 2005). Важливе значення для забезпечення гендерної рівності у суспільстві має гендерна збалансованість бізнесу, оскільки підприємництво є сферою зайнятості великої частки економічно активного населення країни. Зайнятість у бізнесі є джерелом ресурсів, доходів, фактором самореалізації та розвитку людини, але існують певні ресурсні, економічні, соціальні та культурні обмеження щодо можливостей реалізації ділової активності жінок. Подолання цих обмежень є важливим напрямом державної гендерної політики.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

У теперішній час гендерні проблеми у сфері бізнесу є предметом аналітичних досліджень прикладного характеру, зокрема це дослідження, проведене у 2019 році міжнародною організацією Grant Thornton, яка об'єднує незалежні аудиторські, бухгалтерські та консалтингові фірми (Women in business, 2018), гендерне дослідження українського бізнесу (2021-2023 рр.) компанією Опендатабот, що надає доступ до державних даних з основних публічних реєстрів для громадян та бізнесу (Понад половину нових ФОПів, 2023; Кожен другий малий бізнес в Україні, 2023). Аналітичні дослідження, що мають прикладний характер, є інформаційною базою для наукового аналізу та узагальнень щодо ролі держави у подоланні гендерних розривів у бізнесі, але проблеми забезпечення гендерної збалансованості у цій сфері не отримали ще необхідного рівня теоретичного аналізу.

Українські дослідники державної гендерної політики зосереджуються на проблемах гендерної збалансованості національного і міжнародного рівнів (Желюк, & Костін, 2022; Кузьмінська, & Солосіч, 2018), гендерної рівності на ринку праці (Черба, & Ромашко, 2016; Прокопович-Павлюк, 2023), в освіті (Устенко, 2023), та ін.

Мета дослідження.

Метою статті є обґрунтування основних напрямів державної гендерної політики у сфері бізнесу на основі аналізу сутності та показників гендерного балансу бізнес-структур.

Результати дослідження.

Гендерна політика держави спрямована на правове, економічне, соціальне, культурне забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Її вплив на суспільне відтворення є

багатовекторним: по-перше, гендерна політика забезпечує спрямованість на забезпечення гендерної рівності функцій держави – політичної, економічної, соціальної, культурної та ін. По-друге, гендерний підхід як основа державної політики забезпечення рівності чоловіків і жінок характеризується комплексом засобів та механізмів державного впливу на гендерну ситуацію у різних сферах суспільної життєдіяльності.

Таким чином, держава, здійснюючи гендерну політику, для досягнення її цілей інтегрує всі напрями її діяльності, впливає на різні сфери та форми суспільної практики, використовує заходи та інструменти їх регулювання. Багатовекторність державної гендерної політики забезпечує можливість досягнення гендерної збалансованості суспільства у цілому. При цьому, щодо окремих сфер та видів суспільних відносин механізм державного регулювання у контексті гендерного підходу характеризується специфічними цілями, заходами та інструментами.

Підприємництву, як і іншим формам суспільної активності, притаманні гендерні загрози та ризики, що мають деструктивний вплив на ефективність та конкурентоспроможність суб'єктів господарської діяльності, обмежують можливість бізнесу щодо забезпечення його розвитку та інноваційного відтворення, що, у свою чергу, має негативні наслідки для суспільного добробуту та сталого розвитку. Тому, важливим напрямком подолання гендерних розривів у суспільстві є забезпечення гендерного балансу у сфері підприємницької діяльності на основі поєднання дій та заходів держави та бізнесу.

Слід підкреслити, що бізнес повинен бути одним із пріоритетних об'єктів державної політики гендерної рівності. Підприємницький сектор національної економіки забезпечує задоволення суспільних потреб у різноманітних економічних благах, створює робочі місця, впроваджує інновації та, будучи соціально відповідальним, сприяє суспільному розвитку.

Про велику роль бізнесу у створенні ВВП країни свідчать дані таблиці 1. У системі національних рахунків організації бізнесу-юридичні особи, що не надають фінансових послуг, відповідно до Класифікації інституційних секторів економіки (Про затвердження Класифікації, 2014) віднесені до приватних нефінансових корпорацій інституційного сектору «Нефінансові корпорації», частка якого у загальному випуску економіки за даними Державної служби статистики України у 2021 році складала 74,4%, у валовій доданій вартості

– 59,2%. Отже, забезпечення гендерної рівності у підприємницькому секторі економіки є важливим фактором та умовою макроекономічної стабільності та розвитку.

Табл. 1

Частка інституційних секторів економіки України у національному рахунку виробництва у 2021 році, %

Рахунок виробництва	Нефінансові корпорації	Фінансові корпорації	Сектор загального державного управління	Домашні господарства	Некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства	Уся економіка
Ресурси						
Випуск основних цінах	74,4	2,0	7,8	15,4	0,4	100
Використання						
Проміжне споживання	85,0	1,2	4,1	9,4	0,3	100
Валова додана вартість	59,2	3,4	13,1	23,9	0,4	100

Розраховано авторкою на основі даних (Рахунки інституційних секторів, 2022).

Формування та розвиток гендерно рівноважного бізнесу є комплексною формою реалізації державою гендерного підходу до регулювання суспільних відносин, метою якого є гендерна рівність, а основоположним принципом – рівні права та можливості незалежно від статі людини. Реалізація гендерного підходу у процесі державно-правового регулювання підприємницької діяльності спрямована на формування та розвиток гендерно збалансованого бізнесу. Гендерний баланс бізнесу – це його рівноважний стан у розрізі гендерної рівності. Навпаки, гендерний дисбаланс бізнесу – це порушення його гендерної рівноваги, що є загрозою стабільності та розвитку як бізнесу, так і суспільства у цілому.

Гендерно збалансований (гендерно рівноважний) бізнес характеризується:

1) рівними правами та можливостями чоловіків і жінок щодо організації та ведення власного бізнесу, отримання підприємницького доходу, реалізації їх прав та обов'язків як підприємців. Відповідно до ст. 42 Конституції України кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом (Конституція України, 1996). Чоловіки та жінки повинні мати рівні можливості реалізувати право вільного та самостійного використання власного підприємницького ресурсу як організатори та власники бізнесу;

2) рівними правами та можливостями чоловіків і жінок щодо їх трудової зайнятості. Бізнес – це не тільки власність, підприємництво, а ще й наймана праця. Бізнес забезпечує зайнятість чоловіків і жінок як найманих працівників бізнес-структур. Це можуть бути керівники, фахівці, службовці, робітники, яким важливо забезпечити рівні можливості

професійної та трудової реалізації відповідно до чинного законодавства. Як зазначено у ст. 43 Конституції України, кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Слід підкреслити, якщо трудовий аспект забезпечення гендерного балансу бізнесу не ураховується у процесі державного регулювання, виникає реальна загроза конфліктів інтересів його основних стейкхолдерів – власників, управлінців та найманих працівників, що має деструктивні наслідки та поглиблює гендерний дисбаланс у бізнесі та суспільстві.

Таким чином, гендерно збалансований бізнес характеризується реалізацією принципу рівних прав та можливостей чоловіків і жінок по відношенню як до його власників, так і до найманих працівників. Це бізнес, що забезпечує рівні можливості чоловікам та жінкам щодо реалізації їх права на здійснення підприємницької діяльності, права на труд та гідну його оплату, інших прав, що закріплені у нормативних актах держави та забезпечують гендерну рівність у суспільстві.

Показниками, що характеризують гендерний баланс (дисбаланс) бізнесу та є інформаційною базою його аналізу та прийняття необхідних рішень щодо заходів держави з забезпечення гендерної рівності є такі:

1. Показники частки жінок і чоловіків у загальній кількості власників бізнесу – малого, середнього, великого. У цьому аспекті гендерний баланс (дисбаланс) у діловій сфері характеризується пропорціями між жінками та чоловіками, які створюють та ведуть власний бізнес у його різних організаційно-правових формах. Так, від початку 2023 року жінки в

Україні відкрили 56% нових ФОП (154 тис.). Для порівняння, у 2021 році нові ФОП, відкриті жінками, склали 49% від їх загальної кількості (56% нових фопів в Україні, 2023). Виходячи з цих показників, можна стверджувати, що у мікро- та малому бізнесі спостерігається гендерний баланс щодо рівності можливостей включеності жінок та чоловіків у підприємницьку діяльність.

Але великий бізнес характеризується гендерним дисбалансом як домінуванням чоловіків. Серед ТОП-330 найприбутковіших компаній України лише 3% бенефіціарів складають одноосібно жінки (Гендерний баланс у компаніях, 2024).

2. Показники частки жінок та чоловіків у чисельності працівників, які займають посади керівників підприємств – топ-менеджерів, лінійних та функціональних керівників. За даними Державної служби статистики України у 2020 році тільки 12, 43 % керівних посад у корпораціях займали жінки На 1 січня 2021 р. в Україні було зареєстровано близько 1,4 млн юридичних осіб, з яких у 29% керівні посади займали жінки. У 2022 році частка жінок – директорів компаній в Україні дорівнювала 28%, у 2023 році – 31%. Для порівняння: середньосвітовий показник – 29%, середній показник у Європейському Союзі – 30% (Жінки та чоловіки на ринку праці, 2021). Ці показники свідчать про обмеження можливостей жінок, при формальній наявності у них рівних прав з чоловіками займати керівні посади у великому та середньому бізнесі. І це пов'язано не з їх освітою чи здатностями до ефективного виконання керівних функцій, основними причинами є:

– вертикальна гендерна сегрегація або «скляна стеля» як формально не визначений

бар'єр, який обмежує кар'єрне просування жінок;

– гендерні стереотипи, що склалися у суспільстві у цілому та бізнесі зокрема.

На думку експертів, 30% – це та мінімальна частка жінок у правлінні компанії, за якої присутність жінок у сфері прийняття рішень стає видимою, а результати їхньої роботи – відчутними. Гендерна збалансованість передбачає частку представлення жінок від 40% до 60% (Гендерний баланс у компаніях, 2024).

3. Показники частки жінок та чоловіків у чисельності персоналу бізнес-структур; у кількості фахівців, службовців, робітників як найманих працівників бізнесу та ін.

4. Показники трудової зайнятості жінок та чоловіків: у 2021 році в Україні коефіцієнт зайнятості жінок – 42,9%, чоловіків – 56,9%; коефіцієнт безробіття жінок – 9,1%, чоловіків – 7,9%. Ці показники свідчать про наявність реальних обмежень реалізації права жінок на працю. При цьому, слід підкреслити, що ці обмеження за їх змістом та спрямованістю можуть бути:

– об'єктивно необхідними, тобто такими, що не мають ознак прямої чи прихованої дискримінації жінок – це, наприклад, техніко-технологічні, фізіологічні, медичні обмеження, що не є порушеннями гендерної рівності;

– обмеженнями гендерних стереотипів, на подолання яких спрямована державна гендерна політика.

5. Показники, що характеризують співвідношення сум заробітної плати жінок і чоловіків, необхідні для аналізу гендерного розриву в оплаті праці та його динаміки у бізнесі (табл. 2). В Україні гендерний розрив у

Табл. 2.

Гендерний розрив в оплаті праці в Україні (2007-2021 рр.)

Роки	Середньомісячна заробітна плата, грн		Гендерний розрив, %
	Чоловіки	Жінки	
2007	1578	1150	27,1
2008	2080	1565	24,8
2009	2173	1677	22,8
2010	2538	1974	22,2
2011	3035	2272	25,1
2012	3429	2661	22,4
2013	3711	2866	22,8
2014	3979	3037	23,7
2015	4848	3631	25,1
2016	6001	4480	25,4
2017	8021	6321	21,2
2018	10083	7830	22,3
2019	11961	9237	22,8
2020	13035	10373	20,4
2021(1 кв.)	14191	11670	17,8

Джерела: (Жінки та чоловіки на ринку праці, 2021; Гендерний розрив в оплаті праці, 2021; Розрив зарплатні, 2022)

оплаті праці чоловіків і жінок становить 20,4% (Гендерний баланс у компаніях, 2024). За даними аналізу, проведеного експертами найбільшого сайту з пошуку роботи Work.ua, станом на листопад 2023 року 26% жінок і тільки 13% чоловіків були згодні на зарплату до 10 тис. грн. («Чоловічі» професії, 2023).

Відповідно до даних таблиці 1 різниця у оплаті праці чоловіків і жінок у період (2007 р.-перший квартал 2021 рр.) зменшилась з 27,1% до 17,8 %, на 9,3%. Практичним очікуваним результатом реалізації Національної стратегії подолання гендерного розриву в оплаті праці на період до 2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2023 р. № 815-р, є скорочення гендерного розриву в оплаті праці до 2030 року на 5 відсоткових пунктів порівняно з 2021 роком (Національна стратегія подолання гендерного розриву, 2023).

6. Показники, що є основою порівняння умов праці жінок і чоловіків; їх професійного розвитку та ін. (Юрик, 2019).

За показниками гендерної рівноваги (балансу/дисбалансу) бізнес може бути:

1) гендерно домінуючим, характеристикою якого є гендерна ексклюзія – виключення людини із бізнес-процесів за її статтю, що є фактором гендерного дисбалансу бізнесу;

2) гендерно лояльним, який характеризується визнанням цінності гендерної рівності для успішного бізнесу. Такий бізнес дослідники характеризують як гендерно різноманітний. «У гендерно різноманітних компаніях на 20% краще відбувається пошук талановитих працівників та утримання їх, гендерно різноманітні команди показують на 47% кращу взаємодію, ніж ті, де повністю домінують чоловіки (або рідше - жінки). Їм на 70% легше освоювати нові ринки гендерно-інклюзивних компаній» (Гендерний баланс у компаніях, 2024);

3) гендерно інклюзивним, принципом якого є забезпечення рівного доступу для жінок та чоловіків до бізнесу, їх включення у бізнес-процеси (Красота, & Панова, 2023).

Сприяння формуванню та розвитку гендерно збалансованого бізнесу слід визначити одним із пріоритетних напрямів державної гендерної політики, досягнення її цілей. У Преамбулі Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» однією із цілей цього Закону визначено усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України (Про забезпечення рівних прав, 2005). Гендерно збалансований бізнес забезпечує рівні можливості чоловіків і жінок щодо реалізації їх прав на підприємницьку діяльність та працю.

Державній гендерній політиці, спрямованій на забезпечення гендерного балансу у сфері бізнесу, притаманні як загальні характеристики політики держави з забезпечення гендерної рівності у суспільстві, так і особливості, обумовлені специфікою підприємництва як сфери суспільних відносин.

Об'єктами державного впливу є, по-перше, великий та середній бізнес, які, як правило, є гендерно домінуючими, насамперед за показниками частки жінок і чоловіків у загальній кількості їх власників та керівників. Щодо цього об'єкту регулювання завданням держави є створення правових та соціально-економічних умов їх поступової трансформації у гендерно лояльні та гендерно інклюзивні бізнеси.

По-друге, мікро- та мале підприємництво як об'єкти державної гендерної політики у останні роки набули ознак гендерно збалансованого бізнесу, є гендерно лояльними та гендерно інклюзивними, тому завданням держави є здійснення комплексу заходів з підтримки їх гендерного балансу.

Розроблення заходів державного регулювання бізнесу, незалежно від його розміру і організаційних форм, повинно базуватися на гендерно чутливому підході, урахувати специфічні соціальні, культурні, економічні, політичні та інші характеристики умов життя та потреб жінок і чоловіків як його власників та найманих працівників (Інструкція щодо інтеграції гендерних підходів, 2020). Тому, державний вплив на бізнес повинен поєднувати заходи та інструменти державно-правового регулювання підприємництва та зайнятості, що є необхідним та доцільним для формування та розвитку гендерно збалансованого бізнесу.

Реалізація гендерно чутливого підходу у процесі державно-правового регулювання бізнесу включає такі основні напрями:

1) гендерно-правова експертиза проєктів та чинних нормативно-правових актів з метою виявлення ризиків і загроз порушення принципів гендерної рівності та запобігання ним шляхом внесення необхідних змін та доповнень [1]. В результаті експертизи та доопрацювання нормативно-правові акти можуть бути визнані як гендерно нейтральними та гендерно чутливими. Наприклад, гендерно-правова експертиза Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення регулювання трудових відносин у сфері малого і середнього підприємництва та зменшення адміністративного навантаження на підприємницьку діяльність» дає підстави для виявлення ознак непрямой дискримінації

жінок при застосуванні норми, що регулює застосування спрощеного режиму регулювання трудових відносин до трудових відносин, що виникають між роботодавцем та працівником, розмір заробітної плати якого за місяць становить понад вісім розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом (Про внесення змін до деяких законодавчих актів, 2022). З 1 квітня 2024 року мінімальна заробітна плата становить 8000 грн. Про Державний бюджет України на 2024 рік, 2023), отже спрощений режим поширюється на працівників, місячна заробітна плата яких дорівнює 64000 грн і більше. Ураховуючи існуючий гендерний розрив у оплаті праці чоловіків і жінок, можна стверджувати, що по відношенню до жінок ця норма фактично не діє. Отже, начебто гендерно нейтральна норма, реально є гендерно дискримінаційною;

2) гендерно орієнтований підхід до вибору методів та інструментів державно-правового регулювання бізнесу та їх застосуванню;

3) гендерно орієнтований контроль правозастосування – реалізації норм права, що містяться у законах та інших нормативно-правових актах, регулюючих підприємницьку діяльність;

4) гендерно орієнтований моніторинг діяльності центральних органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, що здійснюють регулювання бізнесу;

5) підвищення гендерної компетентності державних службовців і посадових осіб органів виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Висновки.

Проведений аналіз гендерного балансу бізнесу в Україні, забезпечення якого є важливим завданням державної гендерної політики, дає підстави для висновків:

по-перше, бізнес слід визначити у якості об'єкта державного регулювання суспільних відносин у контексті гендерного підходу,

оскільки гендерно збалансований бізнес є фактором і умовою подолання гендерних розривів у суспільстві у цілому;

по-друге, гендерно збалансований бізнес забезпечує рівні можливості чоловікам і жінкам щодо реалізації їх права на здійснення підприємницької діяльності, права на труд та гідну його оплату. Основними показниками гендерного балансу бізнесу є показники частки жінок і чоловіків у загальній кількості власників бізнесу; у чисельності працівників, які займають посади керівників підприємств; у чисельності персоналу бізнес-структур; у кількості фахівців, службовців, робітників як найманих працівників бізнесу; показники трудової зайнятості жінок та чоловіків; показники, що характеризують співвідношення сум заробітної плати жінок і чоловіків; показники, що є основою порівняння умов праці жінок і чоловіків; їх професійного розвитку.

За показниками гендерної рівноваги (балансу/дисбалансу) бізнес може бути гендерно домінуючим, гендерно лояльним, та гендерно-інклюзивним;

по-третє, гендерна політика держави у сфері бізнесу повинна інтегрувати цілі, напрями та заходи державного регулювання підприємництва та зайнятості населення, оскільки у бізнесі реалізуються права жінок і чоловіків як на підприємництво, так і на і працю;

по-четверте, заходи державного забезпечення гендерного балансу у сфері ділової активності, повинні бути спрямовані на досягнення рівності прав та можливостей чоловіків та жінок як підприємців - власників бізнесу; керівників підприємств; найманих працівників бізнес-структур.

Подальше дослідження буде спрямовано на розкриття сутності та основних напрямів гендерно-інклюзивного підходу до визначення стратегії.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

56% нових фондів в Україні у 2023 році відкрили жінки. (2023). Відновлено з <https://opendatabot.ua/analytics/businesswoman-in-war-2023>.

Гендерний баланс у компаніях: чому це важливо. (2024). Відновлено з <https://dyvys.info/2024/01/10/gendernyj-balans-u-kompaniyah-tse-vazhlyvo/>

Гендерний розрив в оплаті праці: як відрізняється середня зарплата жінок і чоловіків в Україні. (2021). Відновлено з <https://www.slovoidilo.ua/2021/06/10/infografika/suspilstvo/hendernyj-rozryv-oplati-praczi-yak-vidriznyayetsya-serednya-zarplata-zhinok-cholovikiv-ukrayini>

Желюк, Т., & Костін, У. (2022). Гендерна збалансованість: євроінтеграційні виклики та національні можливості. *Інноваційна економіка*, 2-3, 75-84. Відновлено з <http://www.inneco.org/index.php/innecoua/article/view/958>

Жінки та чоловіки на ринку праці. (2021). Відновлено з https://ukrstat.gov.ua/operativ/pro_stat/Prosto/m&w/j_ch_na%20runky_praci.pdf

Інструкція щодо інтеграції гендерних підходів під час розроблення нормативно-правових актів. № 86. (2020). *Наказ Міністерства соціальної політики України*. Відновлено з <https://www.msp.gov.ua/documents/5674.html>

- Кожен другий малий бізнес в Україні відкривають жінки. Як велика війна змінила гендерний розподіл підприємств? (2023). Відновлено з <https://opendatabot.ua/analytics/businesswoman-in-war-2022>
- Конституція України. (1996) Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
- Красота, О., & Панова, Л. (2023). Феміністична економіка як складова інклюзивного суспільного розвитку. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*, 7. Відновлено з <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-7-01-02>
- Кузьмінська, Н., & Солосіч, О. (2018). Економічні аспекти проблеми досягнення гендерної рівності в Україні на шляху до євроінтеграції. *Електронне наукове фахове видання*, 18, 660-667. Відновлено з <https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/06/Ekonomika-i-suspiilstvo-18-2018.pdf>
- Національна стратегія подолання гендерного розриву в оплаті праці на період до 2030 року. № 815-р. (2023). *Розпорядження Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-skhvalennia-natsionalnoi-stratehii-podolannia-hendernoho-rozryvu-v-oplati-pratsi-na-period-do-s815-150923>
- Понад половину нових ФОПів в Україні у 2023 році відкрили жінки. (2023). *Опендатабот*. Відновлено з <https://suspilne.media/621023-ponad-polovinu-novih-fopiv-v-ukraini-u-2023-roci-vidkrili-zinki-opendatabot/>
- Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення регулювання трудових відносин у сфері малого і середнього підприємництва та зменшення адміністративного навантаження на підприємницьку діяльність». № 2434-IX. (2022). *Закон України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2434-20#Text>
- Про Державний бюджет України на 2024 рік. № 3460-X. (2023). *Закон України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text>
- Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. № 866-IV. (2005). *Закон України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>
- Про затвердження Класифікації інституційних секторів економіки України. № 378. (2014). *Наказ Державної служби статистики*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0378832-14#Text>
- Прокопович-Павлюк, І. (2023). Жінки на ринку праці України: статистична оцінка та можливості. *Інфраструктура ринку*, 70, 145-151. Відновлено з http://www.market-infr.od.ua/journals/2023/70_2023/28.pdf
- Рахунки інституційних секторів економіки за 2021 рік. (2022). Відновлено з <https://www.ukrstat.gov.ua/rubric-economy/3743157-rozriv-zarplatni-miz-colovikami-ta-zinkami-za-7-rokiv-skorotivsa-na-7-4>
- Розрив зарплатні між чоловіками та жінками за 7 років скоротився на 7,4%. (2022). Відновлено з <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3743157-rozriv-zarplatni-miz-colovikami-ta-zinkami-za-7-rokiv-skorotivsa-na-74-minekonomiki.html>
- Устенко, О. (2023). *Стратегія впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року: перспективи втілення*. Відновлено з <https://jurfem.com.ua/stratehiya-hendernoyi-rivnosti-v-osviti-2030/>
- Черба, В., & Ромашко, І. (2016). Гендерна нерівність на ринку праці України. *Ефективна економіка*, 5. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2016_5_40
- «Чоловічі» професії: як українки руйнують гендерні стереотипи на ринку праці. (2023). Відновлено з <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20240308-cholovichy-profesiyi-yak-ukrayinky-ruynuyut-genderni-steretypu-na-rynku-praczi/>
- Юрик, Я. (2019). Професійна гендерна сегрегація на ринку праці України. *Економіка в умовах сучасних трансформацій*, 4, 104-120. Відновлено з http://eip.org.ua/docs/EP_19_4_104_uk.pdf
- Women in business: beyond policy to progress. (2018, March). *Grant Thornton International Ltd*. Retrieved from <https://www.grantthornton.global/globalassets/1.-member-firms/global/insights/women-in-business/grant-thornton-women-in-business-2018-report.pdf>

REFERENCES

- 56% of new FOPs in Ukraine in 2023 were opened by women. (2023). Retrieved from <https://opendatabot.ua/analytics/businesswoman-in-war-2023>.
- About ensuring equal rights and opportunities for women and men. No. 2866-IV. (2005). *Law of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>
- About the State Budget of Ukraine for 2024. No. 3460-X. (2023). *Law of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text>
- Accounts of institutional sectors of the economy for 2021. (2022). Retrieved from <https://www.ukrstat.gov.ua/>
- Cherba, V., & Romashko, I. (2016). Gender inequality in the labor market of Ukraine. *Effective Economy*, 5. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2016_5_40
- Constitution of Ukraine. (1996). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
- Every second small business in Ukraine is opened by women. How did the Great War change the gender distribution of entrepreneurs? (2023). Retrieved from <https://opendatabot.ua/analytics/businesswoman-in-war-2022>
- Gender balance in companies: why it matters. (2024). Retrieved from <https://dyvys.info/2024/01/10/gendernyj-balans-u-kompaniyah-tse-vazhlyvo/>

- Gender pay gap: how the average salary of women and men in Ukraine differs.* (2021). Retrieved from <https://www.slovoaidilo.ua/2021/06/10/infografika/suspilstvo/hendernyj-rozryv-oplati-praczi-yak-vidriznyayetsya-serednyazarplata-zhinok-cholovikiv-ukrayini>
- Instruction on the integration of gender approaches during the development of normative legal acts. No. 86. (2020). *Order of the Ministry of Social Policy of Ukraine*. Retrieved from <https://www.msp.gov.ua/documents/5674.html>
- Krasota, O., & Panova, L. (2023). Feminist economics as a component of inclusive social development. Problems of modern transformations. *Economics and Management Series*, 7. Retrieved from <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-7-01-02>
- Kuzminska, N., & Solosich, O. (2018). Economic aspects of the problem of achieving gender equality in Ukraine on the way to European integration. *Electronic scientific publication*, 18, 660-667. Retrieved from <https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/06/Ekonomika-i-suspilstvo-18-2018.pdf>
- More than half of new FOPs in Ukraine in 2023 were opened by women. (2023). *Opendatabot*. Retrieved from <https://suspilne.media/621023-ponad-polovinu-novih-fopiv-v-ukraini-u-2023-roci-vidkrili-zinki-opendatabot/>
- National strategy for overcoming the gender pay gap for the period up to 2030. No. 815. (2023). *Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-natsionalnoi-stratehii-podolannia-hendernoho-rozryvu-v-oplati-pratsi-na-period-do-s815-150923>
- "Male" professions: how Ukrainian women destroy gender stereotypes in the labor market. (2023). Retrieved from <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20240308-cholovichi-profesiyi-yak-ukrayinky-rujnuyut-genderni-stereotypy-narynku-praczi/>
- On making changes to some legislative acts of Ukraine on simplifying the regulation of labor relations in the field of small and medium-sized entrepreneurship and reducing the administrative burden on entrepreneurial activity. No 2434-IX. (2022). *Law of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2434-20#Text>
- On the approval of the Classification of institutional sectors of the economy of Ukraine. No. 378. (2014). *Order of the State Statistics Service*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0378832-14#Text>
- Prokopovych-Pavlyuk, I. (2023). Women in the labor market of Ukraine: statistical assessment and opportunities. *Market infrastructure*, 70, 145-151. Retrieved from http://www.market-infr.od.ua/journals/2023/70_2023/28.pdf
- The wage gap between men and women has decreased by 7.4% in 7 years.* (2022). Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3743157-rozriv-zarplatni-miz-colovikami-ta-zinkami-za-7-rokiv-skorotivsa-na-74-minekonomiki.html>
- Ustenko, O. (2023). *Strategy for implementation of gender equality in the field of education until 2030: prospects for implementation*. Retrieved from <https://jurfem.com.ua/stratehiya-hendernoyi-rivnosti-v-osviti-2030/>
- Women and men in the labor market.* (2021). Retrieved from https://ukrstat.gov.ua/operativ/pro_stat/Prosto/m&w/j_ch_na%20runky_praci.pdf
- Women in business: beyond policy to progress. (2018, March). *Grant Thornton International Ltd*. Retrieved from <https://www.grantthornton.global/globalassets/1.-member-firms/global/insights/women-in-business/grant-thornton-women-in-business-2018-report.pdf>
- Yurik, Ya. (2019). Professional gender segregation in the labor market of Ukraine. *Economics in the conditions of modern transformations*, 4, 104-120. Retrieved from http://eip.org.ua/docs/EP_19_4_104_uk.pdf
- Zhelyuk, T., & Kostin, U. (2022). Gender balance: European integration challenges and national opportunities. *Innovative Economy*, 2-3, 75-84. Retrieved from <http://www.inneco.org/index.php/innecoua/article/view/958>

Peculiarities of Civil Society Institutions in Ukraine and Great Britain: General Trends and National Specificity

UDC: 323(100):321.01

DOI: <https://doi.org/10.15421/152422>**Kutepova Maryna**Ph.D. Student, <https://orcid.org/0000-0002-8560-8001>, marynakutepova8@gmail.com*Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)*

Abstract

The relevance of the research is determined by the fact that the formation of civil society is one of the necessary conditions for the advancement of Ukraine on the path of carrying out socio-economic, political and legal reforms. In this context, the experience of Great Britain, a country with a high level of development of socio-economic and political-legal institutions, is extremely important for Ukraine's entry into the circle of highly developed and democratic countries.

The purpose of the article is to determine the peculiarities of civil society institutions in Ukraine and the UK, as well as the identification of general trends under conditions of national specificity.

The results of the research. The article analyzes the peculiarities of the development of civil society institutions in Ukraine and Great Britain. It is shown that for both Ukraine and Great Britain, the concept of civil society is not one that is clearly understood by the scientific community and is widespread among the public. In both countries, mechanisms of state regulation have been strongly developed, which set very specific tasks of maintaining a balance between the regulatory body of the state and the effectiveness of independent non-state actors. In the absence of stable practices of effective collective action of public entities in Ukraine, the task of studying the British experience of their implementation in the conditions of regulation seems particularly relevant and practically significant.

Conclusions. It has been proven that the problems of Ukraine and Western countries have a lot in common. After the collapse of the bipolar international system, everyone expected the West to teach Ukraine how to build a civil society. Today it can be stated that the problems of Ukraine and Great Britain are increasingly similar and in this context the exchange of experience is very important. The problem of corruption in Ukraine is more serious than in most Western countries, but it is also quite serious in them and has common roots with the Ukrainian one.

Keywords: civil society, institutions of civil society, Ukraine, Great Britain, state authorities, state regulation, corruption

Особливості інститутів громадянського суспільства в Україні та Великій Британії: загальні тенденції та національна специфіка

Кутепова Марина*Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)*

Анотація

Актуальність дослідження обумовлюється тим, що становлення громадянського суспільства є однією з необхідних умов просування України на шляху проведення соціально-економічних, політичних і правових реформ. У цьому контексті надзвичайно важливим для входження України до кола високорозвинених і демократичних країн є досвід Великої Британії, країни з високим рівнем розвитку соціально-економічних і політико-правових інститутів.

Мета статті полягає у визначенні особливостей інститутів громадянського суспільства в Україні та Великій Британії, а також виявленні загальних тенденцій в умовах національної специфіки.

Результати. У статті проаналізовано особливості розвитку інститутів громадянського суспільства в Україні та Великій Британії. Показано, що як для України так і Великої Британії концепт громадянського суспільства не є таким, що однозначно розуміється науковим співтовариством і є широко поширеним в середовищі громадськості. В обох країнах потужний розвиток отримали механізми державного регулювання, які ставлять перед собою досить конкретні завдання з підтримки балансу між регулюючим органом держави і ефективністю незалежних недержавних суб'єктів. За відсутності стійких практик ефективною колективною дією суспільних суб'єктів в Україні завдання вивчення британського досвіду їх реалізації в умовах регулювання видається особливо актуальним і практично значущим.

Висновки. Доведено, що проблеми України та західних країн мають багато спільного. Після краху біполярної міжнародної системи всі очікували, що Захід навчить Україну як побудувати громадянське суспільство. На сьогодні можна констатувати, що проблеми України та Великої Британії все більш схожі і в даному контексті обмін досвідом є дуже важливим. Проблема корупції в Україні серйозніша, ніж у більшості західних країн, але і в них вона теж досить серйозна і має спільне коріння з українською.

Ключові слова: громадянське суспільство, інститути громадянського суспільства, Україна, Велика Британія, органи державної влади, державне регулювання, корупція

Стаття надійшла / Article arrived: 29.04.2024

Схвалено до друку / Accepted: 28.06.2024

Introduction.

The process of civil society formation is extremely complex and controversial one. Today, the formation of civil society is one of the necessary conditions for the advancement of Ukraine on the path of carrying out socio-economic, political and legal reforms. In this context, the experience of Great Britain, a country with a high level of development of socio-economic and political-legal institutions, is extremely important for Ukraine's entry into the circle of highly developed and democratic countries.

Analysis of previous research and publications.

The problem of the relationship between civil society institutions and state authorities, the peculiarities of national specificity in Ukraine and Great Britain has been actively discussed for a long time and is the subject of research by many scientists. The basic fundamental foundations of the problem under investigation are carefully studied in the scientific works of such ukrainian and european researchers as Agapov I. (2016), Borkowska M., Kawalerowicz J., Elgenius G. (2024), Clifford, D. (2021), Creess J., Davies N., Jochum V., Kane D. (2016), Hosking, J. (2015), Hunter J, Cox I. (2016), Elgenius, G., Phillimore, J., Borkowska, M., & Kawalerowicz, J. (2022), Kenny M. (2024), Manzhola P.G. (2009), McGovern P. (2013), Mikhalsky Yu. (2012), Skyba M., Sheludko V. (2019), Ware A. (2014), Qin Y. (2023), Zeng Y., Jiang J., Li J. and Göbel C. (2023).

Important contributions to the problems under study were made by such European researchers as Borkowska M., Kawalerowicz J., Elgenius G. (2024) in the article "Civil Society, Neighbourhood Diversity and Deprivation in UK and Sweden" the relationship between the density of civil society organizations (CSOs) at the district level, diversity and deprivation is investigated. The authors compare Great Britain and Sweden, two countries with different traditions of civil society and regimes of the welfare state. In the UK, contrary to what might be expected from the statement that diversity negatively affects trust, thereby limiting civil society activity at the local level, the authors state a positive relationship between the density of civil society organizations and their diversity (Borkowska, Kawalerowicz, & Elgenius, 2024).

British researcher Kenny M. (2024) believes that civil society is a dense network of groups, communities, networks and connections that stand between the individual and the contemporary state. This up to date definition of civil society has become a familiar component of the main directions of contemporary liberal and democratic theorizing. In addition to its descriptive properties,

the terminology of civil society carries a number of ethical and political aspirations and consequences. According to some of its supporters, the achievement of an independent civil society is a necessary prerequisite for a healthy democracy, and its relative absence or decline is often called both a cause and a consequence of various modern socio-political ailments (Kenny, 2024).

Qin Y. (2023) in the article "Grassroots governance and social development: theoretical and comparative legal aspects" proves that democracy, as a political regime and a political system in which people are recognized as the source of power, is currently facing new challenges. In this study, an attempt was made to evaluate the potential and prospects of the legal conceptualization of the concept of management at the grassroots level and the adaptation of personal self-government systems from the point of view of the social growth of communities (Qin, 2023).

Important contributions to the study of civil society have been made by such authors as Zeng Y., Jiang J., Li J. and Göbel (2023). The conventional wisdom holds that one-party regimes are inherently hostile to civil society, since organized citizens can threaten the regime's political dominance. Contrary to this point of view, the authors argue that Governments of countries with a one-party system can tolerate or even actively encourage genuinely voluntary civil society organizations when these organizations can help effectively resolve conflicts in the sphere of distribution within society arising as a result of economic modernization (Zeng, Jiang, Li, & Göbel, 2023).

European researcher Clifford, D. (2021) in the study looking at the geographical impact of changes in local government funding on the voluntary sector in England believes that over the past decade the local government finance system in England has undergone a "truly revolutionary change": overall revenues have fallen and councils are now more reliant on local taxes. It is important to note that the nature of the changes varied geographically, with city councils serving poorer communities experiencing the largest cuts to their services. The author examines the impact of these spatially uneven changes on the voluntary sector (Clifford, 2021).

In the article "Problematising concepts and methods for civil society research in superdiverse neighbourhoods" of such prominent European researchers of civil society as Elgenius, G., Phillimore, J., Borkowska, M., & Kawalerowicz, J. (2022) there is a call for scholars to develop methodologies and theories that will enable research across the full range of civil society activities. The authors advocate a holistic approach to civil society research using comparative and mixed methods that

facilitates the study of the nature of civil society activity, its forms, patterns and experiences. The concept of “superdiversity” is useful for reflecting changing demographic complexity based on age, gender, nationality, religion and immigration status, as well as different ideas about rights and the labor market.

An important source for studying current trends and new information is the Almanac of the National Council for Voluntary Organizations (NCVO). The unprecedented demand for services during the pandemic and the current systemic crisis are having a profound impact on the voluntary sector. Now more than ever, we need reliable data to understand this sector. The NCVO Civil Society Almanac takes a critical look at voluntary sector finances, volunteers and the workforce (NCVO, 2022; 2023).

The purpose of the article.

The main purpose of the article is to determine the peculiarities of civil society institutions in Ukraine and Great Britain, as well as the identification of general trends under conditions of national specificity.

The results of the research.

It should be noted that for both Ukraine and Great Britain, the concept of civil society is not one that is clearly understood by the scientific community and is widespread among the public. In both countries, mechanisms of state regulation have been strongly developed, which set very specific tasks of maintaining a balance between the regulatory body of the state and the effectiveness of independent non-state actors. In the absence of stable practices of effective collective action of public entities in Ukraine, the task of studying the British experience of their implementation under conditions of regulation seems particularly relevant and practically significant. In addition, the study of the peculiarities of the financial and economic relations of state and public entities, which have received sustainable development in Great Britain and are only at the stage of fragmentary implementation in Ukrainian conditions, is of important value.

The very nature of the third sector is such that it is more diverse than business and the state. With all the differences between the largest corporation and a small family firm, and the military unit from the Ministry, business as a whole is subordinated to the logic of increasing resources, and the state to the logic of power (with the selection of dominant interests through political struggle and the imposition of duties on citizens and organizations to ensure them through taxation mechanisms). However, at the moment, at least in Ukrainian practice, the spheres of business and the state have undoubtedly been studied much more. Most of the research of the third sector is exploratory in nature, conducted

at the local level and based on informative, but, as a rule, limited in scope surveys (Agapov, 2016).

The third sector is the sphere of free choice of goals by the participants themselves, where the bearers of various interests are not measured by power and influence, but act by cooperating and minimally interfering with each other. In other words, the Third Sector is an arena of a less limited and therefore more diverse manifestation of many tendencies, motivations, behavioral options, criteria for success and failure. Therefore, the understanding of all the processes taking place in it requires versatile empirical material, a combination of various research methods and approaches to its study.

According to the authors of the liberal trend, civil society should be an independent institution that would control the government, preventing corruption and arbitrariness. Conservatives have a rather negative attitude to citizens' participation in governance – excessive manifestations of democracy are fraught with chaos due to the insufficient governance experience of ordinary citizens. If civil society has the right to existence, then as a structure, it closely interacts with the state, but does not encroach on changing it. The main enemy of public initiatives, as English history has shown, can be bureaucracy. Excessive expansion of the state apparatus can sometimes lead to the fact that the actions of the authorities become uncoordinated and therefore less effective. This conclusion, in our opinion, is as relevant for some states today as it was for Great Britain at the beginning of the last century (Agapov, 2016).

A market economy and a democratic state function under the civilizing influence of civil associations and non-governmental organizations. Today, this is the key formula of a democratic social state reformed in the conditions of globalization, which removes the traditional left and traditionally right ideas about the role of the state in the economy. The state is entrusted with arbitration and civilizing functions as well as civil society is entrusted with control over business and the state. Thanks to this policy, the democratic welfare states of the industrial west transformed the market economy into a social market economy. These states ensured an effective course for social justice with the help of a progressive tax and its redistribution (Mikhalsky, 2012).

This policy was especially effective in Great Britain and the Scandinavian countries, which have reached the current high standard of living. High taxes levied on big business became the basis of social assistance and social services, provided a system of social insurance and development of public sectors. Business agreed to these conditions, having

solidarity with society and following both patriotic attitude and economic rationality. Solidarity was defined by the social state as a struggle for human rights and gender equality.

The welfare state assumed responsibility for the market as an institution of innovation, which exists alongside other similar institutions – science, education. That is how the market was actually understood by the classics of liberalism, such as F. Hayek. For this, the state assumed the function of ensuring freedom of entrepreneurship not only from the state, but also from monopolies, shadowy and criminal structures that oppress this freedom. The main question for Western social democracy, which owns the idea and practice of the welfare state, is whether it is possible to maintain the welfare state in connection with the transition of society from the industrial phase of development to the informational, post-industrial one, as well as in connection with the process of globalization. Today, the democratic social state of the West is facing these challenges, as well as the challenge of European integration (Mikhalsky, 2012).

Thus, the interaction of state power with public organizations appears as a system of state-public administration or public administration, which is implemented in the format of social partnership and involves the operation of a number of mechanisms in the functional dimension. “The most common of which are: the lobbying mechanism; mechanism of scientific and public consultation; the mechanism of public discussion of issues, the mechanism of examination; mechanism of human rights activity; mechanism of public control” (Mikhalsky, 2012, p. 629-630). At the same time, the integrating elements in such a management system can be the following typical models of advisory bodies: public council, public expert council or expert commission, public expertise center with a network of independent experts, non-governmental research (analytical) centers (Mikhalsky, 2012, p. 630-631).

The effectiveness of the interaction between civil society and the state at the current stage in Ukraine in the context of increasing the legitimacy of the government requires the implementation of a set of measures, namely: 1) strengthening the role and influence of advisory structures at state authorities; 2) active involvement of public organizations in the examination of draft legislative and regulatory acts; 3) development and implementation of the state program of professional training of specialists in the field of management of public organizations through the system of public and private universities; 4) promoting the development of the internal system of financing public organizations – by expanding tax incentives for business structures; 5) conducting a nationwide campaign to spread knowledge and

understand the role of civil society organizations among the general public (Manjola, 2009, p. 14).

It should be added to the above that an important component that can really improve the interaction between the state and the public sector and increase the legitimacy of the government is the eradication of corruption at all levels of state administration. It is the corruption component that is a real obstacle, which not only hinders, but often blocks the possibility of implementing public initiatives, exercising public control over the activities of state bodies and their employees. The reluctance of state bodies to promote open access to information about their activities, the influence on the coverage of information in the mass media, and therefore on the formation of public opinion, as well as public consciousness in general, do not contribute to the growth of public trust in the state as a reliable partner in building a democratic, legal and social state.

Conclusions regarding the real formation of civil society institutions in Ukraine are ambiguous. In no way can one speak of the absence of civil society and the impossibility of its development. After all, there is a network of active public organizations and unions, as well as legal support for the creation and operation of civil society institutions. Various forms of public activity are functioning and developing. However, in Ukrainian realities, unfortunately, they tend to grow during the worsening of the socio-political and economic situation, and are not traditional ones, historically formed and fixed in the public consciousness as a necessity, a form of life activity.

In general, it can be noted that the insufficient development (qualitative, not quantitative, because the real involvement of the population in public organizations is not high, compared to the number of registered organizations) of civil society institutions, as well as political institutions, the state of the political culture of Ukrainian society, as well as the real protectionist position of the state authorities, instead of the declared openness and transparency, does not yet contribute to public control over its activities. This inhibits the process of forming a quality model of interaction between civil society and the state. After all, social partnership cannot be realized in the absence of acceptable conditions for all participants. However, the very fact of the existence of a network of civil society organizations and their public recognition, the private sector and the mass media striving for independence is an important positive indicator. After all, any social changes begin with the institutional formation of individual organizations, which, in the process of their functioning and development, establishment of internal and external relations, form a new type of relations, and accordingly, a new type

of culture, which in societies with democratic aspirations is embodied in political culture activist type, and therefore contributes to the improvement and expansion of the sphere of influence of new institutions of civil society and their stable functioning, the influence of public organizations on the activities of state bodies in order to ensure the needs and interests of citizens and their associations.

In Ukraine, the basic legal foundations for the development of civil society have been created; a network of public institutions has developed, thanks to which public life has acquired the characteristics of a civil society. The effective mechanism of cooperation is the development of strategic documents. Our proposed algorithm for developing a civil society development strategy includes 8 blocks, consecutive stages: analytical, problem definition, target, creating conditions, motivational, resulting, monitoring and evaluating. European practice proves that the main principles of interaction between non-governmental organizations and state authorities should be: participation, trust, accountability and transparency, independence. It is necessary to further create favorable conditions for the formation and development of human civic competences at all levels of education and in all components of education, which will enable citizens to better understand and exercise their rights in the conditions of democracy, to be responsible for their rights and responsibilities, to take an active part in socio-political processes, as well as consciously ensure the protection, establishment and development of democracy (Skyba, & Sheludko, 2019).

In particular, it is necessary to organize informational and educational activities aimed at improving the qualifications of civil servants and local self-government officials on civil society issues. Organization of scientific work with university students on this topic, conducting scientific conferences, round tables, etc. at which actual problems of the development of civil society would be discussed. The implementation of a strategic course for integration into the European Union, ensuring the comprehensive entrance of Ukraine into the European political, economic and legal space, the establishment of common European values and standards requires the establishment of Ukraine as a country with a developed democracy and the presence of effective democratic public control. Public control is one of the types of social control, which is carried out by associations of citizens and citizens themselves (Skyba, & Sheludko, 2019).

Recent UK research has focused on the impact of the period of 'austerity' that followed the 2008 global banking crisis. There has been a sharp reduction in government grants and service orders, alongside a reduction in the public sector's own social security

and health services. A report by the National Council of Voluntary Organizations (NCVO) (Crees, Davies, Jochum, & Kane, 2016) states that small and medium-sized charities bore the brunt of the financial crisis between 2008-2009 and 2013-2014, resulting in large fluctuations in annual income. Large charities are increasingly dominating the market for publicly funded contracts, while smaller organizations that support local communities or address adversity are disappearing (Hunter, & Cox, 2016).

The ability of smaller third sector organizations to adapt to the changed environment has been limited by the fact that the sector infrastructure organizations to which they may have turned for support in the past have themselves been affected by the end of public funding. Alternative forms of external support, such as larger third sector organizations, have themselves shrunk, and competition for available funding from philanthropic foundations has increased dramatically.

However, there are signs that some small service agencies have found ways to adapt organizationally to reduced funding and uncertainty. Some have scaled back their services and/or their advocacy activities, while others have launched mergers and joint ventures, increased their trading revenues, created "social enterprises" or established business partnerships. In addition to austerity measures, a major incentive for small civil society groups and their activities is the tendency for available public funding (through grants and services) to be accompanied by tighter regulation and more vigilant external oversight, along with the need to adopt more formal organizational structures and more business-oriented management systems. Even organizations that do not receive any government funding are subject to increasingly strict reporting and accounting rules (McGovern, 2013).

Tighter regulation, in turn, can change the informal family culture of small organizations, as well as their ability to adapt to new needs and local conditions. They may face more rigid regulatory trends as a challenge to their autonomy and their freedom to protect the interests of the people they serve; as a threat to their aspirations for community building or social solidarity; or as a threat to their ability to focus limited resources on those most in need. It can be difficult for local public organizations to establish appropriate relations with state organizations with which they are obliged to interact (Ware, 2014).

Recent research focusing on the third sector rather than groups and organizations also reflects the impact of both financial and regulatory pressures. Today, third sector organizations are increasingly competing with public sector organizations (such

as the police and hospitals) for volunteer time. As financial pressure grows, so do the demands of government organizations themselves for volunteer time. People are also under moral and psychological pressure, which forces them to consider volunteering as a civic obligation rather than a voluntary activity.

Moreover, it appears that some small third sector organizations, while struggling with the effects of austerity measures and increased regulation, are finding ways to continue to act as advocates and service providers, sometimes by recruiting more volunteers and sometimes by negotiating partnerships with another organization, which gives them an “advantage in cooperation” (McGovern, 2013).

It should be noted, that civil society first appeared in England in the 17th century as a result of the balance between the conflicting forces that arose – the traditional aristocracy and the middle class and, as a result, the compromise developed by them. In spiritual terms, it was a compromise based on religious tolerance and the rejection of religious fanaticism. In political terms, this was an agreement on “class” coexistence, provided that the bourgeoisie renounced absolute claims to political power, and the aristocracy recognized the right of the new class to freedom of economic, broader, private activity, in particular in the economic sphere. Everyone recognized the right of everyone, especially representatives of religious minorities, to freedom of religion, more widely, to freedom of conscience.

Civil society should be distinguished from other historically known types of society, in which state power has as its counterbalance the autonomy of communities, clans, and corporations. Such, for example, are ancient republics, medieval monarchies, or trading city-states, and even eastern despotisms (their very device provided for the economic and local-administrative independence of rural, craft, and trading communities). Civil society is formed as a system of civil rights and freedom, and its development can be presented as the history of the struggle for their preservation, expansion and institutional consolidation.

Thus, due to a historically certain coincidence of circumstances, a model of society was formed, which marked the new European turn and determined the development of European civilization. Acceptance of the idea of civil society as a slogan of democratic movements, oppositional (whatever concrete form they may take) to the authoritarian-socialist party states in the countries of Central and Eastern Europe, which at the turn of the 1990-s grew into directly anti-communist ones, as well as in the USSR – reflected aspirations of the peoples of these countries to return to European civilization.

Today, it can be stated that British civil society is experiencing a serious crisis. It is believed that the root of the problem, in our opinion, lies in the fact that over the past 20-30 years, Western countries, primarily the United States and Great Britain, have begun to abandon their role as financial regulators. They allowed banks to do more and more risky operations. As a result, insurance companies, pension funds, savings banks for housing construction began to invest money in stock markets around the world. Such risky operations are inadmissible especially for savings banks, which require an extremely cautious financial policy, since they give loans for up to 25 years. Banks and financial institutions, especially shadow ones, in their turn, rushed to help them, because they could make good money at the same time. That is the reason of the rapid globalization of the entire economy. Risky operations became more frequent and finally inflated financial bubbles to such an extent that they all burst in 2008 (Hosking, 2015).

In this context, British civil society faced a new challenge: our economy is global and states are national. This disparity has been shown especially acutely in the Eurozone, where the international currency, the euro, is supported only by nation states that do not have a unified fiscal policy. And it follows that economically weak countries, using all the advantages of a single currency, could borrow money under the same favorable conditions as strong countries. However, while enjoying the benefits of a single currency, they suffered from it when they were heavily indebted, like, for example, Greece, without having their own currency. They could only cut government spending as much as possible, further undermining their already weak economy. Debts did not decrease, but only increased. A vicious circle has formed, from which there is no way out. The Eurozone wanders in contradictions created by the inconsistency of national and supranational trust structures (Hosking, 2015).

One very dangerous consequence of the current crisis is the strengthening of radicalism, including neo-fascist parties. It seems to people that some sinister forces rule over them, humiliate them, and undermine their economic life. But, according to the majority of Britons, immigrants are to blame for this: they deprive them of their jobs; receive social assistance that they did not deserve etc. Undoubtedly, their fate is decided not by immigrants, but by international firms and big banks. But neo-fascists demand the deportation of immigrants and advocate a return to their own national economic “bunker” and exit from economic unions.

It should be noted that this is only one aspect of a more general problem. In a global economy, national risk management structures alone are

unable to protect the public, as international capital flows rapidly across national borders and large companies can relocate almost as quickly. Risks can be countered by factors of collective action: “you act, I will do it too”. But no one wants to take the first step without full confidence that everyone else will follow his example. The British government, for example, says it is ready to introduce a tax on financial transactions, but only if all other governments do the same. To make such collective decisions, apparently, there is a “G-20”. But all leaders are so engrossed in dealing with immediate crises that long-term planning is beyond their power. Meanwhile, it is very important. Without the creation of international structures of trust, we will constantly be in a state of transition from one crisis to another (Hosking, 2015).

Conclusions.

Thus, the problems of Ukraine and Great Britain have a lot in common. After the collapse of the bipolar international system, everyone expected the West to teach Ukraine how to build a civil society. Today it can be stated that the problems of Ukraine and Great Britain are increasingly similar and in this context the exchange of experience is very important. The problem of corruption in Ukraine is more serious than in most Western countries, but it is also quite serious in them and has common roots with the Ukrainian one. The City of London is also one of the main centers of corruption in the world, and in this context, our countries should exchange experience on how to fight it. Therefore, civil society is not just a goal that both countries strive for, but an ongoing process. The struggle for a fairer society never stops, it continues.

Both in the UK and Ukraine, state regulation mechanisms have been strongly developed, setting well-defined tasks of maintaining a balance between the regulatory authority of the state and the effectiveness of independent non-state actors. For Ukraine, it is valuable to study the peculiarities of financial and economic relations between state and public entities, which have received sustainable development in the UK and are only at the stage of fragmentary implementation in Ukraine. It should be taken into account that the nature of the third sector is such that it is more diverse than business and the state. The main enemy of public initiatives, as English history has shown, can be bureaucracy. Excessive expansion of the state apparatus can sometimes lead to the fact that the actions of the authorities become uncoordinated and therefore less effective.

In Ukraine, the basic legal foundations for the development of civil society have been created; a network of public institutions has developed, thanks to which public life has acquired the characteristics of a civil society. It is necessary to organize information and educational events aimed at improving the skills of civil servants and local government officials on the issues of civil society. The implementation of the strategic course for integration into the European Union, ensuring Ukraine's comprehensive entry into the European political, economic and legal space, the establishment of pan-European values and standards requires the approval of Ukraine as a country with a developed democracy and the presence of effective democratic public control. Public control is one of the types of social control that is carried out by associations of citizens and by citizens themselves.

REFERENCES

- Agapov, I. O. (2016). Lobbying and lobbyists in Europe: certain theoretical and practical issues. *Politics and Society*, 6, 783-789. <https://doi.org/10.7256/1812-8696.2016.6.15215>
- Borkowska, M., Kawalerowicz, J., & Elgenius, G. (2024). Civil Society, Neighbourhood Diversity and Deprivation in UK and Sweden. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 35, 451-463. Retrieved from <https://doi.org/10.1007/s11266-023-00609-4>
- Clifford, D. (2021). Disparities by deprivation: The geographical impact of unprecedented changes in local authority financing on the voluntary sector in England. *Environment and Planning A Economy and Space*, 5, 36.
- Crees, J., Davies, N., Jochum, V., & Kane, D. (2016). *Navigating Change: An Analysis of Financial Trends for Small and Medium-Sized Charities*. London: NCVO.
- Elgenius, G., Phillimore, J., Borkowska, M., & Kawalerowicz, J. (2022). Problematising concepts and methods for civil society research in superdiverse neighbourhoods. *Voluntary Sector Review*, 6, 1-18.
- Hosking, J. (2015, May 25). *On the crisis of civil society in Britain. Prospects*. Retrieved from https://www.perspektivy.info/oykumena/europe/o_krizise_grazhdanskogo_obshestva_v_britanii_2015-05-25.htm
- Hunter, J., & Cox, E. (2016). *Too Small to Fail: How Small and Medium-Sized Charities are Adapting to Change and Challenges*. Manchester: IPPR North.
- Kenny, M. (2024, May 3). Civil society. *Encyclopedia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/civil-society>
- Manjola, P. G. (2009). *The role of civil society in the legitimation of political power in Ukraine*. (Abstract of the dissertation of a candidate of political sciences: 23.00.01). National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov, Kyiv.

- McGovern, P. (2013). Cross-Sector Partnerships with Small Voluntary Organisations; Some Reflections from a Case Study of a Mutual Support Group. *Voluntary Sector Review*, 4(2), 223-240.
- Mikhalsky, Yu.A. (2012). *Standards of the civil society of Ukraine*. Kharkov-Kyiv: Publisher Kovalenko V.F.
- NCVO. (2022). *UK Civil Society Almanac 2022: Data. Trends. Insights*. Retrieved from <https://www.ncvo.org.uk/news-and-insights/news-index/uk-civil-society-almanac-2022/#/>
- NCVO. (2023). *UK Civil Society Almanac 2022: Data. Trends. Insights*. Retrieved from <https://www.ncvo.org.uk/news-and-insights/news-index/uk-civil-society-almanac-2023/>
- Qin, Y. (2023). Grassroots governance and social development: theoretical and comparative legal aspects. *Humanities and Social Sciences Communications*, 10(331). <https://doi.org/10.1057/s41599-023-01830-8>
- Skyba, M. V., & Sheludko, V. (2019). Theoretical aspects of the study of civil society development. *Public Administration: Improvement and Development*, 2. <https://doi.org/10.32702/2307-2156-2019.2.22>
- Ware, A. (2014). Exploring Grassroots Groups and Local Government Relationships: Benefits and Challenges for Current Times. *Voluntary Sector Review*, 5(3), 391-397.
- Zeng, Y., Jiang, J., Li, J., & Göbel, C. (2023). The Rise of Grassroots Civil Society under One-Party Rule: The Case of China's Homeowner Associations. *World Politics*, 75(3), 608-646. Retrieved from <https://doi.org/10.1353/wp.2023.a900714>

Mediation Competence of Public Servants and Leaders of Civil Society in Ukraine

UDC: 35.08:005.334.2]-027.21(477)

DOI: <https://doi.org/10.15421/152423>**Nazarenko Oleksandr**Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0002-0187-0791>, nazarenkooleksandr2024@gmail.com**Rak Yulana**Ph.D., Senior Lecturer, <https://orcid.org/0000-0001-8415-969X>, yulana.rak@gmail.com*State University of Intelligent Technologies and Telecommunications (Odesa, Ukraine)*

Abstract

Topicality. Today in Ukraine we are witnessing dynamic changes in the field of public administration. The war with Russia, the manipulation by the aggressor of the population of Ukraine with the help of the IPSO leads to an aggravation of the situation in society. And if earlier all the anger of the public was focused exclusively on the enemy, then in today's realities quite often public authorities begin to act as «victims of public discontent». Therefore, knowledge of the basics of mediation and the formation of at least the basics of mediation competence are extremely important for public servants, as they contribute to the effective resolution of conflicts in the field of public administration.

The purpose of the study – to investigate the formation of mediation competence of public officials and leaders of civil society based on the author's criteria.

Research results. The authors provide their own definition of the concept of «mediational competence», describe the results of a study of determining the levels of formation of mediational competence among public servants and leaders of civil society according to the developed assessment methodology with the appropriate diagnostic toolkit, which is represented by three criteria: knowledge-content, procedural-instrumental, communicative-guidance. The levels of formation of mediation competence are outlined: low, medium, high.

Conclusions. It was established that the level of formation of mediation competence of public officials and civil society leaders is insufficient, this indicates insufficient awareness of mediation and methods, which in turn determines the urgent need to develop and improve the necessary tools to increase the level of formation of mediation competence.

Keywords: mediation, mediation competence, public servants, civil society leaders, public administration, competence, professional development, professional training of public servants

Медіаційна компетентність публічних службовців та лідерів громадянського суспільства в Україні

Назаренко Олександр, Рак Юлана*Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку (Одеса, Україна)*

Анотація

Актуальність. Сьогодні в Україні ми спостерігаємо динамічні зміни у сфері публічного управління. Війна з росією, маніпуляція з боку агресора населення України за допомогою ІПСО призводить до загострення ситуації у суспільстві. І якщо раніше увесь гнів громадськості було зосереджено виключно на ворогові, то в реаліях сьогодення доволі часто у ролі «жертви громадського незадоволення» починають виступати органи публічної влади. Отже, для публічних службовців надзвичайно важливими є знання основ медіації та сформованість принаймні основ медіаційної компетентності, оскільки вони сприяють ефективному врегулюванню конфліктів у сфері публічного управління.

Мета дослідження – дослідити сформованість медіаційної компетентності публічних службовців та лідерів громадянського суспільства на основі авторських критеріїв.

Результати дослідження. Авторами надається власне визначення поняття «медіаційна компетентність», описано результати дослідження визначення рівнів сформованості медіаційної компетентності у публічних службовців та лідерів громадянського суспільства за розробленою методикою оцінювання з відповідним діагностувальним інструментарієм який представлений трьома критеріями: знаннево-змістовим, процесуально-інструментальним, комунікативно-настановчим. Окреслено рівні сформованості медіаційної компетентності: низький, середній, високий.

Висновки. Встановлено, недостатній рівень сформованості медіаційної компетентності публічних службовців та лідерів громадянського суспільства, це свідчить про недостатню обізнаність щодо медіації та методів, що в свою чергу обумовлює нагальну необхідність розробки та удосконалення необхідних інструментів для підвищення рівня сформованості медіаційної компетентності.

Ключові слова: медіація, медіаційна компетентність, публічні службовці, лідери громадянського суспільства, публічне управління, компетентність, підвищення кваліфікації, професійне навчання публічних службовців

Стаття надійшла / Article arrived: 01.06.2024

Схвалено до друку / Accepted: 28.06.2024

Вступ.

Сьогодні в Україні ми спостерігаємо динамічні зміни у сфері публічного управління. В першу чергу суспільно-політична ситуація в країні залишається нестабільною. Війна з росією, постійні ракетні обстріли, маніпуляція з боку агресора населенням України за допомогою ПСО призводить до загострення ситуації у суспільстві. І якщо раніше увесь гнів громадськості було зосереджено виключно на ворогові, то в реаліях сьогодення доволі часто у ролі «жертви громадського незадоволення» починають виступати органи публічної влади. Як наслідок постає потреба у наявності високого рівня готовності до управління конфліктами серед публічних службовців та лідерів громадянського суспільства.

Отже, для публічних службовців надзвичайно важливими є знання основ медіації та сформованість принаймні основ медіаційної компетентності, оскільки вони сприяють ефективному врегулюванню конфліктів у сфері публічного управління з урахуванням специфіки та основних характеристик кожної конкретної ситуації. Це підкреслює необхідність формування та розвитку медіаційної компетентності серед публічних службовців, що в свою чергу забезпечує підвищення якості надання публічних та адміністративних послуг населенню України на інституційних засадах.

Мета дослідження – дослідити сформованість медіаційної компетентності публічних службовців та лідерів громадянського суспільства на основі авторських критеріїв.

Аналіз попередніх публікацій.

Тема медіації та медіаційної компетентності сьогодні є досить актуальною в українському науковому просторі. Так, Н. Василенко дослідила медіаційну компетентність здобувачів вищої освіти на прикладі ОПП магістратури з публічного управління та адміністрування КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти» (Василенко, & Івацько, 2023). С. Калаур, розкриває потенціал медіації та наголошує на необхідності формування медіаційної компетентності для ефективного здійснення професійних обов'язків соціальних працівників (Калаур, 2024). О. Кацьора у статті звертає увагу на низький рівень обізнаності щодо можливостей вирішення конфліктів за допомогою медіації та обґрунтовує переваги медіаційного процесу у вирішенні конфліктів (Кацьора, 2021). Н. Ларіна дослідила теоретичну складову медіаційної компетентності, визначивши основні її складові (Ларіна, 2022). Авторський колектив у науковій статті досліджує медіацію в публічному управлінні, зазначає про її

гуманістичну природу та окреслює її принципи (Лопушинський, Ковальська, & Демченко, 2022). О. Мазур розглядає застосування медіації в органах місцевого самоврядування України після прийняття профільного закону (Мазур, 2023). К. Майстренко, наголошує, що сучасні виклики вимагають нових підходів до вирішення конфліктів у публічному управлінні, і таким є медіація (Майстренко, 2023). Д. Ципіна звернула увагу на структуру відповідної компетентності крізь призму підготовки студентів економічних спеціальностей. При цьому, дослідниця називає її «медіативна компетентність» (Ципіна, 2019). Н. Черненко, досліджує інституціоналізацію медіації в сфері публічного управління, та зазначає, що та має на меті забезпечити ефективне вирішення конфліктів, що в свою чергу покращить якість публічних послуг (Черненко, 2023).

Результати дослідження.

У 2021 р. було прийнято Закон України «Про медіацію» (Про медіацію, 2021), завдяки чому розпочалося подальше реформування та розробка нових підходів до формування компетентного та професійного інституту медіації. Медіаційна компетентність стає в такому випадку однією з ключових серед публічних службовців, особливо категорій «А» та «Б», керівників структурних підрозділів в органах місцевого самоврядування, лідерів громадянського суспільства тощо. Водночас, якщо звернемо увагу на останню редакцію Наказу НАДС «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо складання, перегляду та моніторингу виконання індивідуальної програми підвищення рівня професійної компетентності державного службовця (індивідуальної програми професійного розвитку)» (Про затвердження Методичних рекомендацій, 2022), то в ньому не йдеться мова про медіаційну компетентність. Серед дотичних до неї наявні лише вміння розв'язання конфліктів в контексті професійної компетентності «управління організацією роботи та персоналом». Тому, найкращим шляхом буде включення медіаційної компетентності, як обов'язкової до орієнтовного переліку професійних компетентностей публічних службовців для всіх категорій посад, що відобразиться на рівні знань про методи запобігання чи вирішення конфліктних ситуацій. На сьогодні, медіаційна компетентність є чи не однією з найважливіших якою має володіти сучасний фахівець, до завдань якої належить попередження та розв'язання конфліктних ситуацій у професійній діяльності.

Власне під медіаційною компетентністю розуміється інтегральна характеристика

суб'єктивної сторони професійної діяльності публічного службовця, що включає його якості як суб'єкта праці, зокрема поєднання психічних властивостей і психічного стану, що дозволяє діяти самостійно і відповідально, а також передбачає здатність виконувати специфічні трудові функції в умовах міжособистісного конфлікту з іншими суб'єктами професійної діяльності (Ларіна, 2022, с. 63).

На нашу думку медіаційна компетентність публічних службовців та лідерів громадянського суспільства має включати наступні показники сформованості:

- знання механізму ефективної взаємодії влади та громадянського суспільства;
- знання специфіки конфліктної взаємодії між владою та громадянським суспільством;
- знання процесуально-технологічного інструментарію медіації;
- знання міжнародних та вітчизняних нормативно-правових документів, що регламентують процедуру медіації і діяльність медіатора;
- вміння здійснювати аналіз конфліктної ситуації та визначати рівень медіабельності конфлікту;
- вміння здійснювати ефективну комунікацію в умовах конфліктної взаємодії;
- вміння ухвалювати управлінські рішення в умовах конфлікту, невизначеності ситуації та ризиків;
- вміння локалізувати опір та агресію учасників конфлікту;
- здатність встановлювати та налагоджувати контакт з оточуючими (володіти високим рівнем комунікабельності);
- здатність до комунікативної толерантності;
- здатність до управління емоційною сферою для ухвалення рішень (володіти високим рівнем емоційного інтелекту).

У запропонованому дослідженні під медіаційною компетентністю будемо розуміти вміння особистості використовувати набуті знання, вміння, навички з медіації для врегулювання конфліктної взаємодії у професійної діяльності та/або повсякденній життєдіяльності.

Рівень підготовки до діяльності у певній сфері, ступінь оволодіння знаннями, способами діяльності є необхідним для прийняття вірних, обдуманих та ефективних рішень. Особливо

це стосується публічних службовців та лідерів громадянського суспільства діяльність яких спрямована на безпосередню участь у взаємодії з людьми та вимагає конкретних знань, умінь не лише спілкування, а й навичок безконфліктного спілкування.

Для визначення рівнів сформованості медіаційної компетентності у публічних службовців та лідерів громадянського суспільства нами розроблено методику оцінювання з відповідним діагностувальним інструментарієм. Методика визначення рівнів сформованості медіаційної компетентності передбачає три блоки завдань. Кожний з них відрізняється цільовою настановою та складністю. До першого блоку увійшли тестові завдання закритого формату, зокрема на встановлення відповідності між визначенням та характеристикою, що передбачали вимірювання медіаційної компетентності за першим, знаннево-змістовим критерієм, що передбачав теоретичну обізнаність механізмів, форм, методів та умов ефективної взаємодії влади та громадянського суспільства, специфіки конфліктної взаємодії, процесуально-технологічного інструментарію медіації тощо. До другого блоку увійшли тестові завдання відкритого формату (міні-кейси) для вимірювання умінь проводити аналіз конфліктної ситуації та визначати рівень медіабельності конфлікту, здатності самостійно виконувати запропоновані завдання, ухвалювати управлінські рішення в умовах конфлікту, невизначеності ситуації та ризиків, ідентифікувати проблеми, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, локалізувати опір та агресію учасників конфлікту тощо. Третій блок передбачав застосування психологічних діагностувальних методик вимірювання медіаційної компетентності у публічних службовців та лідерів громадянського суспільства за показниками визначених компонентів.

Для приведення всіх зазначених вище інструментів оцінювання шкал до єдиної узагальноної (0 – 100 балів) пропонуємо використовувати методику О. Єлісеєва, зрушення лівих меж до нуля і розтягування/стиснення шкал до градації у сто балів, що передбачало розрахування коефіцієнтів зрушення лівої межі та коефіцієнтів розтягування шкали до обраної.

«Знаннево-змістовий» критерій оцінюється за формулою:

$$K_1 = \frac{P_{11} + P_{12} + P_{13} + P_{14}}{4} = \frac{12,5B_{11} + 6,25B_{12} + 8,33B_{13} + 16,6B_{14}}{4},$$

де: K_1 – кількість балів за першим критерієм;
 B_{1j} – кількість балів за показниками 1.1 – 1.4;

P_{1j} – стандартизована кількість балів отримана публічними службовцями та лідерами

громадянського суспільства за показниками 1.1 – 1.4.

Оцінювання рівня сформованості медіаційної компетентності у публічних службовців та лідерів громадянського

суспільства за другим (процесуально-інструментальним) та третім критерієм (комунікативно-настановчим) здійснювалося аналогічно першому критерію та запропоновано у наступних таблицях.

Табл. 1.

Коефіцієнти переходу до шкали оцінювання 0 – 100 та розрахункові формули за критерієм «процесуально-інструментальний»

Критерій	Показники	Кількість балів за шкалою відповідної методики	Коефіцієнт зрушення лівої границі	Коефіцієнт розтягування/Стиснення
Процесуально-інструментальний (К2)	Уміння проводити аналіз конфліктної ситуації та визначати медіабельність конфлікту (P ₂₁)	від 0 до 20	0 – 0 = 0	$\frac{100}{20 - 0} = 5,0$
	Розрахункова формула		P ₂₁ = 5,0B ₂₁	
	Уміння здійснювати ефективну комунікацію в умовах конфліктної взаємодії (P ₂₂)	від 0 до 15	-	$\frac{100}{15 - 0} = 6,67$
	Розрахункова формула		P ₂₂ = 6,67B ₂₂	
	Уміння ухвалювати управлінські рішення в умовах конфлікту, невизначеності ситуації та ризиків (P ₂₃)	від 0 до 20	-	$\frac{100}{20 - 0} = 5,0$
	Розрахункова формула		P ₂₃ = 5,0B ₂₃	
Процесуально-інструментальний (К2)	Уміння локалізувати опір та агресію учасників конфлікту медіатора (P ₂₄)	від 0 до 15	-	$\frac{100}{15 - 0} = 6,67$
	Розрахункова формула		P ₂₄ = 6,67B ₂₄	

Джерело: Розробка авторів.

Табл. 2.

Коефіцієнти переходу до шкали оцінювання 0 – 100 та розрахункові формули за критерієм «комунікативно-настановчий»

Критерій	Показники	Кількість балів за шкалою відповідної методики	Коефіцієнт зрушення лівої границі	Коефіцієнт розтягування / Стиснення
Комунікативно-настановчий (К3)	3.1. Здатність встановлювати та налагоджувати контакт з оточуючими (комунікабельність) (P ₃₁)	від 0 до 32	0 – 0 = 0	$\frac{100}{32 - 0} = 3,13$
	Розрахункова формула		P ₃₁ = 4,55B ₃₁	
	3.2. Здатність до комунікативної толерантності (комунікативна толерантність) (P ₃₂)	від 0 до 135	-	$\frac{100}{135 - 0} = 0,74$
	Розрахункова формула		P ₃₂ = 0,74B ₃₂	
	3.3. Здатність до управління емоційною сферою для ухвалення рішень (емоційний інтелект) (P ₃₃)	від 0 до 90	-	$\frac{100}{90 - 0} = 1,11$
Розрахункова формула		P ₃₃ = 1,11B ₃₃		

Джерело: Розробка авторів.

Визначення рівня сформованості медіаційної компетентності у публічних службовців та лідерів

громадянського суспільства (МК) здійснюється за трьома критеріями за такою формулою:

$$СПК = \frac{K_1 + K_2 + K_3}{3}$$

Для визначення числових інтервалів рівнів сформованості медіаційної компетентності у публічних службовців та лідерів громадянського суспільства (низького, середнього і достатнього) використо-

вується метод середньоквадратичних відхилень, де для кожного критерію розраховано математичне сподівання (M) та середньоквадратичне відхилення (σ) за формулами:

$$M = \frac{\sum_{i=1}^n x_i}{n}; \sigma = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (x_i - M)^2}{n-1}}$$

де x_i – елемент вибірки;
 n – об'єм вибірки. Тоді інтервал до $M - \sigma$ кількісно описує низький рівень сформованості, від $M - \sigma$ до $M + \sigma$ – її середній рівень, а інтервал після $M + \sigma$ – достатній рівень.

На основі критеріїв нами окреслено рівні сформованості медіаційної компетентності у публічних службовців та лідерів громадянського суспільства: низький, середній, високий.

Високий рівень сформованості медіаційної компетентності у публічних службовців та лідерів громадянського суспільства характеризується здатністю до комунікабельності, комунікативної толерантності та емоційного інтелекту; обізнані з міжнародними та вітчизняними нормативно-правовими документами, що регламентують процедуру медіації і діяльність медіатора; процесуальним інструментарієм медіації. Публічні службовці та лідери громадянського суспільства цього рівня володіють механізмами ефективної взаємодії влади та громадянського суспільства, специфікою конфліктної взаємодії між ними; уміють аналізувати конфліктну ситуацію, визначати медіабельність конфлікту, здійснювати ефективну комунікацію під час конфліктної взаємодії та ухвалювати відповідні управлінські рішення в умовах невизначеності ситуації та ризиків, здатні локалізувати опір та агресію учасників конфлікту.

Середній рівень сформованості медіаційної компетентності у публічних службовців та лідерів громадянського суспільства характеризується здатністю до комунікабельності, комунікативної толерантності та емоційного інтелекту; обізнані з міжнародними та вітчизняними нормативно-правовими документами, що регламентують процедуру медіації і діяльність медіатора, але припускають несуттєві помилки під час застосування процесуального інструментарію медіації. Публічні службовці та лідери громадянського суспільства цього рівня недостатньо володіють механізмами ефективної взаємодії влади та громадянського суспільства, специфікою конфліктної взаємодії між ними; уміють аналізувати конфліктну ситуацію, визначати медіабельність конфлікту, здійснювати ефективну комунікацію під час

конфліктної взаємодії та незавжди доречно ухвалюють відповідні управлінські рішення в умовах невизначеності ситуації та ризиків, не вміють локалізувати опір та агресію учасників конфлікту.

Низький рівень сформованості медіаційної компетентності у публічних службовців та лідерів громадянського суспільства характеризується здатністю до комунікабельності, комунікативної толерантності та емоційного інтелекту; обізнані з міжнародними та вітчизняними нормативно-правовими документами, що регламентують процедуру медіації і діяльність медіатора, але припускають несуттєві помилки під час застосування процесуального інструментарію медіації, не здатні оперативного переносити знання на практику. Публічні службовці та лідери громадянського суспільства цього рівня недостатньо володіють механізмами ефективної взаємодії влади та громадянського суспільства, специфікою конфліктної взаємодії між ними; недостатньо сформовано уміння аналізувати конфліктну ситуацію, визначати медіабельність конфлікту, припускають помилки, розпізнають і відтворюють окремі факти. Не завжди вміють здійснювати ефективну комунікацію під час конфліктної взаємодії та доречно ухвалити управлінські рішення в умовах невизначеності ситуації, ризиків, не вміють локалізувати опір та агресію учасників конфлікту застосовувати знання в нетипових ситуаціях.

Емпірична перевірка ефективності запропонованої методики здійснена нами серед публічних службовців та лідерів громадянського суспільства на базі Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ). Загальна кількість учасників експерименту – 285 осіб, які розподілені на дві групи: публічні службовці – 139 осіб; лідери громадянського суспільства – 146 осіб, які на момент експерименту навчалися в Навчально-науковому інституті публічного управління та державної служби Київського Національного університету імені Тараса Шевченка.

До складу респондентів державних службовців, які обіймали наступні посади входили: заступники керівників структурних

підрозділів міністерств, інших центральних органів виконавчої влади та інших органів 3,6% (5 осіб), державних експертів 32,4% (45 осіб), головних спеціалістів державного органу 17,3% (24 особи) та представників органів місцевого самоврядування 46,7% (65 осіб), з них: 7 – заступників голів обласних державних адміністрацій, 7 – заступників директорів департаментів – начальників управління, 10 – заступників начальників управління – начальник управління, 9 – старост Старостинського округу, 17 – заступників сільського голови, 15 – головних спеціалістів органів місцевого самоврядування (див. рис. 1).

Серед лідерів громадянського суспільства більшість склали керівники чи голови правлінь 13,7% (20 осіб), заступники голів чи керівників правлінь 35,6% (52 осіб), експерти з напрямків роботи 28,1% (41 особа), представники ЗМІ 11,6% (17 осіб), представники юридичного напрямку роботи у громадському секторі 10,1% (16 осіб) (див. рис. 2).

Ідентифікація рівнів сформованості медіаційної компетентності за знаннево-змістовим критерієм здійснювалося за показниками: знання механізму ефективної взаємодії влади та громадянського суспільства, знання специфіки конфліктної взаємодії між владою та громадянським суспільством, знання процесуального інструментарію медіації, знання міжнародних та вітчизняних нормативно-

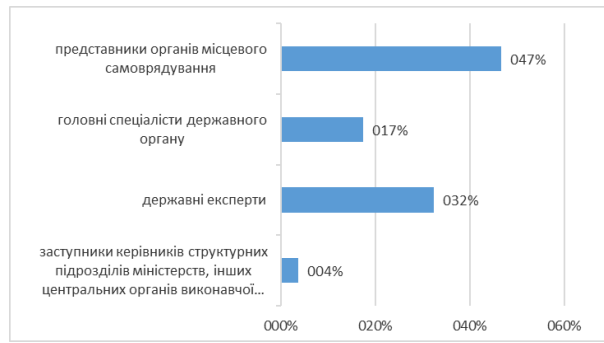

Рис. 1. Склад респондентів першої групи – публічні службовці (розробка авторів)

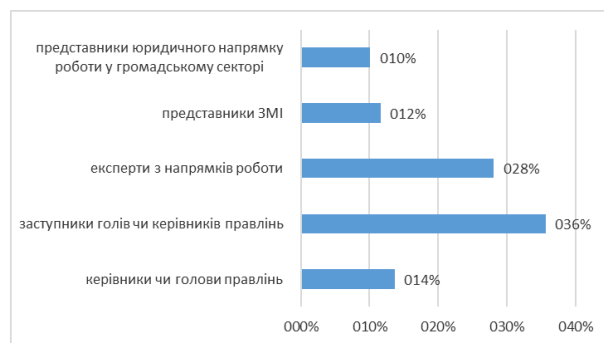

Рис. 2. Склад респондентів другої групи – лідери громадянського суспільства (розробка авторів)

правових документів, що регламентують процедуру медіації і діяльність медіатора.

Табл. 3.

Рівні сформованості медіаційної компетентності за знаннево-змістовим критерієм

Показники	Групи	Рівні					
		Високий		Середній		Низький	
		Осіб	%	осіб	%	осіб	%
Знання механізму ефективної взаємодії влади та громадянського суспільства (П ₁₁)	ПС	38	27,3	68	48,9	33	23,8
	ЛГС	40	27,4	74	50,7	32	21,9
Знання специфіки конфліктної взаємодії між владою та громадянським суспільством (П ₁₂)	ПС	20	14,4	96	69,1	23	16,5
	ЛГС	26	17,8	86	58,9	34	23,3
Знання процесуального інструментарію медіації (П ₁₃)	ПС	12	8,6	49	35,3	78	56,1
	ЛГС	10	6,8	56	38,4	80	54,8
Знання міжнародних та вітчизняних нормативно-правових документів, що регламентують процедуру медіації і діяльність медіатора (П ₁₄)	ПС	10	7,2	27	19,4	102	73,4
	ЛГС	12	8,2	28	19,2	106	72,6
Критерій: знаннево-змістовий	ПС	20	14,4	60	43,1	59	42,4
	ЛГС	22	15,1	61	41,8	63	43,1

Джерело: Розробка авторів.

Як бачимо з таблиці 3, за показником критерію «знаннево-змістовий» – знання механізму ефективної взаємодії влади та громадянського

суспільства, з високим рівнем було виявлено 27,3% публічних службовців та 27,4 лідерів громадянського суспільства. Середній рівень за

цим показником визначено в 48,9% публічних службовців й у 50,7% – лідерів громадянського суспільства; низький – відповідно у 23,8% і 21,2% публічних службовців та лідерів громадянського суспільства. Якісна сукупна обробка даних дозволяє констатувати, що більшість публічних службовців та лідерів громадянського суспільства обізнані з механізмами ефективної взаємодії влади та громадянського суспільства, здатні інтерпретувати сутність понять «влада», «громадянське суспільство», «державна влада», «інститути громадянського суспільства», «механізм взаємодії влади та громадянського суспільства». Водночас лише 21,9% публічних службовців та 19,2 % лідерів громадянського суспільства визначають методи ефективної взаємодії влади та громадянського суспільства. Більшість опитуваних не можуть визначити умови ефективної взаємодії влади та громадянського суспільства; основні завдання, які виконує громадянське суспільство зі своїми базовими інститутами визначають помилково як самоорганізацію суспільства та прийняття владних рішень. 27,4% респондентів неправильно виділяє форми громадської участі в державотворчому процесі, визначаючи їх як місцеві ініціативи, акції, мітинги, протести.

За результатами діагностування сформованості медіаційної компетентності публічних службовців та лідерів громадянського суспільства за показником – знання специфіки конфліктної взаємодії між владою та громадянським суспільством, що може бути використаний ними у управлінській діяльності, високий рівень було зафіксовано у 14,4% респондентів групи публічних службовців і у 17,8% – лідерів громадянського суспільства; середній – у 69,1% і 58,9%; низький – у 16,5% і 23,3% респондентів експериментальних груп.

За показником – знання процесуального інструментарію медіації, з високим рівнем в групі публічних службовців було виявлено 8,6%, в групі лідерів громадянського суспільства – 6,8% респондентів. Середній рівень за цим показником визначено в 35,3,0% публічних службовців й у 38,4% – лідерів громадянського суспільства; низький – відповідно у 56,1% і 54,8% респондентів. Якісна сукупна обробка даних дозволяє констатувати, що більшість публічних службовців, лідерів громадянського суспільства поверхово володіють формами, моделями, видами, технологіями, етапами та методами медіації, застосування яких дозволить розв'язати конфлікт. Можемо констатувати, що більшість респондентів з них не змогли правильно визначити етапи та методи медіації, випадки у яких процедура медіації є неможливою,

кількість сеансів, що є рекомендованими під час загальної процедури проведення медіації. Водночас майже всі респонденти правильно визначили відповідальність, яку несе медіатор за порушення своїх зобов'язань.

Щодо отриманих результатів показника «знання міжнародних та вітчизняних нормативно-правових документів, що регламентують процедуру медіації і діяльність медіатора» можемо констатувати, що з високим рівнем було виявлено 7,2% публічних службовців та 8,2 лідерів громадянського суспільства. Середній рівень за цим показником визначено в 19,4% публічних службовців й у 19,2% – лідерів громадянського суспільства; низький – відповідно у 73,4% і 72,6% публічних службовців та лідерів громадянського суспільства. Якісна сукупна обробка даних дозволяє констатувати, що переважна більшість респондентів (48,9%) обізнані з вітчизняними нормативно-правовими документами, що регламентують процедуру медіації і діяльність медіатора, з нормами Закону України «Про медіацію». Водночас найвищі результати вимірюваного показника опинилися на низькому рівні 73,4% та 72,6% відповідно. Можемо констатувати, що дуже низька обізнаність саме із міжнародними документами (Конвенції, Декларації та Стандарти, Резолюції та Рекомендації Європейської Комісії, Директиви, Рамкові рішення Ради ЄС), що регламентують процедуру медіації і діяльність медіатора.

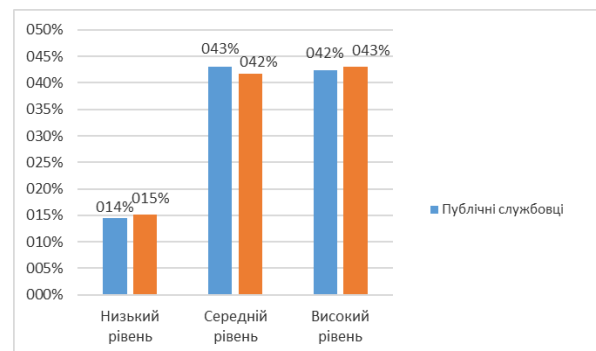

Рис. 3. Динаміка сформованості медіаційної компетентності у публічних службовців, лідерів громадянського суспільства за знаннєво-змістовим критерієм (розробка авторів)

Щодо загального рівня сформованості медіаційної компетентності публічних службовців та лідерів громадянського суспільства за знаннєво-змістовим критерієм когнітивного компонента, то на низькому рівні перебувало 43,4% і 43,1% респондентів відповідно, 43,1% – публічних службовців та 41,8% – лідерів громадянського суспільства виявили середній

рівень прояву даного критерію. У 14,4% респондентів групи публічних службовців та 15,1% – лідерів громадянського суспільства діагностовано високий рівень сформованості медіаційної компетентності за знаннево-змістовим критерієм.

Що стосується загального рівня сформованості медіаційної компетентності публічних службовців та лідерів громадянського суспільства за процесуально-інструментальним критерієм діяльнісного компонента, то на низькому рівні перебувало 44,6% і 44,5% респондентів відповідно, 47,5% – публічних службовців та 47,3% – лідерів громадянського суспільства виявили середній рівень прояву даного критерію. У 7,9% респондентів групи публічних службовців та 8,2% – лідерів громадянського суспільства діагностовано високий рівень сформованості медіаційної компетентності за процесуально-інструментальним критерієм.

Ми не будемо зупиняти увагу на кількісних показниках, які наявні в таблиці, зосередивши увагу на якісному аналізі результатів відповідей респондентів. Зокрема, відносно уміння здійснювати аналіз конфліктної ситуації та визначати медіабельність конфлікту дозволяє констатувати, то переважна більшість респондентів не змогли застосувати сучасні методи аналізу конфліктної ситуації, дехто констатував їх назву «фішбоун», «картографія конфлікту», але не обґрунтував надану перевагу, дехто взагалі помилково перелічив методи з менеджменту SWOT-аналіз, PEST-аналіз тощо. Водночас, порівнюючи отримані результати із іншими показниками зазначеного критерію, зауважимо, що переважна кількість респондентів знаходиться на високому рівні, правильно визначила медіабельність конфлікту та здійснила аналіз конфліктної ситуації.

Рівні сформованості медіаційної компетентності за процесуально-інструментальним критерієм

Показники	Групи	Рівні					
		Високий		Середній		Низький	
		осіб	%	осіб	%	Осіб	%
Уміння здійснювати аналіз конфліктної ситуації та визначати медіабельність конфлікту (P ₂₁)	ПС	15	10,8	88	63,3	36	25,9
	ЛГС	17	11,6	87	59,6	42	28,8
Уміння здійснювати ефективну комунікацію в умовах конфліктної взаємодії (P ₂₂)	ПС	10	7,2	49	35,3	80	57,5
	ЛГС	11	7,5	38	26,0	97	66,4
Уміння ухвалювати управлінські рішення в умовах конфлікту, невизначеності ситуації та ризиків (P ₂₃)	ПС	12	8,6	84	60,4	43	31,0
	ЛГС	12	8,2	76	52,1	58	39,7
Уміння локалізувати опір та агресію учасників конфлікту (P ₂₄)	ПС	7	5,0	43	31,0	89	64,0
	ЛГС	8	5,5	75	51,4	63	43,1
Критерій: процесуально-інструментальний	ПС	11	7,9	66	47,5	62	44,6
	ЛГС	12	8,2	69	47,3	65	44,5

Джерело: Розробка авторів.

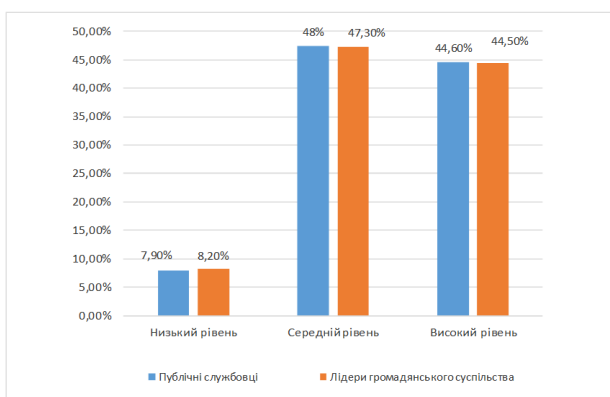

Рис. 4. Динаміка сформованості медіаційної компетентності у публічних службовців, лідерів громадянського суспільства за процесуально-інструментальним критерієм (розробка авторів)

Табл. 4.

Відносно показника «уміння здійснювати ефективну комунікацію в умовах конфліктної взаємодії» дає можливість констатувати, лише біля 8% респондентів детально визначили позитивну та негативну поведінку учасників конфліктної ситуації, аргументуючи. Переважна більшість 66,4% наводила підтверджуючі приклади описового характеру, а саме: представники влади проявили пасивну поведінку (влада наголошує, що рішення

ухвалене, обговорення і змін не передбачас, вона не збирається змінювати рішення, не дивлячись ні на що); представникам громадянського суспільства «Еко-зелен» та лісовому господарству характерна агресивна поведінка (місцеві мешканці були обурені, почались мітинги, місцеві жителі вимагають, щоб територія була у вільному користуванні). Водночас аналіз відповідей публічних службовців та лідерів громадянського суспільства дають можливість констатувати, що 11,6% застосовували техніку конструктивного спілкування, 10,8% техніку активного слухання, жодний респондент не застосував Гарвардський метод проведення переговорів без поразки та метод сократичного діалогу.

Аналізуючи відповіді респондентів за показником «уміння ухвалювати управлінські рішення в умовах конфлікту, невизначеності ситуації та ризиків» варто зазначити, що переважна більшість (57,5%) мали поверховий описовий характер. Наприклад, обґрунтовуючи вірогідність успішного вирішення конфлікту, респонденти не застосовували алгоритм ухвалення рішення, не визначали альтернативи, оцінюючи їх, аналізуючи чинники впливу, ідентифікуючи ризики, а просто описували необхідність проведення медіації та її переваги.

Отже, аналізуючи альтернативи розв'язання конфліктної ситуації, що представлені респонденти, жодний не запропонував – «залишити все як є...», яка є обов'язковою під час їх оцінювання і порівняння. 26,0% визначили, що запросять представників конфлікту до переговорів щодо порозуміння через залучення третьої сторони (медіатора) – можливість вирішити протиріччя, знайти рішення, яке буде влаштовувати дві сторони; 24,7% запропонували арбітраж – без змоги повернутися до повторного розгляду справи (право залишитися на одному боці); 15,8% – суд, правове рішення (документи у порядку у представників влади – виграє також одна зі сторін спору).

Якісний аналіз відповідей респондентів за показником «уміння локалізувати опір та агресію учасників конфлікту» дає можливість підтвердити, що лише 10,5% опитаних застосовують сучасні методи та процедури управління опору змінам, розпізнають пасивно-агресивну поведінку учасника конфлікту,

планують стратегію власних дій для зниження рівня агресивності опонента. Наприклад, для зниження рівня агресивності опонента планують використовувати такі дії та техніки: техніка активного слухання (перифраз, резюмування, узагальнення та ін.), техніка «Я-висловлювання», «Критика у спілкуванні», «Автопортрет» тощо; список правил поведінки у вирішенні спірного питання (конфлікту), не залучати слова конфліктогени (образи, підколки, приниження особистості та ін.), вести переговори через нейтральну людину (медіатора) – кожна зі сторін конфлікту звертається і пояснює суть конфлікту тільки через медіатора; напряду опоненти не мають права розмовляти і вести комунікацію, доказуючи свою правоту.

Для роботи з негативними емоціями сторін було запропоновано конфліктний коучинг з кожною стороною конфлікту окремо, наголошуючи, що на цих зустрічах кожна сторона може спустити пар (емоції), познайомитися з медіаторами, проникнутися до них довірою, упевнитися, що протиріччя у конфлікті можна вирішити прислуховуючись до іншої сторони і розуміючи її.

Для виявлення рівнів сформованості медіаційної компетентності публічних службовців та лідерів громадянського суспільства на констатувальному етапі за особистісним критерієм було проведено діагностувальний зріз за такими показниками: здатність встановлювати та налагоджувати контакт з оточуючими, здатність до комунікативної толерантності, здатність до управління емоційною сферою для ухвалення рішень.

Табл. 5.

Рівні сформованості медіаційної компетентності за особистісним критерієм

Показники	Групи	Рівні					
		Високий		Середній		Низький	
		Осіб	%	осіб	%	осіб	%
Здатність встановлювати та налагоджувати контакт з оточуючими (I ₃₁)	ПС	58	41,7	42	30,2	39	28,1
	ЛГС	50	34,3	52	35,6	44	30,1
Здатність до комунікативної толерантності (I ₃₂)	ПС	27	19,4	49	35,3	63	45,3
	ЛГС	25	17,1	66	45,2	55	37,7
Здатність до управління емоційною сферою для ухвалення рішень (I ₃₃)	ПС	20	14,4	47	33,8	72	51,8
	ЛГС	39	26,7	29	19,9	78	53,4
Критерій: особистісний	ПС	35	25,2	46	33,1	58	41,7
	ЛГС	38	26,0	49	33,6	59	40,4

Джерело: Розробка авторів.

Узагальнюючи і підсумовуючи отримані результати за показниками комунікативно-настановчого критерію особистісного компонента медіаційної компетентності публічних службовців та лідерів громадянського суспільства зазначимо, що найбільше респондентів було

виявлено у межах кожного з рівнів, а саме: на високому – показник «здатність встановлювати та налагоджувати контакт з оточуючими» 41,7% публічних службовців, на середньому – показник «здатність до комунікативної толерантності» 63,2% лідерів громадянського суспільства,

низький – показник «здатність до управління емоційною сферою для ухвалення рішень» 53,4% лідерів громадянського суспільства.

Щодо загального рівня сформованості медіаційної компетентності публічних службовців та лідерів громадянського суспільства комунікативно-настановчим критерієм особистісного компонента, то на низькому рівні перебувало 41,7% і 40,4% респондентів відповідно, 33,1% – публічних службовців та 33,6% – лідерів громадянського суспільства виявили середній рівень прояву даного критерію. У 25,2% респондентів групи публічних службовців та 26% – лідерів громадянського суспільства діагностовано високий рівень сформованості медіаційної компетентності за комунікативно-настановчим критерієм.

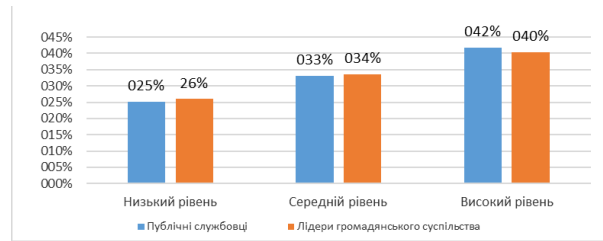

Рис. 5. Динаміка сформованості медіаційної компетентності у публічних службовців, лідерів громадянського суспільства за комунікативно-настановчим критерієм (розробка авторів)

Результати діагностики рівнів сформованості медіаційної компетентності публічних службовців та лідерів громадянського суспільства, на початку дослідно-експериментальної роботи, представлено в таблиці 6.

Табл. 6.

Результати констатувального зрізу сформованості медіаційної компетентності (загальна сформованість)

Групи	Рівні					
	Високий		Середній		Низький	
	Осіб	%	Осіб	%	осіб	%
ПС	22	15,8	57	41,0	60	43,2
ЛГС	24	16,4	60	41,1	62	42,5

Джерело: Розробка авторів.

Як бачимо, високий рівень сформованості медіаційної компетентності публічних службовців та лідерів громадянського суспільства на констатувальному етапі діагностовано у 15,8% респондентів групи публічних службовців та 16,4% лідерів громадянського суспільства. Було виявлено середній рівень сформованості досліджуваної компетентності в 41,0% публічних службовців та 41,1% лідерів громадянського суспільства. Найбільший відсоток (публічні службовці – 43,2%, лідери громадянського суспільства – 42,5%) респондентів опинилися на низькому рівні сформованості медіаційної компетентності.

Висновки.

Таким чином, під медіаційною компетентністю розуміємо вміння особистості використовувати набуті знання, уміння, навички з медіації для врегулювання конфліктної взаємодії у професійній діяльності та/або повсякденній життєдіяльності.

Хоча наразі медіаційна компетентність не виділяється на офіційному рівні серед низки професійних компетентностей, необхідних публічним службовцям, практика демонструє, що в реаліях сьогодення подана якість є важливою, особливо для осіб на більш керівних посадах.

Для проведення дослідження нами розроблено методику оцінювання медіаційної

компетентності публічних службовців та лідерів громадянського суспільства яка передбачала три блоки завдань, психологічні методики вітчизняних і зарубіжних науковців, а також створені нами тестові завдання, необхідність розробки яких зумовлено відсутністю відповідних діагностичних засобів. Оцінювання рівня сформованості медіаційної компетентності у публічних службовців та лідерів громадянського суспільства досліджувався за: знанняво-змістовим, процесуально-інструментальним, комунікативно-настановчим критеріями.

За результатами дослідження наразі наявний недостатній рівень сформованості медіаційної компетентності публічних службовців та лідерів громадянського суспільства, це свідчить про недостатню обізнаність щодо медіації та методів, що в свою чергу обумовлює нагальну необхідність розробки та удосконалення необхідних інструментів для підвищення рівня сформованості медіаційної компетентності. Варто врахувати, що наявність медіаційної компетентності у публічних службовців та лідерів громадянського суспільства є перш за все важливим інструментом, який має використовуватись для покращення їхньої діяльності. Тому вважаємо за необхідне рекомендувати органам публічної влади та інститутам громадянського суспільства взяти до уваги результати даного дослідження.

Ми плануємо здійснювати подальше вивчення змін у формуванні медіаційної компетентності у публічних службовців та лідерів громадянського суспільства у більш ширшому географічному розрізі, враховуючи що наразі реалізується багато програм підвищення кваліфікації з тематики медіації.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Василенко, Н., & Івацько, Т. (2023). Формування програмних компетентностей в умовах магістратури з публічного управління та адміністрування: медіаційна та діалогічна компетенції. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти*, 3, 44-51. <https://doi.org/10.32782/2786-5681-2023-3.06>.
- Калаур, С. (Ред.). (2023) Медіаційна компетентність як обов'язкова складова професіоналізму майбутніх соціальних працівників. *Матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції*, (с. 32-37). Тернопіль: ТНПУ імені В. Гнатюка. Відновлено з http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/32807/1/Zb_Sots_robota.pdf#page=32.
- Кацьора, О. (2021). Проблеми та стан розвитку медіації в Україні. *Грані*, 24(7-8), 21-25. <https://doi.org/10.15421/172174>
- Ларіна, Н. (2022). Інституційні засади формування медіаційної компетентності публічних службовців в Україні. *Аспекти публічного управління*, 10(6), 61-69. <https://doi.org/10.15421/152245>.
- Лопушинський, І. П., Ковальська, Н. М., & Демченко, В. М. (2022). Медіація як засіб вирішення суперечок у публічному управлінні: гуманістичний аспект. *Вісник Херсонського національного технічного університету*, 1(80), 110-120. Відновлено з <https://bit.ly/3Z1Fm54>.
- Мазур, О. (2023). Використання медіації в органах місцевого самоврядування України. *Аспекти публічного управління*, 11(4), 104-111. <https://doi.org/10.15421/152359>.
- Майстренко, К. М. (2023). Медіація як метод вирішення конфліктів в публічному управлінні. *Інвестиції: практика та досвід*, 5, 120-124. <https://doi.org/10.32702/23066814.2023.3>.
- Про затвердження Методичних рекомендацій щодо складання, перегляду та моніторингу виконання індивідуальної програми підвищення рівня професійної компетентності державного службовця (індивідуальної програми професійного розвитку). № 201-20. (2022). *Наказ НАДС*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0201859-20#Text>.
- Промедіацію. №3504. (2021). *Закон України*. Відновлено з http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877.
- Ципіна, Д. (2019). Аналіз структури медіативної компетентності студентів економічних спеціальностей. *Інноваційна педагогіка*, 17, 171-175. <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-17-1-36>.
- Черненко, Н. (2023). Роль інституціоналізації медіації в публічному управлінні: теоретичний аспект. *Аспекти публічного управління*, 11(1), 12-19. <https://doi.org/10.15421/152302>

REFERENCES

- Vasylenko, N., & Ivatsko, T. (2023). Formation of program competences in the conditions of master's degree in public management and administration: mediation and dialogue competences. *Scientific Bulletin of the Vinnytsia Academy of Continuing Education*, 3, 44-51. <https://doi.org/10.32782/2786-5681-2023-3.06>
- Kalaur, S. (Ed.). (2023) Mediation competence as a mandatory component of the professionalism of future social workers. *Materials of the 13th International Scientific and Practical Conference*, (p. 32-37). Ternopil: TNPU named after V. Hnatyuk. Retrieved from http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/32807/1/Zb_Sots_robota.pdf#page=32
- Katsora, O. (2021). Problems and state of development of mediation in Ukraine. *Grani*, 24(7-8), 21-25. <https://doi.org/10.15421/172174>
- Larina, N. (2022). Institutional principles of formation of mediation competence of public servants in Ukraine. *Public administration aspects*, 10(6), 61-69. <https://doi.org/10.15421/152245>
- Lopushinsky, I. P., Kovalska, N. M., & Demchenko, V. M. (2022). Mediation as a means of resolving disputes in public administration: a humanistic aspect. *Bulletin of the Kherson National Technical University*, 1(80), 110-120. Retrieved from <https://bit.ly/3Z1Fm54>.
- Mazur, O. (2023). Use of mediation in local self-government bodies of Ukraine. *Public administration aspects*, 11(4), 104-111. <https://doi.org/10.15421/152359>
- Maistrenko, K. M. (2023). Mediation as a method of conflict resolution in public administration. *Investments: Practice and Experience*, 5, 120-124. <https://doi.org/10.32702/23066814.2023.3>
- On the approval of the Methodological recommendations for the preparation, review and monitoring of the implementation of an individual program for increasing the level of professional competence of a civil servant (individual professional development program). No. 201-20. (2022). *NADS order*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0201859-20#Text>.
- About mediation. No. 3504. (2021). *Law of Ukraine*. Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877.
- Tsykina, D. (2019). Analysis of the structure of mediative competence of students of economic specialties. *Innovative pedagogy*, 17, 171-175. <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-17-1-36>.
- Chernenko, N. (2023). The role of institutionalization of mediation in public administration: theoretical aspect. *Public administration aspects*, 11(1), 12-19. <https://doi.org/10.15421/152302>

Analysis of Approaches to the Study of Intellectual Resources: Theory and Practice

UDC: 35.072:004.73

DOI: <https://doi.org/10.15421/152424>

Adamenko Denys

Ph.D. Student, <https://orcid.org/0009-0003-0017-3542>, adamenko.d.work@gmail.com

Dnipro State University of Internal Affairs (Dnipro, Ukraine)

Abstract

Relevance. Intellectual resources, as one of the key aspects of modern development, gain importance in the context of globalization and the information society. The urgency of this issue for Ukraine is determined by the need for integration into the global economic space and support for innovative development.

The purpose. To investigate approaches to the use of intellectual resources in Ukraine, to determine the main theoretical and practical aspects of their application, as well as to develop recommendations for improving public management and administration in this area.

Results. Special attention is paid to the role of state policy in creating conditions for the effective development and use of intellectual resources, which is an important factor in ensuring national competitiveness and innovative growth. The study showed that the current state of intellectual resources in Ukraine is characterized by a high level of education and the presence of powerful scientific schools. However, there are problems, such as insufficient financing of science, the outflow of specialists abroad, the imperfection of the legislative framework in the field of intellectual property, and the weak integration of science and production. The results of the study include recommendations for improving state policy in the field of supporting scientific and research work, protecting intellectual property rights, and creating mechanisms for the effective transfer of knowledge and technologies. The development of intellectual resources requires a systematic approach to their research and management.

Conclusions. This is especially important for Ukraine, because intellectual resources can become the driving force of integration into the global economic space. The conclusions of the article emphasize the need to create conditions for the development of innovative activities, proper financing of scientific research, development of innovative infrastructure, and stimulation of international cooperation. Implementation of these measures will increase the level of innovative activity, ensure sustainable economic development and increase Ukraine's competitiveness.

Keywords: intellectual resources, Ukraine, public administration, administration, analysis of approaches, development of innovations, theoretical approaches, state of intellectual resources, development prospects, recommendations

Аналіз підходів до дослідження інтелектуальних ресурсів: теорія і практика

Адаменко Денис

Дніпровський державний університет внутрішніх справ (Дніпро, Україна)

Анотація

Актуальність. Інтелектуальні ресурси, як один з ключових аспектів сучасного розвитку, набувають значення у контексті глобалізації та інформаційного суспільства. Актуальність цього питання для України обумовлюється необхідністю інтеграції до світового економічного простору та підтримки інноваційного розвитку.

Мета дослідження. Дослідити підходи до використання інтелектуальних ресурсів в Україні, визначити основні теоретичні та практичні аспекти їх застосування, а також розробити рекомендації для вдосконалення публічного управління та адміністрування у цій сфері.

Результати. Особлива увага приділяється ролі державної політики у створенні умов для ефективного розвитку та використання інтелектуальних ресурсів, що є важливим фактором забезпечення національної конкурентоспроможності та інноваційного зростання. Дослідження показало, що сучасний стан інтелектуальних ресурсів в Україні характеризується високим рівнем освіти та наявністю потужних наукових шкіл. Проте існують проблеми, такі як недостатнє фінансування науки, відтік фахівців за кордон, недосконалість законодавчої бази у сфері інтелектуальної власності та слабка інтеграція науки і виробництва. Результати дослідження включають рекомендації щодо вдосконалення державної політики у сфері підтримки науково-дослідницької роботи, захисту прав інтелектуальної власності та створення механізмів для ефективного трансферу знань і технологій. Розвиток інтелектуальних ресурсів вимагає системного підходу до їх дослідження та управління.

Висновки. Для України це особливо важливо, адже інтелектуальні ресурси можуть стати рушійною силою інтеграції у глобальний економічний простір. Висновки статті підкреслюють необхідність створення умов для розвитку інноваційної діяльності, належного фінансування наукових досліджень, розвитку інноваційної інфраструктури та стимулювання міжнародної співпраці. Реалізація цих заходів дозволить підвищити рівень інноваційної активності, забезпечити сталий економічний розвиток та підвищити конкурентоспроможність України.

Ключові слова: інтелектуальні ресурси, Україна, публічне управління, адміністрування, аналіз підходів, розвиток інновацій, теоретичні підходи, стан інтелектуальних ресурсів, перспективи розвитку, рекомендації

Стаття надійшла / Article arrived: 02.06.2024

Схвалено до друку / Accepted: 28.06.2024

Вступ.

Інтелектуальні ресурси, як один з ключових аспектів сучасного суспільного розвитку, набувають все більшого значення у контексті глобалізації та інформаційного суспільства. Вони включають знання, навички, досвід, інтелектуальну власність, які є невід'ємними елементами для забезпечення конкурентоспроможності та стійкого розвитку будь-якої держави. Для України, яка знаходиться на шляху реформування і модернізації своїх соціально-економічних структур, питання ефективного використання інтелектуальних ресурсів стає надзвичайно актуальним. Це обумовлюється необхідністю інтеграції до світового економічного простору, забезпечення національної безпеки та підтримки інноваційного розвитку.

Сучасний стан інтелектуальних ресурсів в Україні характеризується високим рівнем освіти населення, наявністю потужних наукових шкіл і інститутів, а також значним потенціалом для розвитку інновацій. Проте, водночас існує низка проблем, які гальмують повноцінне використання цих ресурсів. До таких проблем належать недостатнє фінансування науки і досліджень, відтік висококваліфікованих фахівців за кордон, недосконалість законодавчої бази у сфері інтелектуальної власності та слабка інтеграція науки і виробництва.

Публічне управління та адміністрування відіграють вирішальну роль у створенні сприятливих умов для розвитку інтелектуальних ресурсів. Державна політика у цій сфері повинна бути спрямована на стимулювання інноваційної діяльності, підтримку науково-дослідницької роботи, захист прав інтелектуальної власності та створення механізмів для ефективного трансферу знань і технологій. Важливим аспектом є також формування сприятливого інституційного середовища, яке б забезпечувало мотивацію та умови для творчої діяльності вчених, інженерів та інших висококваліфікованих фахівців.

Метою статті є дослідити підходи до використання інтелектуальних ресурсів в Україні, визначити основні теоретичні та практичні аспекти їх застосування, а також розробити рекомендації для вдосконалення публічного управління та адміністрування у цій сфері. Особлива увага приділяється ролі державної політики у створенні умов для ефективного розвитку та використання інтелектуальних ресурсів, що є важливим фактором забезпечення національної конкурентоспроможності та інноваційного зростання.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

Тему інтелектуальних ресурсів в Україні активно досліджували такі науковці, як Войнаровський А. (2019), Подра М. (Podra, 2020), Ставнича Н., Савчук Л. (2021), П'ятницька Г., Григоренко О. (Piatnytska, & Gryhorenko, 2021). Їх роботи зосереджені на аналізі теоретичних аспектів інтелектуальних ресурсів, оцінці сучасного стану науково-технічного потенціалу країни, а також на вивченні впливу глобалізаційних процесів на розвиток інтелектуального капіталу в Україні.

Войнаровський А. аналізує процес реформування системи інтелектуальної власності в Україні, що безпосередньо стосується управління інтелектуальними ресурсами (Войнаровський, 2019, с. 104-108). Він зосереджується на необхідності модернізації нормативної бази та управлінських механізмів для забезпечення ефективного захисту і використання інтелектуальної власності. Войнаровський підкреслює значення інновацій та інвестицій в інтелектуальну власність як ключових факторів цивілізаційного прогресу, що безпосередньо пов'язано з темою вашої статті про інтелектуальні ресурси та інноваційний розвиток. Його дослідження є важливим, оскільки воно демонструє, як законодавчі та управлінські реформи можуть сприяти ефективному використанню інтелектуальних ресурсів для інноваційного розвитку. Це допомагає створити правову та економічну основу для стимулювання інновацій, що є критичним для підвищення конкурентоспроможності та економічного зростання країни.

Подра М. у своєму дослідженні аналізує інноваційний розвиток та людський капітал в Україні як важливі складові для ефективного використання інтелектуальних ресурсів (Podra, 2020, с. 133-144). Він розглядає взаємозв'язок між інтелектуальними ресурсами та інноваційним розвитком, підкреслюючи, що ефективне використання інтелектуальних ресурсів є ключовим фактором для забезпечення конкурентоспроможності країни та стійкого економічного зростання. Подра також аналізує основні проблеми та виклики, пов'язані з управлінням інтелектуальними ресурсами, і пропонує можливі стратегії для їх подолання.

Ставнича Н. та Савчук Л. розглядають актуальний стан та тенденції розвитку інновацій в Україні, аналізуючи основні виклики, з якими стикаються українські підприємства у процесі інноваційного розвитку, та пропонують можливі стратегії для подолання цих викликів (Ставнича & Савчук, 2021). Підкреслюється важливість інноваційної діяльності для забезпечення

конкурентоспроможності та стійкого економічного зростання країни. Акцентується увага на необхідності реформування державної політики у сфері інновацій для підтримки та стимулювання розвитку інтелектуальних ресурсів в Україні.

П'ятницька Г. досліджує роль інтелектуальних ресурсів у досягненні сталого розвитку підприємств, аналізуючи вплив інтелектуального капіталу на економічну стійкість та конкурентоспроможність підприємств (Piatnytska, & Gryhorenko, 2021, с. 250-257). Підкреслюється важливість інновацій та знань у сучасному бізнес-середовищі. Наводяться приклади успішного управління інтелектуальними ресурсами, що сприяють сталому розвитку та зростанню підприємств в Україні. Її дослідження пропонує цінні теоретичні та практичні рекомендації, які можуть бути використані для розробки стратегій післявоєнного відновлення економіки України.

Значний внесок у дослідження цієї тематики зробили також фахівці з Інституту економіки та прогнозування НАН України, які розробляють стратегії інноваційного розвитку та механізми підтримки інтелектуальних ресурсів на національному рівні.

Таким чином, дослідження інтелектуальних ресурсів в Україні є комплексним завданням, яке включає аналіз теоретичних підходів, оцінку сучасного стану, виявлення проблем та визначення шляхів їх вирішення. Ефективне використання інтелектуальних ресурсів може стати потужним драйвером економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності та забезпечення стійкого розвитку країни.

Результати дослідження.

Інтелектуальні ресурси є фундаментальною складовою розвитку сучасного суспільства та економіки, особливо в умовах інформаційного суспільства та глобалізації. Вони включають у себе знання, навички, досвід, інноваційні ідеї та інтелектуальну власність, які можуть бути використані для створення нових продуктів, послуг та технологій. У контексті публічного управління та адміністрування України, інтелектуальні ресурси відіграють ключову роль у забезпеченні ефективності державного управління, підвищенні конкурентоспроможності країни на світовій арені та сприянні стійкому соціально-економічному розвитку.

Класифікація інтелектуальних ресурсів може бути здійснена за різними критеріями, що дозволяє глибше зрозуміти їхню природу та способи ефективного управління ними. Зокрема, інтелектуальні ресурси можуть бути поділені

на технічні, управлінські та креативні (Wolfe, 1951, с. 42-47). Технічні ресурси включають спеціалізовані знання та навички, пов'язані з науковими дослідженнями, розробкою нових технологій та інновацій. Управлінські ресурси охоплюють знання та досвід у сфері організації, планування та керування процесами та проектами. Креативні ресурси стосуються здатності генерувати нові ідеї та рішення, що можуть бути впроваджені у різних сферах діяльності.

Важливим аспектом класифікації інтелектуальних ресурсів є їхнє джерело (Kamaluddin, & Rahman, 2013, с. 294-313). Вони можуть бути внутрішніми, тобто тими, що вже наявні в організації або країні, та зовнішніми, які можна залучати через міжнародне співробітництво, освітні обміни або залучення іноземних фахівців. У контексті України, особливу увагу слід приділити розвитку внутрішніх інтелектуальних ресурсів, забезпеченню їхнього збереження та створенню умов для повернення висококваліфікованих кадрів з-за кордону.

Ступінь формалізації є ще одним важливим критерієм класифікації інтелектуальних ресурсів. Явні ресурси включають знання та інформацію, що можуть бути задокументовані та легко передані іншим (наприклад, патенти, наукові статті, методики). Неявні ресурси, навпаки, містять знання та навички, які складно формалізувати і передати, оскільки вони пов'язані з особистим досвідом та інтуїцією фахівців.

Для України, зокрема в системі публічного управління та адміністрування, важливо не лише розуміти та класифікувати інтелектуальні ресурси, але й створювати умови для їх ефективного використання (Шопша, 2021, с. 169-175). Це включає розвиток законодавчої бази, що захищає права інтелектуальної власності, стимулює інноваційну діяльність та підтримує наукові дослідження. Особлива увага повинна бути приділена питанням інтеграції наукових досягнень та інновацій у практику державного управління, що дозволить підвищити ефективність та прозорість адміністративних процесів, покращити якість послуг, що надаються громадянам, та сприяти загальному соціально-економічному розвитку країни.

Таким чином, інтелектуальні ресурси є багатогранним і складним явищем, яке вимагає системного підходу до їх дослідження та управління. Розуміння їхньої сутності та класифікації дозволяє більш ефективно використовувати наявний потенціал, сприяти інноваційному розвитку та забезпечувати

стійкий прогрес у різних сферах суспільного життя. Для України, яка знаходиться на шляху реформ та модернізації, цей аспект є особливо важливим, адже саме інтелектуальні ресурси можуть стати рушійною силою перетворень та інтеграції у глобальний економічний простір.

Теоретичні підходи до дослідження інтелектуальних ресурсів в Україні, зокрема в контексті публічного управління та адміністрування, базуються на кількох ключових концепціях, що дозволяють зрозуміти механізми створення, збереження та використання цих ресурсів. Однією з основних теорій є теорія інтелектуального капіталу (Маслов, 2012, с. 12-16), яка розглядає інтелектуальні ресурси як сукупність знань, досвіду, інформації та інтелектуальних активів, що використовуються для створення вартості. Вона підкреслює важливість людського капіталу, структурного капіталу та капіталу відносин. Людський капітал включає знання, навички та компетенції працівників, що є критичними для інновацій та ефективного управління. Структурний капітал охоплює організаційні процеси, системи, бази даних та патенти, що підтримують діяльність організації. Капітал відносин стосується мережі взаємозв'язків з клієнтами, партнерами та іншими зацікавленими сторонами, що сприяє обміну знаннями та створенню нових можливостей.

Теорія знань є ще одним важливим підходом до дослідження інтелектуальних ресурсів, яка акцентує увагу на процесах створення, збереження, передачі та використання знань в організаціях (Комаров, & Малько, 1999). Вона розглядає знання як стратегічний ресурс, що забезпечує конкурентні переваги та підтримує інноваційний розвиток. У контексті публічного управління в Україні ця теорія має особливе значення, оскільки ефективне управління знаннями дозволяє державним органам оперативно реагувати на зміни, приймати обґрунтовані рішення та надавати високоякісні послуги громадянам. Важливими аспектами є також організаційне навчання та створення умов для постійного професійного розвитку працівників.

Концепція організаційного навчання доповнює теорію знань і підкреслює важливість безперервного навчання та адаптації організацій до змін. Вона базується на ідеї, що організації, які постійно навчаються та вдосконалюються, здатні краще використовувати свої інтелектуальні ресурси та досягати високих результатів (Лаврененко, 2011, с. 65-72). У публічному управлінні України цей підхід може бути використаний для підвищення кваліфікації

державних службовців, впровадження інноваційних практик та підвищення ефективності управлінських процесів.

Застосування цих теоретичних підходів у дослідженні інтелектуальних ресурсів в Україні та публічному управлінні дозволяє отримати комплексне розуміння механізмів їх використання та розробити ефективні стратегії для їх розвитку. Це, в свою чергу, сприяє підвищенню ефективності державного управління, покращенню якості надання публічних послуг та забезпеченню сталого соціально-економічного розвитку країни.

Методи дослідження інтелектуальних ресурсів є важливою складовою процесу розуміння та вдосконалення їх використання у публічному управлінні та адмініструванні України. Враховуючи специфіку національної економіки та управлінських структур, дослідження інтелектуальних ресурсів вимагає застосування різноманітних методів, які дозволяють комплексно аналізувати цей феномен та знаходити ефективні шляхи його розвитку (Jurczak, 2008, p. 37-45).

Один з основних методів дослідження інтелектуальних ресурсів – це метод аналізу документів та статистичних даних. Цей метод включає вивчення офіційних звітів, стратегічних планів, законодавчих актів, а також статистичних даних, що відображають стан та динаміку розвитку інтелектуальних ресурсів у країні. Наприклад, аналіз наукових публікацій, патентної активності, показників освіти та професійної підготовки дозволяє оцінити потенціал людського капіталу та інтелектуальних активів у різних секторах економіки.

Метод експертного оцінювання також широко використовується для дослідження інтелектуальних ресурсів. Цей метод передбачає залучення фахівців у відповідних галузях, які надають свої оцінки та прогнози щодо стану та перспектив розвитку інтелектуальних ресурсів. В Україні експертне оцінювання може проводитися шляхом організації круглих столів, панельних дискусій, інтерв'ю та опитувань серед науковців, представників бізнесу, державних службовців та громадських діячів. Це дозволяє отримати глибокий та всебічний погляд на проблеми та можливості у цій сфері.

Соціологічні методи, такі як опитування та анкетування, є важливим інструментом для вивчення думок та настроїв різних груп населення щодо інтелектуальних ресурсів. Проведення таких досліджень серед працівників державних установ, наукових співробітників, студентів та інших зацікавлених сторін дозволяє зібрати інформацію про рівень обізнаності,

потреби та проблеми, що стоять на шляху ефективного використання інтелектуальних ресурсів. Ці дані є цінними для розробки політик та програм, спрямованих на покращення стану справ у цій галузі.

Кейс-стаді або метод вивчення конкретних випадків також є корисним для дослідження інтелектуальних ресурсів. Цей метод включає детальний аналіз успішних проектів, програм чи ініціатив, що були реалізовані в Україні або за кордоном. Вивчення таких прикладів дозволяє ідентифікувати найкращі практики, адаптувати їх до українських реалій та використовувати для підвищення ефективності управління інтелектуальними ресурсами.

Метод моделювання та прогнозування використовується для аналізу можливих сценаріїв розвитку інтелектуальних ресурсів у майбутньому. Застосування математичних моделей, економічних методів та комп'ютерних симуляцій дозволяє прогнозувати наслідки тих чи інших управлінських рішень, оцінювати потенційні ризики та визначати найбільш ефективні стратегії. Для України цей метод може бути особливо корисним у контексті стратегічного планування та розробки довгострокових програм розвитку.

Нарешті, важливим є метод порівняльного аналізу, який передбачає порівняння стану інтелектуальних ресурсів у різних країнах або регіонах. Це дозволяє виявити сильні та слабкі сторони української системи публічного управління та адміністрування, запозичити корисний досвід інших країн та адаптувати його до національних умов. Порівняльний аналіз може включати вивчення законодавчих та інституційних рамок, програм підтримки інновацій та розвитку людського капіталу, моделей фінансування наукових досліджень та інші аспекти.

Таким чином, застосування різноманітних методів дослідження інтелектуальних ресурсів дозволяє отримати комплексну та всебічну картину їх стану та перспектив у контексті України. Це сприяє розробці ефективних політик та стратегій, що забезпечують сталий розвиток країни, підвищення її конкурентоспроможності та поліпшення якості життя громадян.

Стан та розвиток інтелектуальних ресурсів в Україні є складною та багатогранною проблемою, яка потребує всебічного аналізу та ефективного управління. Інтелектуальні ресурси відіграють вирішальну роль у забезпеченні економічного зростання, інноваційного розвитку та підвищення конкурентоспроможності країни. В Україні ці ресурси охоплюють науковий потенціал, освітню систему, інноваційну

інфраструктуру, а також правові та інституційні механізми, що забезпечують захист і стимулювання інтелектуальної діяльності.

На сучасному етапі Україна має значний науковий та освітній потенціал, що відображається у високому рівні підготовки фахівців у технічних і природничих науках, активній участі у міжнародних наукових проектах та значній кількості наукових публікацій (Візія майбутнього, 2023). Однак, існує низка проблем, які стримують повноцінне використання інтелектуальних ресурсів. Серед них можна виділити недостатнє фінансування наукових досліджень, відтік висококваліфікованих кадрів за кордон, а також недостатньо розвинену інноваційну інфраструктуру.

Публічне управління та адміністрування відіграють ключову роль у створенні умов для розвитку та ефективного використання інтелектуальних ресурсів. Державна політика повинна бути спрямована на підтримку наукових досліджень та інновацій, забезпечення захисту інтелектуальної власності, а також створення сприятливих умов для комерціалізації наукових розробок. Важливим аспектом є також стимулювання співпраці між науковими установами, бізнесом та державними органами, що дозволить забезпечити синергію та ефективне використання наявних ресурсів (Стойка, 2015, с. 28-31).

Особливу увагу слід приділити розвитку освітньої системи, яка є основою формування інтелектуальних ресурсів. Важливо забезпечити відповідність освітніх програм сучасним вимогам ринку праці, стимулювати науково-дослідницьку діяльність серед студентів та молодих науковців, а також підтримувати розвиток підприємницьких навичок та інноваційного мислення. Для цього необхідно забезпечити належне фінансування освітніх установ, впроваджувати сучасні методики навчання та створювати можливості для міжнародного обміну знаннями і досвідом.

Інституційні механізми, що забезпечують захист інтелектуальної власності, є важливим елементом розвитку інтелектуальних ресурсів. В Україні існує законодавча база, яка регулює питання інтелектуальної власності, проте її ефективність потребує вдосконалення. Необхідно забезпечити дієвий захист прав на інтелектуальну власність, спрощення процедур патентування та ліцензування, а також розвиток інституцій, що займаються управлінням інтелектуальною власністю та її комерціалізацією.

Також важливим аспектом є розвиток інноваційної інфраструктури, яка включає наукові парки, бізнес-інкубатори, центри трансферу технологій та інші організації, що

сприяють розвитку інновацій та комерціалізації наукових розробок. В Україні необхідно створити сприятливі умови для діяльності таких організацій, забезпечити їх належне фінансування та підтримку з боку держави. Це дозволить значно підвищити рівень інноваційної активності та сприяти ефективному використанню наукових досягнень у практиці.

Таким чином, стан та розвиток інтелектуальних ресурсів в Україні є важливим питанням, яке потребує комплексного підходу та ефективного управління. Враховуючи значний науковий та освітній потенціал країни, а також існуючі проблеми та виклики, необхідно розробити і впровадити стратегії, що спрямовані на підтримку та розвиток інтелектуальних ресурсів. Це дозволить забезпечити сталий економічний розвиток, підвищити конкурентоспроможність країни на міжнародній арені та сприяти підвищенню якості життя громадян.

Інноваційна діяльність та інтелектуальні ресурси в Україні мають вирішальне значення для сталого розвитку, підвищення конкурентоспроможності економіки та покращення якості життя громадян (Про схвалення Стратегії, 2019). У сучасних умовах глобалізації та технологічних змін інтелектуальні ресурси стають основним драйвером інноваційного процесу, що забезпечує створення нових продуктів, технологій та послуг. Для України, яка прагне інтеграції до світової економіки та підвищення свого економічного потенціалу, розвиток інноваційної діяльності є пріоритетним завданням.

Публічне управління та адміністрування відіграють ключову роль у створенні сприятливих умов для інноваційної діяльності та ефективного використання інтелектуальних ресурсів. Державна політика повинна бути спрямована на підтримку наукових досліджень, розвиток інноваційної інфраструктури, забезпечення захисту інтелектуальної власності та стимулювання співпраці між науковими установами, бізнесом та державними органами. Важливо також створити механізми фінансування інноваційних проектів, що дозволить залучати необхідні ресурси для реалізації науково-дослідницьких ідей та впровадження їх у практику.

В Україні існує значний потенціал для розвитку інноваційної діяльності, проте існують і певні проблеми, які стримують цей процес. Однією з основних проблем є недостатнє фінансування наукових досліджень та інноваційних проектів, що обмежує можливості для проведення високоякісних досліджень та

впровадження їх результатів у виробництво (Павленко, Кирилко, & Цибіна, 2017, с. 651-655). Для вирішення цієї проблеми необхідно залучати державні та приватні інвестиції, а також активно використовувати міжнародні грантові програми та фонди.

Інтелектуальні ресурси, зокрема людський капітал, відіграють вирішальну роль у забезпеченні інноваційного розвитку. Висококваліфіковані кадри, науковці, інженери та підприємці є основними рушіями інноваційного процесу. Тому важливо забезпечити належну підготовку та підвищення кваліфікації фахівців, створювати умови для їх професійного розвитку та мотивації до наукової та інноваційної діяльності. В Україні необхідно розвивати систему освіти, зокрема вищу освіту, орієнтовану на підготовку кадрів для високотехнологічних галузей, а також підтримувати науково-дослідницькі програми та проекти, що сприяють розвитку інноваційного потенціалу.

Важливим аспектом інноваційної діяльності є розвиток інфраструктури, що підтримує інновації та комерціалізацію наукових розробок. В Україні існують наукові парки, бізнес-інкубатори, центри трансферу технологій, які сприяють створенню та розвитку інноваційних підприємств. Проте для досягнення значних результатів необхідно забезпечити їх ефективне функціонування, фінансування та підтримку з боку держави. Це дозволить створити екосистему, де наукові ідеї можуть швидко перетворюватися на конкурентоспроможні продукти та технології.

Захист інтелектуальної власності є ще одним важливим елементом інноваційної діяльності. Ефективна система захисту інтелектуальної власності забезпечує стимули для науковців та винахідників, сприяє залученню інвестицій та розвитку нових технологій (Voronkova, Karitanenko, & Nikitenko, 2019, с. 32-37). В Україні необхідно вдосконалити законодавство у сфері інтелектуальної власності, спростити процедури патентування та ліцензування, а також підвищити рівень обізнаності про важливість захисту інтелектуальних прав серед наукової спільноти та бізнесу.

Стимулювання співпраці між науковими установами, бізнесом та державними органами є ключовим фактором для успішного розвитку інноваційної діяльності. Публічне управління повинно сприяти створенню партнерських відносин, що дозволить забезпечити ефективне використання наукових досягнень у виробничій сфері, розробку нових продуктів та технологій, а також їх вихід на ринок. Важливо також

забезпечити інтеграцію України у міжнародні інноваційні мережі, що дозволить обмінюватися досвідом, знаннями та технологіями з іншими країнами.

Отже, розвиток інноваційної діяльності та ефективне використання інтелектуальних ресурсів в Україні є складним та багатограним процесом, що вимагає комплексного підходу та активної участі з боку держави, наукової спільноти та бізнесу. Створення сприятливих умов для інноваційної діяльності, забезпечення належного фінансування, розвиток інноваційної інфраструктури, захист інтелектуальної власності та стимулювання співпраці між різними секторами є ключовими завданнями для досягнення сталого економічного розвитку та підвищення конкурентоспроможності України.

Перспективи та рекомендації щодо розвитку інтелектуальних ресурсів в Україні мають бути спрямовані на забезпечення сталого економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності на світовому ринку та поліпшення якості життя населення. Враховуючи сучасні виклики та можливості, необхідно розробити комплексні підходи до розвитку інтелектуальних ресурсів, що враховують національні особливості та пріоритети.

Однією з ключових перспектив є посилення ролі держави у підтримці наукових досліджень та інноваційної діяльності. Для цього необхідно збільшити фінансування наукових установ, розробити ефективні механізми державного грантування та стимулювання приватних інвестицій у науку та технології. Особливу увагу слід приділити розвитку міждисциплінарних досліджень, що дозволяють вирішувати комплексні проблеми сучасного суспільства та економіки. Крім того, важливо забезпечити належний рівень фінансування освітніх програм, орієнтованих на підготовку висококваліфікованих кадрів для високотехнологічних галузей.

Необхідно також створити сприятливі умови для комерціалізації наукових розробок та інноваційних ідей. Це включає розвиток інноваційної інфраструктури, такої як наукові парки, бізнес-інкубатори, центри трансферу технологій та інші організації, що сприяють розвитку стартапів та малих інноваційних підприємств. Важливим аспектом є також спрощення процедур реєстрації та патентування інтелектуальної власності, що дозволить швидко впроваджувати нові технології на ринок та забезпечувати захист прав винахідників та науковців.

Стимулювання міжнародної співпраці у сфері науки та технологій є ще однією важливою перспективою для розвитку інтелектуальних

ресурсів в Україні. Активна участь у міжнародних наукових проектах, програмах обміну та грантових конкурсах дозволить залучати передовий досвід, новітні технології та інвестиції у наукову сферу. Важливо також розвивати співпрацю з міжнародними організаціями, що займаються питаннями інтелектуальної власності, інновацій та науки, для забезпечення інтеграції України у глобальні інноваційні мережі.

Окремої уваги потребує розвиток системи освіти, яка є фундаментом для формування інтелектуальних ресурсів. Необхідно модернізувати освітні програми, враховуючи сучасні вимоги ринку праці та розвиток технологій. Важливо забезпечити підготовку фахівців у сфері ІТ, інженерії, природничих та технічних наук, а також підтримувати розвиток підприємницьких навичок та інноваційного мислення серед студентів. Підтримка науково-дослідницької діяльності у вищих навчальних закладах та створення умов для міжнародного обміну знаннями та досвідом є також важливими елементами розвитку освітньої системи.

Розвиток інтелектуальних ресурсів неможливий без забезпечення належного рівня захисту прав інтелектуальної власності. В Україні необхідно вдосконалити законодавство у цій сфері, забезпечити ефективне виконання правових норм та підвищити рівень обізнаності серед науковців, підприємців та громадян щодо важливості захисту інтелектуальних прав. Важливо також розвивати інституції, що займаються управлінням інтелектуальною власністю, наданням консультацій та підтримкою у патентуванні та ліцензуванні.

Для досягнення значних результатів у розвитку інтелектуальних ресурсів необхідно забезпечити ефективну координацію між різними секторами та рівнями управління. Публічне управління має створити умови для тісної співпраці між науковими установами, бізнесом та державними органами. Це дозволить забезпечити синергію та ефективне використання наявних ресурсів, сприяти розвитку інноваційних проектів та їх впровадженню у виробництво. Важливим є також забезпечення відкритості та прозорості процесів управління, залучення громадськості та експертів до обговорення та розробки стратегій розвитку інтелектуальних ресурсів.

Таким чином, перспективи та рекомендації щодо розвитку інтелектуальних ресурсів в Україні включають збільшення фінансування наукових досліджень, розвиток інноваційної інфраструктури, стимулювання міжнародної співпраці, модернізацію освітньої системи, вдосконалення законодавства у сфері

інтелектуальної власності та забезпечення ефективної координації між різними секторами. Реалізація цих заходів дозволить підвищити рівень інноваційної активності, забезпечити сталий економічний розвиток та підвищити конкурентоспроможність України на міжнародній арені.

Висновки.

Результати аналізу стану інтелектуальних ресурсів в Україні свідчать про наявність потенціалу для подальшого розвитку, але також вказують на низький рівень їх використання та ефективного управління. Наявність потенціалу вказує на важливість розвитку інтелектуальних ресурсів для подальшого просування України на шляху до сталого економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності на світовій арені.

Перспективи розвитку полягають у створенні сприятливих умов для інноваційної діяльності, забезпеченні фінансової підтримки наукових досліджень, розвитку інноваційної інфраструктури та стимулюванні міжнародної співпраці. Зокрема, важливо розвивати освітню систему, підвищувати кваліфікацію наукових кадрів та залучати молодих талановитих людей до наукової та інноваційної сфер. Крім того, необхідно активізувати заходи щодо захисту інтелектуальної власності та сприяти її комерціалізації, що сприятиме стимулюванню

інноваційного підприємництва та розвитку інноваційних проектів.

Загальні рекомендації зазначають необхідність створення сприятливих умов для інноваційної діяльності, розвитку науково-технічного потенціалу та підтримки перспективних наукових напрямків. Публічне управління має активно сприяти цим процесам через розробку та впровадження ефективних стратегій та програм, спрямованих на розвиток інтелектуальних ресурсів в країні. Особливо важливо забезпечити належне фінансування освітніх програм, стимулювати міжнародне співробітництво та підтримувати розвиток інноваційної інфраструктури, що дозволить реалізувати потенціал інтелектуальних ресурсів та сприяти економічному відродженню України.

Отже, висновки статті підкреслюють необхідність системного підходу до розвитку інтелектуальних ресурсів в Україні та важливість активної ролі публічного управління у цьому процесі. Лише злагоджена діяльність усіх зацікавлених сторін може забезпечити успішне досягнення поставлених цілей і впровадження стратегій розвитку інтелектуальних ресурсів на практиці. Таким чином, реалізація цих заходів сприятиме створенню міцної основи для довгострокового економічного та соціального процвітання України.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Візія майбутнього освіти і науки України. (2023, 12 липня). Відновлено з <https://osvita.ua/news/89546/>
- Войнаровський, А. (2019). Реформа сфери інтелектуальної власності в Україні. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*, (42), 104-108.
- Комаров, А. С., & Малько, А. В. (1999). *Теорія держави і права*.
- Лаврененко, В. В. (2011). Організаційне навчання на основі концепції динамічних здібностей. *Економічна теорія*, 4, 65-72.
- Маслов, А. (2012). Теорії інтелектуального та людського капіталу в контексті інформаційної економіки. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*, 136, 12-16.
- Павленко, І., Кирилко, Н., & Цибіна, Ю. (2017). Проблема фінансування інноваційної діяльності на вітчизняних підприємствах. *Економіка і суспільство*, 13, 651-655.
- Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року. № 526-р. (2019). *Розпорядження Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-r#Text>
- Ставнича, Н. І., & Савчук, Л. М. (2021). Сучасні тенденції інноваційної діяльності в Україні. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*, 19. <https://doi.org/10.20535/2307-5651.19.2021.240440>
- Стойка, В. (2015). Інновації як чинник забезпечення ефективного суспільного виробництва. *Інвестиції: практика та досвід*, 6, 28-31.
- Шопша, М. (2021). Концепція управління розвитком інтелектуальних ресурсів економіки України. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 1(61), 169-175. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2021-61-169-175>
- Jurczak, J. (2008). Intellectual Capital Measurement Methods. *Economics and Organization of Enterprise*, 1(1), 37-45. <https://doi.org/10.2478/v10061-008-0005-y>
- Kamaluddin, A., & Rahman, R. A. (2013). The intellectual capital model: The resource-based theory application. *International Journal of Learning and Intellectual Capital*, 10(3/4), 294-313. <https://doi.org/10.1504/ijlic.2013.057427>

- Piatnytska, G. T., & Hryhorenko, O. M. (2021). Evolution of the conception of sustainable development: A managerial perspective. *Business Inform*, 12(527), 250-257. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-12-250-257>
- Podra, O. (2020). Innovative development and human capital of Ukraine: Trends, problems and prospects. *Management and Entrepreneurship in Ukraine: The Stages of Formation and Problems of Development*, 2020(2), 133-144. <https://doi.org/10.23939/smeu2020.02.133>
- Voronkova, V., Kapitanenko, N., & Nikitenko, V. (2019). Legal principles of intellectual property protection in the digital society. *ScienceRise: Juridical Science*, 4(10), 32-37. <https://doi.org/10.15587/2523-4153.2019.188163>
- Wolffe, D. (1951). Intellectual resources. *Scientific American*, 185(3), 42-47. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/24945264>

REFERENCES

- Jurczak, J. (2008). Intellectual Capital Measurement Methods. *Economics and Organization of Enterprise*, 1(1), 37-45. <https://doi.org/10.2478/v10061-008-0005-y>
- Kamaluddin, A., & Rahman, R. A. (2013). The intellectual capital model: The resource-based theory application. *International Journal of Learning and Intellectual Capital*, 10(3/4), 294-313. <https://doi.org/10.1504/ijlic.2013.057427>
- Komarov, A. S., & Malko, A. V. (1999). *Theory of the state and law*.
- Lavrenko, V. V. (2011). Organizational learning based on the concept of dynamic capabilities. *Economic theory*, 4, 65-72.
- Maslov, A. (2012). Theories of intellectual and human capital in the context of the information economy. *Bulletin of Taras Shevchenko Kyiv National University. Economics*, 136, 12-16.
- On the approval of the Strategy for the development of the sphere of innovative activity for the period up to 2030. No. 526. (2019). *Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-p#Text>
- Pavlenko, I., Kyrylko, N., & Tsybina, Yu. (2017). The problem of financing innovative activities at domestic enterprises. *Economy and Society*, 13, 651-655.
- Piatnytska, G. T., & Hryhorenko, O. M. (2021). Evolution of the conception of sustainable development: A managerial perspective. *Business Inform*, 12(527), 250-257. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-12-250-257>
- Podra, O. (2020). Innovative development and human capital of Ukraine: Trends, problems and prospects. *Management and Entrepreneurship in Ukraine: The Stages of Formation and Problems of Development*, 2020(2), 133-144. <https://doi.org/10.23939/smeu2020.02.133>
- Shopsha, M. (2021). The concept of managing the development of intellectual resources of the Ukrainian economy. *Scientific notes of the University "KROK"*, 1(61), 169-175. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2021-61-169-175>
- Stavnycha, N. I., & Savchuk, L. M. (2021). Modern trends of innovative activity in Ukraine. *Economic Bulletin of the National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute"*, 19. <https://doi.org/10.20535/2307-5651.19.2021.240440>
- Stoyka, V. (2015). Innovation as a factor of ensuring effective social production. *Investments: practice and experience*, 6, 28-31.
- Vision of the future of education and science of Ukraine*. (2023, July 12). Retrieved from <https://osvita.ua/news/89546/>
- Voronkova, V., Kapitanenko, N., & Nikitenko, V. (2019). Legal principles of intellectual property protection in the digital society. *ScienceRise: Juridical Science*, 4(10), 32-37. <https://doi.org/10.15587/2523-4153.2019.188163>
- Voynarovskyy, A. (2019). Reform of the field of intellectual property in Ukraine. *Bulletin of the Lviv National Academy of Arts*, (42), 104-108.
- Wolffe, D. (1951). Intellectual resources. *Scientific American*, 185(3), 42-47. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/24945264>

Theoretical Approaches to Participatory Democracy at the Local Level

UDC: 352:323.2:001.891.3

DOI: <https://doi.org/10.15421/152425>**Shumliaieva Iryna**Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0001-5727-8888>, communau@gmail.com**Lysytsia Oleksandr**Ph.D. Student, <https://orcid.org/0009-0003-6561-4548>, findkey42@gmail.com*Dnipro University of Technology (Dnipro, Ukraine)*

Abstract

The presence of problems related to the terminological uncertainty of local participatory democracy, the insufficient use of its potential by local self-government bodies and the low activity of citizens in local administrative activities due to objective and subjective factors actualizes the implementation of research on the analysis of theoretical approaches to participatory democracy at the local level, which should be laid as a basis for increasing the level of democratization of public administration in Ukraine.

The purpose of the article is to research theoretical approaches to the essence of participatory democracy at the local level, as well as to determine the features of its forms, tools and mechanisms.

The results of the study are the determination of the main conceptual approaches of domestic and foreign scientists to the place, role, meaning and essence of participatory democracy at the local level, which allowed to highlight its features and specific features. Taking into account the existing excellent scientific approaches to the content of the forms, tools and mechanisms of participatory democracy, their analysis was carried out, which made it possible to formulate the author's definitions of these concepts. The need to make changes to the current legislation in the field of local self-government regarding the improvement of the conceptual and categorical apparatus of participatory democracy, and in their absence, the use of the concept called "participatory democracy practices" in order to avoid terminological confusion, was identified.

The conclusions made relate to the generalization of the opinions of scientists regarding local participatory democracy, which is mainly considered through the system of interaction between members of the territorial community and local self-government bodies, which exists simultaneously with other types of democracy, and is also the closest to direct democracy. Forms of local participatory democracy should be reproduced in direct legal prescriptions that regulate the activities of the territorial community and need improvement. Further development of the concept of participatory democracy at the local level in Ukraine is associated with significant changes in democratic institutions towards transparency, openness and respect for public opinion.

Keywords: participation, participatory democracy, local self-government, territorial community, public authorities, public management, public management decisions

Теоретичні підходи до партисипативної демократії на місцевому рівні

Шумляєва Ірина, Лисиця Олександр*Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» (Дніпро, Україна)*

Анотація

Наявність проблем щодо термінологічної невизначеності місцевої партисипативної демократії, недостатнього використання її потенціалу органами місцевого самоврядування та низької активності громадян у місцевому управлінському житті внаслідок об'єктивних та суб'єктивних факторів актуалізує здійснення досліджень щодо аналізу теоретичних підходів до учасницької демократії на локальному рівні, які мають бути покладені в основу підвищення рівня демократизації публічного управління в Україні.

Метою статті є дослідження теоретичних підходів до сутності партисипативної демократії на місцевому рівні, а також визначення особливостей її форм, інструментів та механізмів.

Результатами дослідження є визначення основних концептуальних підходів вітчизняних і зарубіжних науковців до місця, ролі, значення та сутності партисипативної демократії на місцевому рівні, що дозволило виділити її особливості та специфічні ознаки. Зважаючи на існуючі відмінні наукові підходи до змісту форм, інструментів і механізмів партисипативної демократії, здійснено їх аналіз, що дозволило сформулювати авторські визначення цих понять. Визначено потребу у внесенні змін до чинного законодавства у сфері місцевого самоврядування щодо вдосконалення понятійно-категоріального апарату учасницької демократії, а за їх відсутності використання поняття «практики партисипативної демократії» з метою уникнення термінологічної плутанини.

Зроблені **висновки** стосуються узагальнення думок науковців щодо місцевої партисипативної демократії, яка переважно розглядається через систему взаємодії між членами територіальної громади та органами місцевого самоврядування, що існує одночасно з іншими видами демократії, а також є найбільш наближеною до безпосередньої демократії. Форми місцевої партисипативної демократії повинні бути відтворені у прямих юридичних приписах, які регламентують діяльність територіальної громади і потребують вдосконалення. Подальший розвиток концепту партисипативної демократії на місцевому рівні в Україні пов'язаний із суттєвими змінами у демократичних інститутах у бік прозорості, відкритості та поваги до громадської думки.

Ключові слова: партисипація, партисипативна демократія, участь, місцеве самоврядування, територіальна громада, органи публічної влади, публічне управління, публічно-управлінські рішення

Стаття надійшла / Article arrived: 03.06.2024

Схвалено до друку / Accepted: 28.06.2024

Вступ.

На сучасному етапі, зважаючи на європейський орієнтир розвитку України, важливою є подальша демократизація публічного управління, що передбачає розробку шляхів покращення взаємодії місцевих органів публічної влади та громадян. Підвищення стану залучення громадян на рівні місцевого самоврядування до прийняття публічно-управлінських рішень та вирішення нагальних питань місцевого значення відбивається на процесі розширення різних локальних форм та інструментів прямої демократії, а також розвитку місцевої партисипативної демократії, позитивно впливаючи на загальний ступінь демократизації держави.

У довоєнний час діяльність більшості органів місцевого самоврядування характеризувалася недостатнім рівнем залучення населення до участі в публічному управлінні, обмежуючись, як правило, тільки дотриманням нормативно закріплених формальностей, що продовжується і зараз, погіршившись у зв'язку із повномасштабним вторгненням РФ в Україну. Крім цього, проблемою залишається відчуженість органів місцевого самоврядування від членів територіальних громад, а також відсутність зацікавленості та ініціативності у запровадженні нових форм та інструментів партисипативної демократії. У свою чергу, з боку громадян також спостерігається незначна активність в реалізації партисипативної демократії на місцевому рівні, зважаючи на відсутність у громадян самоідентифікації із територіальною громадою, що обумовлено низкою чинників об'єктивного і суб'єктивного характеру. Зважаючи на це, актуальним є здійснення досліджень, які стосуються сутнісної характеристики учасницької демократії та визначення її місця в системі місцевої демократії.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

Питанням становлення і розвитку партисипативної демократії присвячено праці багатьох зарубіжних і вітчизняних науковців. Так, Д. Дьюї сформулював засадничі положення, які стосувалися розвитку теорії демократії у контексті влади більшості над меншістю, а також механізмів й інструментів участі громадян у демократичному процесі (Dewey, 1948). Його ідея щодо змін у класичній демократії була також підтримана у праці К. Пейтмена, в якій наголошено на важливості побудови «суспільства участі» (Pateman, 1970). Сутність, ознаки та форми сучасної демократії стали предметом дослідження М. Паренті (Parenti, 2010) та інших зарубіжних науковців (Froomkin, Shapiro, & Dahl, 2024; Ціммерман, 2005).

Різні підходи до учасницької демократії у вітчизняному науковому просторі відображені у низці праць, серед яких слід виділити тих авторів, які підтримують позицію щодо наближення або віднесення партисипативної демократії до прямої: О. Батанов, В. Кравченко, Х. Приходько (2014); Я. Бень (2023); А. Ганжук (2022); Я. Журавель та В. Кравченко (2019); І. Корж (2022) та Л. Бірюк (Корж, & Бірюк, 2022); Д. Неофіта (2023a); Л. Нікітенко та О. Грабар (2021). У роботі В. Стрільчука відстоюється протилежна позиція, згідно якої з урахуванням історичних умов виникнення теорії демократії участі заперечується можливість співвідношення чи ототожнення прямої та партисипативної демократії (Стрільчук, 2022).

До важливих для даної проблематики праць, зокрема щодо становлення та розвитку партисипативної демократії, треба віднести наукові розробки Л. Нікітенко. На особливу увагу заслуговують висвітлені авторкою результати досліджень, що стосуються генези ідей партисипативної демократії (Нікітенко, 2022a) та її сутнісної характеристики як соціально-правового феномену (Нікітенко, 2022b), специфіки форм демократії участі на місцевому рівні (Нікітенко, & Бородата, 2021), а також аналізу зарубіжного досвіду (Нікітенко, & Гуцалюк, 2021). Низка наукових праць Д. Неофіти присвячена визначенню змісту сучасного поняття «партисипативна демократія», її перевагам і недолікам, а також нормативно-правовому, зокрема конституційному, забезпеченню її реалізації (Неофіта, 2023a; Неофіта, 2023b; Неофіта, 2024).

Аналіз основних понять, які характеризують реалізацію партисипативної участі на місцевому рівні через форми та інструменти учасницької демократії, здійснено у статтях М. Ставнійчук (Ставнійчук, 2016) та О. Роговенка (Роговенко, 2022). У дисертаційному дослідженні Ю. Лукашевського, що присвячене інструментам участі громадян у місцевому самоврядуванні, досліджується система методів, процедур і засобів, які використовуються під час взаємодії громадян з органами місцевого управління, зокрема у місті Львові (Лукашевський, 2024). У роботі О. Чернеженко досить широко розглядаються інструменти партисипативної демократії та особливості їх використання в Україні та в інших державах (Chernozhenko, 2018).

Не применшуючи значення названих наукових праць, слід відзначити, що в умовах європейської інтеграції та демократизації публічного управління в Україні важливим

є проведення подальших ґрунтовних досліджень щодо теоретичних засад місцевої партисипативної демократії, а також визначення форм та інструментів учасницької демократії на місцевому рівні.

Метою статті є дослідження теоретичних підходів щодо сутності партисипативної демократії на місцевому рівні, а також визначення особливостей її форм, інструментів та механізмів.

Результати дослідження.

Сучасні підходи до визначення сутності партисипативної демократії обумовлені розвитком наукової думки щодо демократичної участі громадян у вирішенні важливих для них питань. Поступовий перехід від розуміння сутності демократії як державного феномену до поділу державного й громадського секторів, а також до нормативного підходу, який передбачає безпосереднє включення громадян до демократичних процесів, змінив існуючі погляди науковців щодо усіх її різновидів, зокрема партисипативної демократії.

Залежно від ступеня використання інституту народовладдя в тій чи іншій країні, демократія розглядається у контексті влади більшості над меншістю, оскільки еволюціонування держав свідчить про те, що демократичний режим за участі всього народу фактично ніколи не був справжньою реальністю. Як відзначає М. Паренті, сучасна демократія є формально-юридичною згодою пасивної нетворчої більшості щодо фактичного правління активної творчої меншості, яка володіє різними видами ресурсів (фінансово-економічними, організаційними, технічними, інформаційними тощо) (Parenti, 2010).

Поняття партисипативної демократії включає терміни «демократія» та «партисипація». Термін «демократія» походить від грецького виразу *δημοκρατία/dēmokratía* (δημος/dēmos: народ, κράτος/kratos: правління) (Froomkin, Shapiro, & Dahl, 2024). Поняття «партисипація» пов'язане із латинським терміном, який походить від слів «pars, partīs» (частина, участь) і «partēre» (брати участь). Його перекладають як факт того, що ви берете участь у чомусь або акт участі в події чи діяльності. Синонімами партисипативної (партисипаторної/партиципаторної) демократії вважаються терміни: «демократія участі», «демократія співучасті», «учасницька демократія».

Партисипація, як процес участі людей у прийнятті тих рішень, що впливають на їх життя у важливих для них соціальній, культурно-гуманітарній, економічній, екологічній та інших сферах, є простим і

складним явищем водночас. Простим, адже безпосередньо пов'язане з демократією, тому власне є основним інструментом побудови демократії. Партисипативна демократія та її прояви нині пов'язані з існуванням у її змісті різних елементів, які відображені зовнішньо у певних формах, а також із індивідуальними та колективними особливостями участі громадян у прийнятті публічних рішень.

Концепція партисипативної демократії займала і нині займає значне місце в теоретичних розробках, є предметом дослідження багатьох праць, а відповідний концепт розглядається як участь громадян у процесі здійснення публічно-владних функцій в активній та пасивній формах. Однак це поняття, в тому числі, включає також формати діяльності, що передбачають кооперацію з виборними органами влади та їх посадовими особами (Ціммерман, 2005, с. 265).

Значним досягненням наукової думки для розвитку партисипативної демократії стали дослідження Д. Дьюї, який сформулював базові постулати, що отримали розвиток у процесі розробки прогресивних підходів й теорій демократії. Виходячи з того, що демократія є не лише домінуванням позиції більшості, але й має власні механізми досягнення влади більшістю, велике значення мають громадські обговорення, дебати та дискусії, в ході яких «домовляються» між собою різні соціальні спільноти. Демократія не відноситься до усталених понять, тому що формується під впливом потреб, проблем та умов життя, «винаходить» кожним поколінням заново, виходячи з конкретних умов і потреб часу, водночас маючи певні родові риси (Dewey, 1948). Як відзначає О. Ганжук, «поява демократії участі характеризує початок існування нової сучасної форми демократії, яка б у більшій мірі задовольняла інтереси суспільства, та гармонійно доповнювала пряму та представницьку демократію, не зливаючись з ними» (Ганжук, 2022, с. 62).

У частині постійних змін у класичній демократії схожу думку висловлювали й інші зарубіжні науковці, відзначаючи, що демократія участі незважаючи на час, зберігається, розвивається і підтримується. Водночас, на думку К. Пейтмен, індивідів та їхні інститути не слід розглядати ізольовано одне від одного. Для існування демократичного устрою необхідно, щоб було створено «суспільство участі», в якому всі політичні системи мають бути демократизованими, а «соціалізація через участь може відбуватися в усіх сферах» (Pateman, 1970).

У вітчизняній науці та практиці публічного управління поняття учасницької демократії використовують у значенні спільної участі,

проте відображаються різні його аспекти. Погодимось із Л. Нікітенко, що існуюча неоднозначність у думках не поширюється на цінності демократії та демократичну систему в цілому, а проявляється у зв'язку із негативним ставленням до неадекватності існуючих норм і принципів демократії, їхньої невідповідності очікуванням та вимогам громадян (Нікітенко, 2022b, с. 18).

Слід відзначити існування думки про те, що демократія участі є типом демократії, яка власне сама може розглядатися як форма правління, включаючи два основні підтипи: пряму та представницьку демократію. У першому випадку громадяни мають право на безпосередню участь в обговоренні та прийнятті рішень, в другому вони обирають для цього відповідних представників, що є більш поширеним. У цьому контексті участь громадян розглядається як залучення громадськості до участі у вирішенні публічних питань, які стосуються та впливають на їх життя, а також врахування результатів такої участі. За такого підходу виправдане і затребуване сьогодні втілення в життя положень теорії партисипативної демократії, передбачає можливість кожної особи впливати на політичні процеси в державі, перевага чого полягає у залученні більшої частини населення до управління справами держави та реалізації її інтересів (Нікітенко, 2022a, с. 347).

Більшість вчених в основу партисипативної демократії вкладають систему взаємодії між громадянами та обраними ними представниками, що існує одночасно із представницькою й іншими різновидами прямої демократії, але є найближчою до прямої демократії, зважаючи на безпосередню участь громадян в ухваленні публічно-владних рішень (Батанов, Кравченко, & Приходько, 2014, с. 24; Бень, 2023, с. 145; Ганжук, 2022, с. 64; Журавель, & Кравченко, 2019, с. 63; Корж, 2022, с. 36; Корж, & Бірюк, 2022, с. 43; Неофіта, 2023a, с. 17).

Так, Д. Неофіта під партисипативною демократією розуміє «вид демократії, яким передбачено безпосередню участь членів територіальної громади в управлінні громадою (або громадян – в управлінні державою), тобто у процесах підготовки, ухвалення управлінських рішень та контролю їх реалізації» (Неофіта, 2023a, с. 17). Він відзначає, що демократія участі спрямована на забезпечення громадян додатковими можливостями для участі у прийнятті рішень, що впливають на їхнє життя, тому її можна використовувати як доповнення до представницької демократії, за умови «культурного зрушення в наших демократичних інститутах у бік прозорості, відкритості та

поваги до значущості громадської думки» (Неофіта, 2024, с. 71).

Необхідно також звернути увагу на думку про віднесення партисипативної демократії до прямої форми (у якості вищої), що «вкладає в себе більш широкий зміст, оскільки передбачає не лише пряме вирішення певних питань, а й вплив на сам процес прийняття значущих для громади рішень» (Нікітенко, & Грабар, 2021, с. 129). За такого підходу основною ознакою партисипативної демократії є те, що участь особи в суспільних процесах є безпосередньою, коли член громади бере участь в управлінні громадою не через іншу уповноважену особу чи орган.

Крім цього, існує думка щодо розмежування партисипативної та безпосередньої демократії, оскільки її інструменти не передбачають передачу громадянам повноважень, які делеговані виборним особам. За такого підходу представники влади беруть на себе зобов'язання вироблення рішень відповідно до думок та побажань громадян, зазвичай зберігаючи за собою позицію арбітра у прийнятті рішень, навіть залучаючи їх до вирішення питань місцевого значення, крім тих випадків, коли прийняття того чи іншого рішення виноситься на референдум.

Зважаючи на історичні передумови виникнення теорії демократії участі, а також на різне функціональне призначення порівняно з прямою демократією, на думку В. Стрільчука, неправильним є їх співвідношення чи отождолення, як і не існує чіткого розмежування різних теорій демократії та віднесення форм безпосереднього здійснення народовладдя тільки до однієї з моделей демократії. За певного перетинання партисипативна демократія є логічним історично обумовленим доповненням прямої демократії, якісно збагачуючи її (Стрільчук, 2022, с. 265, 267). Для її ефективної реалізації важливими факторами є висока політична культура населення та розвинене громадянське суспільство, своєчасно оновлена нормативно-правова база згідно норм міжнародного права, динамічна економічна система, врахування глобалізаційних аспектів і посилення ролі процесів інтеграції в соціальних і політичних сферах (Нікітенко, & Гуцалюк, 2021, с. 20).

На нашу думку, серед специфічних ознак партисипативної демократії на місцевому рівні слід назвати досягнення згоди та забезпечення взаємодії між суб'єктами місцевого самоврядування. До інших особливостей місцевої партисипативної демократії доцільно віднести: регулювання не тільки нормативно-правовими актами на законодавчому та підзаконному

рівні, але й статутному; застосування з метою впливу громадян на вирішення питань місцевого значення, забезпечення додаткових можливостей для громадян брати участь у прийнятті рішень місцевого значення, які впливають на їх життя; обмеження функціями територіальної громади, визначеними Конституцією та Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні»; широкою участю членів територіальної громади в місцевому управлінському житті через їх залучення органами місцевого самоврядування, що обумовлено і залежить від прозорості та відкритості таких органів; постійна взаємодія органів місцевої публічної влади із громадянами та готовність ділитися не тільки інформацією, але й владою; використання конкретної форми чи інструменту обумовлено напрямом, метою і доцільністю її обрання для досягнення найкращого результату і покращення життя мешканців (партисипативне бюджетування, обговорення місцевих нормативних актів тощо).

Інституціоналізація партисипативної демократії на місцевому рівні пов'язана із широкою видовою різноманітністю її форм, деякі з яких в Україні закріплені на законодавчому рівні, а деякі використовуються на практиці як напрацьовані або запроваджені на основі позитивного зарубіжного досвіду в територіальних громадах. Слід відзначити існування різних наукових підходів до сутності форм, інструментів і механізмів партисипативної демократії. Так, на думку М. Ставнійчук, партисипативна демократія є реальним інструментом для реалізації гарантованих Основним законом України прав громадян, різні форми якого (від місцевих виборів до загальних зборів громадян за місцем їх проживання, місцевих ініціатив, громадських слухань та органів самоорганізації населення) забезпечують волевиявлення громадян з метою здійснення суспільних функцій, які мають юридично значущі наслідки (Ставнійчук, 2016, с. 35). На думку О. Роговенка, під формами партисипативної демократії слід розуміти «способи, методи волевиявлення громадян із метою здійснення суспільних функцій, які мають правові наслідки». За такого підходу форми партисипативної демократії можна поділити на безпосередні та опосередковані, що відрізняються результатом правотворчості. До перших пропонується відносити місцеві референдуми, місцеві вибори, органи самоорганізації населення, до других: загальні збори громадян за місцем їхнього проживання, місцеві ініціативи, громадські слухання, звернення громадян (електронні петиції тощо), інші форми (Роговенко, 2022, с. 22-24). Відносячи місцеві вибори до форм

партисипативної демократії, О. Нікітенко та К. Бородата вважають, що їх можна віднести до механізмів представницької демократії (Нікітенко, & Бородата, 2021, с. 166-167), а Д. Неофіта, спираючись на норми Конституції України, референдуми відносить до методів громадської активності (Неофіта, 2023b, с. 643).

Виходячи з відсутності єдиного бачення форм місцевої партисипативної демократії, зупинимося на змістовній характеристиці цього поняття з метою виділення відповідних особливостей участі членів територіальної громади у процесі прийняття управлінських рішень на місцевому рівні. Для того, щоб відмежувати форми від інших понять щодо учасницької демократії, треба здійснити, насамперед, їх етимологічний та лексичний аналіз.

Походження слова «форма» не має достовірної етимології, тому його появу в українській мові пов'язують з латинським «forma» (вид, образ, вигляд, подоба) чи «ferio» (бити, колоти), з грецькою «μάρφή» (зразок, модель), німецьким «form» чи французьким «forme», означаючи спочатку зовнішній вигляд й обрис, надалі поступово розширюючись до способу існування та вираження змісту, прояву будь-якої дії, а також структури, системи, організації чого-небудь, встановленого зразка або шаблону, а також у переносному значенні як формальності та видимості чого-небудь, устрої та пристрої. Пізніше як запозичене слово із західноєвропейських мов стало використовуватися похідне слово «формальний». Нині цей термін розглядається у такому значенні: спосіб існування змісту, його внутрішня структура, організація і зовнішній вираз або зовнішній вияв якого-небудь явища, пов'язаний з його сутністю та змістом; обриси, контури, зовнішні межі предмета, що визначають його зовнішній вигляд; устрій, структура чого-небудь, система організації; пристрій, шаблон, за допомогою якого чому-небудь надають певних обрисів, якогось вигляду; тип, будова, спосіб організації чого-небудь; структура, спосіб побудови думки; спосіб здійснення, виявлення будь-якої дії; суворо встановлений порядок у будь-якій справі, встановлений зразок чого-небудь; інші значення стосовно одягу, біологічних організмів, стану людини тощо (Великий тлумачний словник, 2005, с. 1543).

У контексті даного дослідження форма партисипативної демократії поєднується зі словами «участь», «співучасть», «залучення», «взаємодія» та ін. Також у науці публічного управління форми участі громадян в місцевому самоврядуванні можна ототожнити із поняттям

«форма діяльності», що відповідає приписам Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», який по суті до них відносить: загальні збори громадян за місцем проживання, місцеві ініціативи, громадські слухання.

На нашу думку, під формою партисипативної демократії на місцевому рівні слід розуміти зовнішнє вираження волевиявлення членів територіальної громади з метою впливу на прийняття публічно-управлінських рішень місцевого значення, у межах чинного законодавства, з метою вирішення питань місцевого значення за відсутності їх прямої відповідальності за прийняті рішення. Саме вплив членів територіальної громади на рішення, а не їх безпосереднє прийняття відрізняє цей вид демократії від класичних: прямої чи представницької.

На відміну від поняття «форма» термін «інструмент» (від лат. instrumentum – «знаряддя», пов'язане з дієсловом instruo «споруджую, озброюю, будую») у широкому сенсі означає засіб для впливу на об'єкт, досягнення певної мети або те, що слугує засобом у якійсь дії чи справі, а інструментарій – сукупність інструментів для застосування у певній галузі (Великий тлумачний словник, 2005, с. 499).

На думку Ю. Лукашевського, інструменти участі громадян у місцевому самоврядуванні є «системою організованих методів, процедур та засобів, розроблених з метою забезпечення активної та ефективної взаємодії громадян з органами місцевого управління», до якої він відносить не тільки інструменти, але й форми участі громадян у місцевому самоврядуванні (Лукашевський, 2024, с. 41). Так само широко розглядає інструменти партисипативної демократії О. Чернеженко, відносячи до них місцевий референдум, відкликання, громадські слухання, місцеві ініціативи, міські збори (Chernezhenko, 2018, с. 207), а також запит на публічну інформацію, звернення (запити) громадян, прийом громадян, електронні петиції, громадська експертиза, загальні збори населення за місцем проживання, органи самоорганізації членів територіальної громади, громадські слухання, бюджет участі, що включені до документу, що відображає окрему думку Спеціального радника уряду України про децентралізацію у частині визначення інструментів демократії участі з урахуванням європейських стандартів і практики (Participatory democracy tools, 2017).

Натомість офіційна позиція Ради Європи щодо громадянської участі була викладена у «Керівних принципах громадянської участі в прийнятті політичних рішень», підготовлених

Європейським комітетом з питань демократії та врядування, що були прийняті 27 вересня 2017 р. У цьому документі відзначаються типи участі (інформація, консультування, діалог та активна участь) та відповідні інструменти, які використовуються під час їх реалізації. Наприклад, під час консультування можуть бути використані такі інструменти та методи, як: зустрічі, громадські слухання, фокус-групи, вивчення громадської думки, опитувальники та цифрові інструменти. Для підвищення обізнаності можуть бути більш зручними довідники, брошури й інші інструменти (офлайн і онлайн), підтримка навчальних заходів для членів громадянського суспільства та публічних службовців (Guidelines for civil participation, 2017).

Слід зупинитися ще на одній позиції тих науковців, які місцеві референдуми, громадські ініціативи, загальні збори громадян, громадські слухання, органи самоорганізації населення, громадську експертизу та публічні консультації відносять до механізмів партисипативної демократії, виходячи з того, що вони є виключно механізмами громадянської активності, які передбачають реагування влади у визначений спосіб, до них пропонують відносити також й загальні збори громадян, громадські слухання, органи самоорганізації населення, громадську експертизу, публічні консультації (Неофіта, 2023а, с. 17). Водночас термін «механізм» визначається у переносному значенні у якості внутрішньої будови чи системи чого-небудь (Великий тлумачний словник, 2005, с. 665). З погляду публічного управління механізм розглядається як складна структурована система, призначена для впливу суб'єкта публічного управління на об'єкт публічного управління та практичної реалізації функцій публічного управління за допомогою методів, важелів й інструментів завдяки відповідному правовому, організаційному, фінансово-економічному та інформаційному забезпеченню. У контексті даної проблематики механізми учасницької демократії на місцевому рівні можуть розкриватися через взаємодію територіальної громади з органами публічної влади. Відповідно, за своїми сутнісними характеристиками, механізм партисипативної демократії слід розглядати як систему, у межах якої існує певна послідовність здійснення дій, спрямованих на досягнення результативного впливу, пов'язаного зі здійсненням передбаченого законом права громадян на місцеве самоврядування. Конкретні механізми співучасті територіальної громади у прийнятті рішень місцевого значення включають відповідні форми, методи та процедури локальної

управлінської діяльності. Як сукупність засобів досягнення поставлених цілей, вони є похідними від певного виду регулювання – організаційного, правового, фінансового тощо.

Існування різних поглядів на інструменти партисипативної демократії з боку науковців і практиків, обумовлено відсутністю чітких формулювань стосовно демократичних інститутів у чинному законодавстві. Якщо місцевий референдум у ст. 7 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначено як форму, то інші види участі громадян в місцевому самоврядуванні не отримали належного врегулювання. Це актуалізує внесення змін до чинного законодавства, які стосуються закріплення форм та відповідних інструментів, якими можуть користуватися суб'єкти місцевого самоврядування під час забезпечення реалізації права громадян на місцеве самоврядування. Зрозуміло, що неможливо на законодавчому рівні закріпити усі інструменти участі громадян у прийнятті рішень місцевого значення, проте їх відмежування є можливим, якщо форми участі громадян в місцевому самоврядуванні закріпити на рівні закону через відповідні визначення.

На нашу думку, інструменти партисипативної участі громадян на місцевому рівні слід розглядати як засоби та способи спільної діяльності членів територіальної громади та місцевих органів публічної влади, їх посадових осіб, пов'язані із забезпеченням реалізації форм учасницької демократії щодо вирішення питань місцевого значення, за допомогою яких органи місцевого самоврядування можуть стимулювати діяльність населення відповідної територіальної громади у напрямі її активізації та приймати спільні публічно-управлінські рішення локального значення. Класичним інструментом партисипативної демократії є партисипативний бюджет. Крім цього, до інструментів демократії співучасті можна віднести: фонди територіальної громади, громадські ради, співпрацю з неурядовими організаціями, зустрічі з виборцями, онлайн-інструменти (інтерактивні домашні сторінки органів місцевого самоврядування, консультаційні платформи тощо), інформування жителів та роботу з отриманою від них інформацією, локальну нормотворчість тощо.

Сучасні публічні учасницькі технології та інструменти пов'язані з появою нових форм участі громадян у місцевому управлінському житті й відповідних можливостей. Вбачається, що таке різноманіття викликає потребу у використанні поняття «практики партисипативної демократії», що є характерним для країн ЄС, в яких цей вид демократії поступово видозмінюється та

розвивається у відповідь на недосконалу систему представництва й недостатню реалізованість прямої демократії на місцевому рівні. Практики учасницької демократії пов'язані з типами і формами участі, а також рівнями їх використання залежно від ступеня залучення громадян до участі у прийнятті публічних рішень місцевого значення. Широке змістовне наповнення цього терміну дозволить до часу унормування понятійно-категоріального апарату учасницької демократії у нормативному полі України уникнути термінологічної плутанини.

Висновки.

Концепція місцевої партисипативної демократії займає вагомe місце у працях вітчизняних і зарубіжних вчених, більшість з яких розглядає її в аспекті системної взаємодії між членами територіальної громади та обраними ними представниками, що існує одночасно з іншими різновидами демократії, але більш наближеною є до прямої, зважаючи на безпосередню участь громадян в ухваленні рішень, які стосуються місцевого управлінського життя. Така демократія має місце тоді, коли громадяни мають можливість впливати на вироблення місцевої політики та прийняття публічних рішень, які стосуються їх життя, поряд із використанням представницької демократії, в якій вони покладаються на обраних представників, які повністю приймають рішення від їх імені.

Успішність місцевої партисипативної демократії залежить від обраних громадянами представників, які втілюють прийняті рішення в життя, тому вони повинні постійно взаємодіяти зі своїми громадянами і бути готовими ділитися з ними інформацією та владою на місцевому рівні. На відміну від представницької демократії місцева партисипативна демократія стосується забезпечення громадянам додаткових можливостей щодо участі у процесі прийняття рішень, які впливають на їхнє життя. З цієї точки зору її можна розглядати як доповнення до представницької демократії. Значення партисипативної демократії підвищується у разі розуміння громадянами її сутності та можливості бути почутими органами місцевого самоврядування, а також впливати на публічні рішення, що стосуються їхнього повсякденного життя.

Форми та інструменти місцевої партисипативної демократії надають можливість громадянам під час колективного пошуку оптимального вирішення локальної проблеми врахувати різні точки зору, прийняти узгоджене рішення. Така колективна самоврядна діяльність повинна базуватися на прямих

юридичних приписах, які регламентують діяльність територіальної громади, що нині потребують зміни та доповнення з метою кращого врегулювання системи самоврядної діяльності територіальної громади та подальшої демократизації публічного управління.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Батанов, О. В., Кравченко, В. В., & Приходько, Х. В. (2014). Партисипативна демократія в системі місцевого самоврядування: проблеми законодавчого регулювання. *Аспекти публічного управління*, 2(9-10), 12-28. <https://doi.org/10.15421/151463>
- Бень, Я. В. (2023). Методологія дослідження механізмів реалізації демократії участі в умовах воєнного стану в Україні. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*, 3(21), 143-153. [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-3\(21\)-143-153](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-3(21)-143-153)
- Бусел, В. Т. (Ред.). (2005). *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун».
- Ганжук, О. А. (2022). Теоретико-правові та компаративні аспекти концепту демократії участі як однієї з політико-правових засад муніципальної влади. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*, 33, 60-69.
- Журавель, Я., & Кравченко, В. (2019). Розвиток партисипативної демократії – важливий фактор вдосконалення управління в об'єднаних територіальних громадах. *Аспекти публічного управління*, 7(3), 59-65. <https://doi.org/10.15421/151917>
- Корж, І. Ф. (2022). Європейські принципи партисипативної демократії та їх впровадження в Україні. *Інформація і право*, 1(40), 35-45. doi: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2022.1\(40\).254340](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2022.1(40).254340)
- Корж, І., & Бірюк, Л. (2022). Доступ до правової інформації в Україні в контексті європейських принципів партисипативної демократії. *Право України*, 9, 43-60. doi: [10.33498/lopu-2022-09-043](https://doi.org/10.33498/lopu-2022-09-043)
- Лукашевський, Ю. О. (2024). *Розвиток інструментів участі громадян у місцевому самоврядуванні (на прикладі м. Львова)*. (Дисертація доктора філософії). Національний університет «Львівська політехніка», Львів.
- Неофіта, Д. (2024). Теоретико-правовий дискурс поняття «партисипативна демократія». *Молодий вчений*, 3(127), 67-72. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-3-127-10>
- Неофіта, Д. Б. (2023а). Переваги та недоліки партисипативної демократії. *Сталий розвиток держави і права в умовах глобалізаційних процесів. Матеріали науково-практичної конференції*. Одеса : Молодий вчений.
- Неофіта, Д. Б. (2023b). Нормативно-правове забезпечення елементів партисипативної демократії: конституційно-правовий аспект. *Актуальні питання у сучасній науці*, 11(17), 640-652. [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-11\(17\)-640-652](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-11(17)-640-652)
- Нікітенко, Л. О. (2022a). Еволюція ідеї партисипативної демократії. *Аналітично-порівняльне правознавство*, 6, 346-350. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.06.63>
- Нікітенко, Л. О. (2022b). Сутнісні характеристики партисипативної демократії як соціально-правового феномену. *Науковий вісник публічного та приватного права*, 3, 15-18. <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2022.3.3>
- Нікітенко, Л. О., & Бородата, К. В. (2021). Особливості основних форм партисипативної демократії на місцевому рівні. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*, 29, 166-170. <https://doi.org/10.32837/npuola.v28i29.730>
- Нікітенко, Л. О., & Грабар, О. С. (2021). Партисипативна та представницька демократія у місцевому самоврядуванні: питання співвідношення. *Нове українське право*, 6, 126-130. <https://doi.org/10.51989/NUL.2021.6.18>
- Нікітенко, Л. О., & Гуцалюк, В. Б. (2021). Демократія участі: зарубіжний та вітчизняний досвід. *Правові новели*, 15, 17-22. <https://doi.org/10.32782/in.2021.15.02>
- Роговенко, О. В. (2022). До питання формування партисипативної демократії в Україні. *Приватне та публічне право*, 4, 22-26. <https://doi.org/10.32845/2663-5666.2022.4.4>
- Ставнійчук, М. (2016). Демократія участі в Україні: актуальний конституційно-правовий аспект. *Юридичний вісник*, 2, 35-45.
- Стрільчук, В. А. (2022). «Пряма демократія» та «демократія участі»: особливості розуміння, співвідношення та застосування. *Децентралізація публічної влади в Україні: здобутки, проблеми та перспективи. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка; Київ; Щецин.
- Ціммерман, Дж. Ф. (2005). Учасницька демократія : відродження популізму. О. Проценко (Ред.), *Демократія : антологія*. (с. 263-303). Київ: Смолоскип.
- Chernezhenko, O. (2018). Instruments of participatory democracy in Ukraine and countries of the European Union. *Jurnalul Juridic național: teorie și practică*, Septembrie, 207-210.
- Dewey, J. (1948). *Problems of men*. Retrieved from <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.12499/>
- Directorate General Democracy. Special Adviser to the Government of Ukraine on Decentralisation. (2017). *Participatory democracy tools: European standards and practices*. Retrieved from <https://rm.coe.int/coe-opinion-participatorydemocracy-sagud-lpo20171-/1680aef605>

- Froomkin, D., Shapiro, I., & Dahl, R.A. (2024) Democracy. *Encyclopedia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/democracy>
- Parenti, M. (2010). *Democracy for the few*. Ninth Edition. Retrieved from https://static1.squarespace.com/static/5e0185311e0373308494e5b6/t/5e0828ef1b797629a17e743e/1577593079187/parenti_democracy_for_the_few.pdf
- Pateman, C. (1970). *Participation and Democratic Theory*. Retrieved from <https://pdfs.semanticscholar.org/cad4/7ce656b78f75160638414e33a81db4178665.pdf>
- The Committee of Ministers (2017). *Guidelines for civil participation in political decision making*. Retrieved from <https://rm.coe.int/guidelines-for-civil-participation-in-political-decision-making-en/16807626cf>

REFERENCES

- Batanov, O. V., Kravchenko, V. V., & Prykhodko, K. V. (2014). Participatory democracy in the system of local self-government: problems of legislative regulation. *Public Administration Aspects*, 2(9-10), 12-28. <https://doi.org/10.15421/151463>
- Ben, Y. V. (2023). Research methodology for the study of mechanisms of implementation of participatory democracy under the military situation in Ukraine. *Expert: Paradigms of Legal Sciences and Public Administration*, 3(21), 143-153. [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-3\(21\)-143-153](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-3(21)-143-153)
- Busel, V. T. (Ed.). (2005). *The Great Explanatory Dictionary of the Modern Ukrainian Language*. Kiev; Irpin: VTF «Perun».
- Chernezhenko, O. (2018). Instruments of participatory democracy in Ukraine and countries of the European Union. *Jurnalul Juridic național: teorie și practică*, Septembrie, 207-210.
- Dewey, J. (1948). *Problems of men*. Retrieved from <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.12499/>
- Directorate General Democracy. Special Adviser to the Government of Ukraine on Decentralisation (2017). *Participatory democracy tools: European standards and practices*. Retrieved from <https://rm.coe.int/coe-opinion-participatorydemocracy-sagud-lpo20171-/1680aef605>
- Froomkin, D., Shapiro, I., & Dahl, R. A. (2024). Democracy. *Encyclopedia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/democracy>
- Ganzhuk, O. A. (2022). Theoretical-legal and comparative aspects of the concept of participation democracy as one of the political-legal grounds of municipal authority. *Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University*, 33, 60-69.
- Korzh, I. F. (2022). European Principles of Participatory Democracy and Their Implementation in Ukraine. *Information and Law*, 1(40), 35-45.
- Korzh, I., & Biriuk, L. (2022). Access to legal information in Ukraine in the context of European principles of participatory democracy. *Law of Ukraine*, 9, 43-60. [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2022.1\(40\).254340](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2022.1(40).254340)
- Lukashevskiy, Y. O. (2024). *Empowering Citizen Participation in Local Governance: A Case Study of Lviv City*. (Dissertation of PhD). Lviv Polytechnic National University, Lviv.
- Neofita, D. (2023b). Normative and Legal Support of Elements of Participatory Democracy: Constitutional and Legal Aspect. *Topical Issues in Modern Science*, 11(17), 640-652. [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-11\(17\)-640-652](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-11(17)-640-652)
- Neofita, D. (2023a). Advantages and disadvantages of participatory democracy. *Sustainable Development of the State and Law in the Context of Globalization Processes. Materials of the scientific and practical conference*. Odesa: Young Scientist Publishing House.
- Neofita, D. (2024). Theoretical and legal discourse of the concept of «participatory democracy». *Young Scientist*, 3(127), 67-72. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-3-127-10>
- Nikitenko, L. (2022a). Evolution of the idea of participative democracy. *Analytical and Comparative Law*, 6, 346-350. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.06.63>
- Nikitenko, L. (2022b). Essential characteristics of participatory democracy as a socio-legal phenomenon. *Scientific Bulletin of Public and Private Law*, 3, 15-18. <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2022.3.3>
- Nikitenko, L. O., & Borodata, K. V. (2021). Features of the main forms of participatory democracy at the local level. *Scientific Proceedings of the National University «Odessa Law Academy»*, 28(29), 166-170. <https://doi.org/10.32837/npnuola.v28i29.730>
- Nikitenko, L. O., & Gutsaluk, V. B. (2021). Participatory democracy: foreign and domestic experience. *Legal novelties*. 15, 17-22. <https://doi.org/10.32782/ln.2021.15.02>
- Nikitenko, L., & Hrabar, O. (2021). Participatory and representative democracy in local government: the issue of correlation. *New Ukrainian Law*, 6, 126-130. <https://doi.org/10.51989/NUL.2021.6.18>
- Parenti, M. (2010). *Democracy for the few*. Ninth Edition. Retrieved from https://static1.squarespace.com/static/5e0185311e0373308494e5b6/t/5e0828ef1b797629a17e743e/1577593079187/parenti_democracy_for_the_few.pdf
- Pateman, C. (1970). *Participation and Democratic Theory*. Retrieved from <https://pdfs.semanticscholar.org/cad4/7ce656b78f75160638414e33a81db4178665.pdf>

- Rogovenko, O. V. (2022). On the question of the formation of participative democracy in Ukraine. *Privat and Public Law*, 4, 22-26. <https://doi.org/10.32845/2663-5666.2022.4.4>
- Stavniychuk, M. (2016). Participatory Democracy in Ukraine: Actual Constitutional and Legal Aspect. *Legal Bulletin*, 2, 35-45.
- Strilchuk, V. (2022) «Direct Democracy» and «Participatory Democracy»: Features of Understanding, Correlation and Application. *Decentralization of Public Power in Ukraine: Achievements, Problems and Prospects. Materials of international scientific and practical conference*. Lviv: Ivan Franko National University of Lviv; Kiev; Szczecin.
- The Committee of Ministers (2017). *Guidelines for civil participation in political decision making*. Retrieved from <https://rm.coe.int/guidelines-for-civil-participation-in-political-decision-making-en/16807626cf>
- Zhuravel, Y., & Kravchenko, V. (2019). The development of participatory democracy is an important factor in improving governance in the united territorial communities. *Public Administration Aspects*, 7(3), 59-65. <https://doi.org/10.15421/151917>
- Zimmerman, J. F. (2005). Participatory democracy: the revival of populism. In O. Protsenko (Ed.), *Democracy: anthology* (pp. 263-303). Lviv; Kyiv: Smoloskyp.

Legislative and Regulatory Support for City Branding in Ukraine

UDC: 352.07:339.138:340.13[(477)(045)]

DOI: <https://doi.org/10.15421/152426>**Balashov Dmytro**Lecturer, <https://orcid.org/0000-0002-0063-7306>, balashov.dim@gmail.com*National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute" (Kyiv, Ukraine)*

Abstract

City branding is one of the tools for increasing the level of city competitiveness. The effective formation and implementation of city brands requires an appropriate legal and regulatory framework.

Purpose. To systematize the main legal acts that regulate the formation of a city brand in Ukraine and to characterize their role in place branding.

Results. The article systematizes the main legal acts regulating the issues of city branding in Ukraine and characterizes their role in place branding. The author analyzes the regulatory and legal support for the formation of city branding in Ukraine as an instrument of the national regional policy and in accordance with the areas that are important for the formation of the city brand and the development of which it can be directed (regional development and local governance, economic development and commercialization, tourism and culture, innovations and technologies, reputational events of national importance, infrastructure, creative industries and the creative class).

Special attention focuses on the State Strategy for Regional Development for 2021–2027 and the possible impact of the challenges to urban development outlined in it on the formation and implementation of city brands in Ukraine. The article emphasizes the role and influence of a number of other national strategies on the formation and implementation of city brands in Ukraine.

This article describes the main aspects of other regulatory legal acts that affect the formation and implementation of city brands in Ukraine. The article also defines the concept of "city" as an administrative-territorial unit in the legal acts of Ukraine.

Conclusions. The research of regulatory and legal support has shown that, apart from a few regulatory acts, there is not enough attention to the need to create, develop and implement city brands. However, Ukrainian legislation has already established the foundations for enshrining the concept of "city brand" in the legal field and identified key imperatives for the development of city branding.

Keywords: city brand, city branding, urban branding, regulatory and legal support, local governments, local government bodies, local authorities, public marketing

Нормативно-правове забезпечення формування брендингу міст в Україні

Балашов Дмитро*Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (Київ, Україна)*

Анотація

Брендинг міст є одним із інструментів підвищення рівня конкурентоспроможності міста. Для ефективного формування та впровадження брендів міст необхідна наявність відповідної нормативно-правової бази.

Мета. Систематизувати основні нормативно-правові акти, які врегульовують питання формування бренду міста в Україні та охарактеризувати їхню роль у брендингу територій.

Результати. У статті систематизовано основні нормативно-правові акти, які врегульовують питання формування бренду міста в Україні та охарактеризовано їхню роль у брендингу територій. Проаналізовано нормативно-правове забезпечення формування брендингу міст в Україні як інструменту державної регіональної політики та відповідно до сфер, які важливі для формування бренду міста і на розвиток яких він може бути спрямований: регіональний розвиток і місцеве самоврядування, економічний розвиток і комерціалізація, туризм і культура, інновації і технології, іміджеві заходи національного значення, інфраструктура, креативні індустрії і креативний клас.

Окрему увагу приділено Державній стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки та можливий вплив зазначених у ній викликів щодо розвитку міст на формування та впровадження брендів міст в Україні. Закцентовано на ролі та впливу низки інших національних стратегій на формування та впровадження брендів міст в Україні.

Надана характеристика основним положенням інших нормативно-правових актів, які впливають на формування та впровадження брендів міст в Україні. Також у статті приділено увагу визначенню поняття «місто» як адміністративно-територіальної одиниці у нормативно-правових актах України.

Висновки. За результатами дослідження нормативно-правового забезпечення щодо формування та впровадження брендів міст в Україні було виявлено, що у вітчизняному законодавстві закладено основи для закріплення поняття «бренд міста», проте лише у деяких нормативно-правових актах приділяється достатня увага необхідності формування та впровадження брендів міст.

Ключові слова: бренд міста, брендинг міста, міський брендинг, нормативно-правове забезпечення, органи місцевого самоврядування, органи місцевої влади, державний маркетинг

Стаття надійшла / Article arrived: 04.06.2024

Схвалено до друку / Accepted: 28.06.2024

Вступ.

На сьогодні визначено основні теоретичні засади щодо брендингу територій і, зокрема, брендингу міст. Проте доцільно дослідити ці поняття у контексті публічного управління та залучення інституцій державної і місцевої влади, які виконують організаційну та адміністративну функції під час формування бренду міста, а також є відповідальними за формування нормативно-правової бази для його впровадження. Нормативно-правове забезпечення формування брендингу міст в Україні потребує більш детального дослідження.

Мета дослідження: систематизувати основні нормативно-правові акти, які врегульовують питання формування бренду міста в Україні та охарактеризувати їхню роль у брендингу територій.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

Роль у формуванні та впровадженні брендингу міст у контексті брендингу територій та залучення органів влади до цих процесів досліджувалися М. Каваратзісом (Kavaratzis, 2004), А. Міддлтоном (Middleton, 2011), Г. Ешвортом (Ashworth, 2011), К. Козміуч (Cozmiuc, 2011), Д. Балашовим (Балашов, 2019) тощо. Щодо важливості рівня лояльності та іміджу міста серед різних груп стейкхолдерів зазначали А. Інш (Insch, 2011) тощо. Деякі теоретичні положення щодо брендингу територій і, відповідно, брендингу міста досліджувалися О. Мороз (Мороз, 2020), Т. Нагорняк (Нагорняк, 2019) тощо.

Безпосередньо нормативно-правове забезпечення брендингу міст в Україні не є достатньо дослідженим питанням і потребує більш детального розгляду.

Результати дослідження.

В умовах децентралізації і глобалізаційних процесів міста є суб'єктами соціально-економічного розвитку держави та конкурують за увагу від різних груп стейкхолдерів. Одним із інструментів для підвищення рівня конкурентоспроможності міста є брендинг, за допомогою якого можна демонструвати його конкурентні переваги у контексті глобальної боротьби за сконцентровані у містах ресурси.

Брендинг міста та нормативно-правове забезпечення щодо його формування та впровадження доцільно розглядати після визначення бренду та брендингу міст.

Існує достатньо багато підходів до визначення бренду, але безпосередньо у цьому контексті доцільно сфокусуватися на декількох із них. Кевін Келлер визначає бренд як «набір ментальних асоціацій, утримуваних споживачем, які підвищують цінність продукту або послуги,

що сприймаються» (Keller, 1998). Відповідно до визначення Американської асоціації маркетингу, однією з найважливіших характеристик бренду є створення його унікальності, зокрема це «назва, термін, дизайн, символ чи будь-яка інша особливість, яка визначає товар або послугу одного продавця на відміну від інших продавців» (American Marketing Association). Один із дослідників брендингу Ж.-Н. Капферер акцентує увагу на тому, що поняття бренду має аналізуватися з різних точок зору (макроекономічної, мікроекономічної, соціологічної, психологічної, антропологічної, історичної, семіологічної, філософської тощо) (Kapferer, 2004). Враховуючи конкуренцію між територіями за кращі ресурси, залучення інвестицій тощо, до цього переліку можна додати геопросторовий та публічно-управлінський аспект і звертати увагу на важливість формування брендів не лише для компаній та товарів, а й для територій.

У контексті взаємозв'язку брендингу та публічного управління доцільно звернути увагу на брендинг територій, одним із видів якого є брендинг міст. Брендинг міста є формою брендингу територій, і йому притаманний високий рівень ділової і творчої активності, туристичні потоки, концентрація інфраструктури та достатньо велика кількість ресурсів, насиченість інформаційного середовища, розвиток креативної економіки тощо (Middleton, 2011).

Важливою характеристикою брендингу міста є його варіативність, завдяки чому він може бути спрямований на різні сфери відповідно до конкурентних переваг міста та визначеної мети. М. Каваратзіс визначає брендинг міста як «засіб досягнення конкурентних переваг з метою збільшення внутрішніх інвестицій та туризму, а також для розвитку громади, укріплення місцевої ідентичності, ідентифікації місцевого населення з містом та активізації всіх соціальних сил для уникнення соціального відчуження та соціальних заворушення» (Kavaratzis, 2004) та акцентує увагу на можливості за допомогою нього створити «основу для ідентифікації та уніфікації широкого спектру зображень та значень щодо міста в одному повідомленні» (Kavaratzis, 2004). Ці твердження також підтверджують точку зору щодо мультифункціональності брендингу міста.

Одним із фокусів брендингу міста також може бути підвищення рівня лояльності до нього серед різних груп стейкхолдерів (наприклад, туристи, інвестори, місцева громада, підприємці, недержавні організації тощо), що також впливає на імідж і репутацію міста (Insch, 2011).

Брендинг міста доцільно розглядати як напрям діяльності органів влади з метою залучення інвестицій та туристів (Uysal, 2016), а також як синергію між різними активами міста для створення об'єднаної історії з метою кращого його позиціонування (Reporting note on the CityLogo-Eurocities thematic workshop, 2013). Г. Дж. Ашвортц зазначає, що за допомогою брендингу міст можливо створити атрибути та асоціації з містом, підвищити його цінність та підсилити конкурентні позиції (Ashworth, 2011).

Органи державної влади та місцевого самоврядування відіграють вагомий роль у брендингу міст, оскільки без них неможливо дотримуватися єдиної стратегії формування та впровадження бренду міст, і саме ці суб'єкти публічного управління згідно з наданими ним функціями відповідальні за розвиток міст, покращення рівня життя громади, залучення інвестицій тощо (Cozmiuc, 2011).

Брендинг міста можна охарактеризувати як «інструмент політики для просування локальної та відмінної особливості конкретного міста» (Uysal, 2016). Також варто зазначити, що брендинг міста може бути «інструментом державної політики, направленої на подальшу фундаментальну економічну трансформацію, соціальну інтеграцію та згуртованість» (Kavaratzis, 2004).

У контексті дослідження специфіки брендингу міста можна зазначити, що завдання брендингу міста можуть охоплювати різні сфери та результати: покращення його іміджу та репутації серед різних груп стейкхолдерів, підвищення рівня конкурентоспроможності, розвиток місцевого та/або локального туризму, залучення інвестицій, створення системи цінностей для громади та покращення рівня життя населення тощо. Відповідно, бренд міста може мати різну спрямованість згідно з визначеною метою та для розвитку обраної сфери, проте його доцільно формувати і впроваджувати в умовах забезпечення цілісного підходу.

На думку автора, бренд міста у контексті публічного управління – це «інструмент підвищення конкурентоспроможності міста, процеси формування, впровадження та управління яким здійснюються окремою структурною одиницею в організаційній структурі органу місцевого самоврядування, регулюються відповідними нормативними актами та систематично переглядаються у відповідності до стратегічних цілей та завдань розвитку міста» (Балашов, 2019). У публічну дискусію щодо бренду міста можуть бути залучені різні зацікавлені сторони, але однією з

головних груп стейкхолдерів доцільно виділити інституції державної і місцевої влади, які виконують організаційну та адміністративну функції під час формування бренду міста, а також є відповідальними за формування нормативно-правової бази для його впровадження.

Перед дослідження нормативно-правового забезпечення формування брендингу міст в Україні доцільно визначити поняття «місто» як адміністративно-територіальної одиниці у нормативно-правових актах України. Відповідно до Закону України від 28 липня 2023 року № 3285-ІХ «Про порядок вирішення окремих питань адміністративно-територіального устрою України», місто визначається як населений пункт із населенням не менше, ніж 10 тисяч мешканців і здебільшого компактною забудовою (Про порядок вирішення, 2023).

Станом на останнє оновлення Кодифікатору адміністративно-територіальних одиниць та територій територіальних громад (КАТОТТГ), яке відбулося 19 січня 2024 року, в Україні налічується 459 міст з 31751 адміністративно-територіальної одиниць (Кодифікатор адміністративно-територіальних одиниць, 2024). Таким чином, частка міст у структурі адміністративно-територіального устрою України становить 1,45% (більшу частину становлять села – 85,7%).

Міста є складовими системи регіонального управління, і брендинг міста доцільно розглядати як інструмент державної політики регіональної політики. Розглянемо роль та вплив нормативно-правових актів стосовно регіонального управління на формування та впровадження брендів міст в Україні.

Нормативно-правове забезпечення формування брендингу міст в Україні доцільно розглянути відповідно до сфер, які важливі для формування бренду міста і на розвиток яких він може бути спрямований.

Регіональний розвиток і місцеве самоврядування. Одним із найважливіших нормативно-правових документів, який визначає вектори розвитку регіонів і міст в Україні є «Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки». У контексті дослідження брендингу міст у ній необхідно виокремити такі важливі аспекти (Про затвердження Державної стратегії, 2020):

1. Виокремлення декількох типів міст як територій, що «потребують особливої уваги з боку держави та застосування спеціальних механізмів та інструментів стимулювання їх розвитку» (Про затвердження Державної стратегії, 2020): 1) агломерації (населення понад 500 тис. осіб); 2) великі міста (100–500 тис. осіб);

3) середні міста (50–100 тис. осіб); 4) малі міста (до 50 тис. осіб); 5) монофункціональні міста (функціонують за рахунок виробничих функцій і галузей).

2. Акцент на необхідності розвитку на основі власного потенціалу.

3. Визначення міст як територій, які «характеризуються особливими проблемами соціально-економічного розвитку, високим історико-культурним потенціалом, екологічними умовами та потребами охорони навколишнього природного середовища» (Про затвердження Державної стратегії, 2020).

4. Визначення охорони культурної спадщини та збереження традиційного характеру середовища населених пунктів як одного з пріоритетів регіонального розвитку на період до 2027 року.

5. Визначення як системної проблеми недостатнього розкриття історико-культурного потенціалу, а також неупорядкованої забудови історичних місць та історико-культурних заповідників, обґрунтування необхідності покращення стану об'єктів культурної спадщини.

6. Акцент на необхідності активізації механізмів державно-приватного партнерства і залучення інвестицій для створення «масштабних культурних атракцій» (Про затвердження Державної стратегії, 2020), реставрації об'єктів культурної спадщини тощо.

7. Фокусування на асиметрії в рівнях розвитку міст, яка спричинена слабкою інтеграцією регіональних просторів у загальнодержавний.

8. Зосередження уваги на диспропорції у розвитку міст, малу кількість агломерацій, а також інтенсивне зростання агломерації м. Києва.

9. Зосередження головних офісів ІТ-компаній у великих містах України (Київ, Харків, Львів, Дніпро та Одеса), а також наявність 18 ІТ-кластерів.

10. Низький рівень цифровізації і цифрової обізнаності.

Також, відповідно до «Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки», можна виокремити деякі виклики щодо розвитку міст, які можуть вплинути на формування та впровадження їх брендів (Таблиця 1).

Табл. 1.

Можливий вплив викликів щодо розвитку міст у «Державній стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки» на формування та впровадження брендів міст в Україні

№ з/п	Виклик щодо розвитку міст у «Державній стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки» (Про затвердження Державної стратегії, 2020)	Зв'язок і можливий вплив на формування та впровадження брендів міст в Україні
1.	Збройна агресія Російської Федерації проти України	Неможливість формування та впровадження брендів міст на тимчасово окупованих територіях, а також обмеження потенціалу їх розвитку
2.	Втрати населення у малих і середніх містах внаслідок трудової міграції	Скорочення працевлаштованого населення та закриття об'єктів туристичної та іншої інфраструктури
4.	Переміщення молодих і добре освічених людей до великих агломерацій	Відсутність обміну знаннями та досвідом щодо розвитку міст
5.	Рівень забруднення атмосферного повітря великих міст	Зменшення кількості та щільності природних і рекреаційних зон
6.	Низький рівень внутрішньої мобільності населення	Зменшення активності населення, в т.ч. креативного класу, який важливий для формування бренду міста
7.	Нерівномірний рівень соціально-економічного розвитку міст і формування лише декількох великих агломерацій	Підвищений рівень соціальної напруги та невдоволення місцевої громади щодо розвитку міста, а також погіршення інвестиційного клімату
8.	Забудова історичних місцевостей і недбале ставлення до об'єктів культурної спадщини	Зменшення туристів через відсутність локацій та атракцій
9.	Поточний стан і рівень розвитку інфраструктури (в т.ч. критичної)	Зменшення кількості відвідувачів міста через дискомфорт і ризик надзвичайних ситуацій
10.	Низький рівень інституційної спроможності та слабкість публічних інституцій	Неможливість впровадження бренду міста

Джерело: сформовано автором

Вищезазначені пункти можуть суттєво вплинути на ефективне формування та впровадження брендингу міст.

До основних переваг для розвитку територій відповідно до Стратегії належать: 1) геополітичне положення (перетин важливих шляхів); 2) історико-культурний потенціал (170 000 об'єктів культурної спадщини на державному обліку, 65 історико-культурних заповідників, 6 культурних об'єктів у Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, 401 населений пункт зі статусом історично населеного місця); 3) доступна вартість життя (Про затвердження Державної стратегії, 2020).

Важливо зазначити, що розвитку міст приділена увага серед оперативних цілей та основних завдань. Зокрема, серед завдань у рамках оперативної цілі 1 «Стимулювання центрів економічного розвитку (агломерації, міста)» зазначено посилення інтегруючої ролі агломерацій та великих міст, а також посилення використання потенціалу розвитку середніх та малих міст. У контексті формування бренду міста важливим є завдання щодо розвитку внутрішнього туризму та підтримки програм міжрегіональної кооперації та обмінів між регіонами України (оперативна ціль 5 «Формування єдиного освітнього, інформаційного, культурного простору в межах всієї території України»), а завдяки створенню умов для ефективного використання економічного потенціалу культурної спадщини, її збереження та захисту традиційного характеру середовища можливе досягнення оперативної цілі 6 «Ефективне використання економічного потенціалу культурної спадщини для сталого розвитку громад» (Про затвердження Державної стратегії, 2020).

Іншим важливим нормативно-правовим актом, у якому зазначена важлива інформація щодо регіонального розвитку, є Постанова Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2016 року №258 «Про затвердження Типового положення про агенцію регіонального розвитку» (поточна редакція від 26 жовтня 2022 року), оскільки у ньому регулюються положення щодо створення та функціонування профільних інституцій, які відповідальні за розвиток регіону і ці положення можуть бути основою для функціонування подібних агенцій на рівні міста (агенція розвитку міста, промоагенція міста тощо) (Про затвердження Типового положення, 2022).

З точки зору механізмів державного фінансування програм розвитку, інфраструктурних проєктів доцільно зазначити Закон України «Про державні цільові програми»

від 18 березня 2004 року №1621-IV, у третій статті якого зазначається щодо можливості спрямування державних цільових програм на питання регіонального характеру (Про державні цільові програми, 2023), що у свою чергу охоплює також і розвиток міст.

Нормативно-правові акти щодо основних положень системи органів місцевого самоврядування та її організації безпосередньо впливають на розвиток міст. В Україні є достатньо багато нормативно-правових актів щодо цього, серед яких варто зазначити Закон України «Про місцеве самоврядування» від 21.05.1997 №280/97-ВР (чинна редакція від 19.04.2024), Закон України «Про місцеві державні адміністрації» від 09.04.1999 №586-XIV (чинна редакція від 03.08.2023), Закон України від 15.01.1999 № 401-XIV «Про столицю України - місто-герой Київ» (редакція від 01.01.2022), Закон України «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку малих міст» від 04.03.2004 №1580-IV (чинна редакція від 10.06.2012), Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.08.2010 №1695-р «Про схвалення Концепції Державної цільової програми підтримки соціально-економічного розвитку малих міст на 2011–2015 роки», Постанову Кабінету Міністрів України від 24.06.2009 № 634 «Про реалізацію у м. Українка Проєкту «Місто-модель місцевого самоврядування»» (чинна редакція від 17.04.2010) тощо.

Економічний розвиток і комерціалізація. Важливим нормативно-правовим актом, у якому зазначені положення щодо розвитку міст є Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 №179 «Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року» (чинна редакція від 04 травня 2023 року). Відповідно до «Національної економічної стратегії на період до 2030 року» за напрямом №13 «Регіональний розвиток», у стратегічному курсі регіонального розвитку щодо налаштування ефективного забезпечення даними передбачено «створення управлінь з муніципальної статистики при міських (районних у містах), районних, сільських, селищних радах» (Про затвердження Національної економічної стратегії, 2023). На нашу думку, це дозволить скоротити дефіцит статистичної інформації, на основі якої можливо також робити висновки щодо ефективності впровадження брендів міст.

Також у «Національній економічній стратегії на період до 2030 року» за напрямом №13 «Регіональний розвиток» у стратегічному курсі регіонального розвитку передбачено «надання державної підтримки для фінансування програм

розвитку окремих типів територій (зокрема, монофункціональних міст, сільських територій у несприятливих умовах)», а також «розроблення стратегії транспортного розвитку для всіх міст України», що може впливати на імідж міста та формування його бренду для місцевої громади (Про затвердження Національної економічної стратегії, 2023). З точки зору моніторингу та контролю над впровадження бренду міста важливо, що відповідно до цільових індикаторів у цій стратегії, у 2030 році у 200 містах мають бути впроваджені цифрові платформи управління (Про затвердження Національної економічної стратегії, 2023).

Враховуючи те, що бренд міста може бути комерціалізованим і принести до місцевого бюджету надходження у результаті продажу сувенірної продукції, брендovаних матеріалів тощо, важливим постає питання щодо законодавчої бази стосовно несанкціонованого використання офіційної символіки міста. Це питання потребує додаткового дослідження, оскільки необхідно встановити, хто безпосередньо є власником зареєстрованого знаку міста, але у Законі України від 15 грудня 1993 року № 3689-ХІІ «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» зазначені основні положення щодо авторських прав, зокрема, щодо знаків, у яких використовується географічне походження, що може стосуватися безпосередньо бренду міста.

Туризм і культура. Однією з найважливіших сфер, яка може впливати на формування бренду міста є туризм (зовнішній та внутрішній, а також різного спрямування – екскурсійно-розважальний, діловий, оздоровчо-рекреаційний тощо). Державна політика у галузі туризму на всіх рівнях визначається Законом України «Про туризм» від 15 вересня 1995 року №324/95-ВР.

Варто зазначити, що однією з умов для розвитку туризму доцільно визначити функціонування головної профільної державної інституції, яка здійснює координацію та контроль над реалізацією політики у цій сфері. В Україні тривалий час подібний орган державної влади був відсутній, адже після ліквідації Державної туристичної адміністрації України і до заснування Державного агентства розвитку туризму (ДАРТ) пройшло більше 17 років. Наразі відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2019 року №1162, саме ДАРТ є відповідальним за формування програм і концепцій розвитку туризму (в т.ч. на рівні міст), обліку туристичних ресурсів тощо (Деякі питання діяльності Державного агентства розвитку туризму, 2019).

Одним з небагатьох нормативно-правових актів в Україні, у якому зазначено щодо необхідності та важливості створення брендів міст, є «Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року». Дуже важливим є те, що чи не вперше у документах подібного рівня вказується на необхідність створення «національної мережі туристичних брендів України» (Про схвалення Стратегії, 2017), до яких входять в тому числі й міста. В даному випадку створення подібної мережі розглядається як інструмент забезпечення конкурентоспроможності міста та спосіб збільшення надходжень до місцевого бюджету. Для координації щодо впровадження цієї і попередньої стратегії у різний час були створені спеціальні робочі групи та ради (робоча група з питань статистики у сфері туризму та курортів, координаційна рада з питань туристичної діяльності тощо, Рада туристичних міст і регіонів тощо).

Варто зазначити, що Верховна Рада України, окрім законотворчої діяльності, також була організатором важливого заходу для розвитку туризму в Україні (в т.ч. на місцевому рівні), а саме – парламентських слухань на тему «Розвиток туристичної індустрії як інструмент економічного розвитку та інвестиційної привабливості України», у межах яких Кабінету Міністрів України було рекомендовано створити національну мережу туристичних брендів України (як зазначено вище, ця рекомендація була врахована під час створення «Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року»), а також передбачити кошти для участі міст у різних заходах (зокрема, туристичних виставках) для «промоції туристичного потенціалу» (Про Рекомендації парламентських слухань, 2016), що безумовно є важливим для формування туристичного бренду міста.

Важливість розвитку туризму у контексті національного бренду та реалізації туристичного потенціалу України також зазначена у Концепції популяризації України у світі та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі (Про затвердження плану заходів, 2017). Для формування туристичних брендів міст із акцентом на гірський та гірськолижний туризм є важливим ухвалення Закону України від 15.02.1995 № 56/95-ВР «Про статус гірських населених пунктів в Україні», адже саме у ньому закріплено право таких міст отримувати додаткове фінансування на розвиток інфраструктури (Про статус гірських населених пунктів в Україні, 2005).

Однією зі сфер, на основі якої формується бренд міста може бути культура та культурна спадщина. Основним нормативно-правовим

актом щодо державного регулювання охорони та збереження культурної спадщини є Закон України «Про охорону культурної спадщини» від 08 червня 2000 року №1805-III (чинна редакція від 02.10.2023 року).

Інновації і технології. З точки зору створення smart city («розумне місто») та позиціонування міста як інноваційного та технологічного центру доцільно зазначити положення деяких нормативно-правових актів. Зокрема, у рамках Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 року №386-р «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні») зазначається щодо необхідності масштабування пілотних проєктів у сфері електронного урядування і зокрема проєкту «Електронне місто» (Про схвалення Стратегії, 2013).

У Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності до 2030 року підкреслена важливість впровадження пілотних проєктів зі створення інноваційних кластерів і формування стратегій регіонального інноваційного розвитку, враховуючи специфіку і потенціал регіону (Про схвалення Стратегії, 2019). Окрім цього, у «Національній економічній стратегії на період до 2030 року» зацентровано увагу на проблему недостатнього рівня комп'ютеризації об'єктів соціальної інфраструктури у маленьких містах (Про затвердження Національної економічної стратегії, 2023).

Іміджеві заходи національного значення. Враховуючи вплив масштабних подій на формування іміджу та бренду як держави загалом, так і міст, у яких вони відбуваються, не можна не згадати Євро-2012 та два Євробачення, які відбувалися в Україні. Варто зазначити, що серед досліджених нормативно-правових актів, які стосуються фінальної частини чемпіонату Європи з футболу у 2012 році (17 документів), Євробачення-2017 (11 документів) та Євробачення-2005 (6 документів) не зустрічається визначення важливості цих заходів світового масштабу для формування брендів міст-господарів. З точки зору нормативно-правового забезпечення організації цих подій основними нормативно-правовими актами, у яких зазначається інформація щодо заходів із підготовки міст до їх проведення, можна зазначити Постанову Кабінету Міністрів України від 14.04.2010 № 357 «Про затвердження Державної цільової програми підготовки та проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу», Постанову Кабінету Міністрів України від 21.03.2011 № 336 «Питання підготовки та проведення в Україні

фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу», а також декілька постанов і розпоряджень Кабінету Міністрів України щодо створення організаційних комітетів і порядку державного фінансування.

Розвиток інфраструктури. Бренд міста впроваджується не лише для зовнішньої цільової аудиторії. Однією з важливих груп стейкхолдерів є місцева громада, для якої розвинений бренд міста полягає зокрема і у розвитку інфраструктури та навколишнього середовища, що впливає на високий рівень добробуту.

Транспорт відіграє велику роль у комфорті проживання у містах, тому у цьому контексті доцільно згадати Національну транспортну стратегію України до 2030 року, у якій зазначається щодо необхідності створювати та розширювати кількість пішохідних зон і мережу велосипедних доріжок, перехід на екологічні види транспорту, а також важливість будівництва кільцевих доріг навколо Києва та інших великих міст (Про схвалення Національної транспортної стратегії, 2023). Однією зі сфер, які важливі для формування бренду міста і на розвиток яких він може бути спрямований, може бути екологія та охорона навколишнього середовища. У Стратегії державної екологічної політики до 2030 року зазначається, що у містах є недоцільним знищення зелених насаджень та необхідно відновлювати рекреаційні та оздоровчі території (Про Основні засади, 2019).

Креативні індустрії і креативний клас. Досліджуючи питання щодо впровадження бренду міста доцільно звернути увагу на умови для формування креативного класу, адже представники цієї соціальної групи можуть сильно впливати на генерування ідей щодо розвитку міста та атрибутів його бренду, а також загалом на роль та місце креативних індустрій у державній політиці щодо розвитку міст. Відповідно до Закону України від 07 жовтня 1997 року № 554/97-ВР «Про професійних творчих працівників та творчі спілки», у містах можуть створюватися місцеві творчі спілки, в яких має бути не менше 20 осіб (Про професійних творчих працівників, 2023). За умов наявності таких місцевих творчих спілок, органи місцевого самоврядування мають можливість залучати спеціальні групи людей до процесу формування бренду міста.

Основні положення стосовно ролі держави у формуванні політики щодо розвитку креативних індустрій зазначені у Законі України «Про внесення змін до Закону України «Про культуру» щодо визначення поняття «креативні індустрії»» від 19 червня 2018 року №2458-VIII, а також у Законі України «Про стимулювання розвитку

цифрової економіки в Україні» від 15 липня 2021 року №1667-IX у поточній редакції від 1 січня 2023 року (Про стимулювання, 2023).

Висновки.

У статті було досліджено нормативно-правове забезпечення формування брендингу міст в Україні з точки зору його як інструменту державної регіональної політики. Була розглянута роль та вплив нормативно-правових актів стосовно регіонального управління на формування бренду міста, а також надана характеристика цим нормативно-правовим актам відповідно до сфер, які важливі для формування бренду міста і на розвиток яких він може бути спрямований (регіональний розвиток і місцеве самоврядування, економічний розвиток і комерціалізація, туризм і культура, інновації і технології, іміджеві заходи національного значення, інфраструктура, креативні індустрії і креативний клас).

Зокрема, окрему увагу було приділено Державній стратегії регіональній стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 року, адже саме у цьому документі визначені вектори розвитку регіонів і міст України. Було виокремлено фактори, які можуть впливати на формування та впровадження брендів міст в Україні: необхідність формувати концепції

розвитку міст із урахуванням власного потенціалу, приділення уваги розвитку міст особливої уваги з боку держави та застосування механізмів для стимулювання їх розвитку, визначення охорони культурної спадщини як один з пріоритетів розвитку міст, залучення інвестицій для створення культурних атракцій, фокусування уваги на історико-культурному розвитку міст, розвиток агломерацій та IT-кластерів тощо.

Також було встановлено взаємозв'язок між можливими викликами щодо розвитку міст у Державній стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки з можливим впливом на формування та впровадження брендів міст в Україні.

У статті приділено увагу визначенню поняття «місто» як адміністративно-територіальної одиниці у нормативно-правових актах України.

Дослідження нормативно-правового забезпечення продемонструвало, що окрім декількох нормативно-правових актів загалом необхідності формування та впровадження брендів міст приділяється недостатньо уваги. Проте у вітчизняному законодавстві вже закладено основи для закріплення поняття «бренд міста» у правовому полі, визначено ключові імперативи розвитку брендингу міст.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Балашов, Д. В. (2019). Передумови ефективного впровадження бренду міста в Україні: державно-управлінський аспект. *Інвестиції: практика та досвід*, 5, 134-137. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2019.5.134>
- Деякі питання діяльності Державного агентства розвитку туризму. №1162. (2019, Грудень 24). *Постанова Кабінету Міністрів України*. (зі змінами від 03.05.2023). Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1162-2019-p>
- Кодифікатор адміністративно-територіальних одиниць та територій територіальних громад. (2024). *Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України*. Відновлено з <https://mtu.gov.ua/content/kodifikator-administrativnoteritorialnih-odinic-ta-teritoriy-teritorialnih-gromad.html>
- Мороз, О. В., & Герасимчук, В. В. (2020). Комунікаційний інструментарій бренду міста. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*, 26, 108-113. Відновлено з <http://srd.pgasa.dp.ua:8080/bitstream/123456789/5080/1/Moroz.pdf>
- Нагорняк, Т. Л. (2019). Брендинг територій у контексті формування нового світопорядку. *Сучасні суспільно-політичні процеси у світі та Україні*, 77-94.
- Про державні цільові програми. № 1621-IV. (2004, Березень 18). *Закон України*. (зі змінами від 31.03.2023). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-15>
- Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки. № 695. (2020, Серпень 5). *Постанова Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-p>
- Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року. № 179. (2021, Березень 3). *Постанова Кабінету Міністрів України*. (зі змінами від 04.05.2023). Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-p>
- Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції популяризації України у світі та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі. № 383-р. (2017, Червень 7). *Розпорядження Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/383-2017-p>
- Про затвердження Типового положення про агенцію регіонального розвитку. №258. (2016, Лютий 11). *Постанова Кабінету Міністрів України*. (зі змінами від 26.10.2022). Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/258-2016-%D0%BF>
- Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року. № 2697-VIII. (2019, Лютий 28). *Закон України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19>

- Про порядок вирішення окремих питань адміністративно-територіального устрою України. № 3285-IX. (2023, Липень 28). *Закон України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3285-20>
- Про професійних творчих працівників та творчі спілки. № 554/97-ВР. (1997, Жовтень 7). *Закон України*. (зі змінами від 31.03.2023). Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554/97-вр>
- Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Розвиток туристичної індустрії як інструмент економічного розвитку та інвестиційної привабливості України». № 1460-VIII. (2016, Липень 13). *Постанова Верховної Ради України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1460-19>
- Про статус гірських населених пунктів в Україні. № 56/95-ВР. (1995, Лютий 15). *Закон України*. (зі змінами від 13.12.2005). Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/95-вр>
- Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні. №1667-IX. (2021, Липень 15). *Закон України*. (зі змінами від 01.01.2023). Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-IX>
- Про схвалення Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року. № 430-р. (2018, Травень 30). *Розпорядження Кабінету Міністрів України*. (зі змінами від 03.05.2023). Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/430-2018-р>
- Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні. № 386-р. (2013, Травень 15). *Розпорядження Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-р>
- Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року. № 526-р. (2019, Липень 10). *Розпорядження Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-р>
- Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. № 168-р. (2017, Березень 16). *Розпорядження Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-р>
- Ashworth, G. J. (2011). Should we brand places? *Journal of Town and City Management*, 1(3), 248-252. Retrieved from https://www.academia.edu/970302/should_we_brand_places
- Cozmiuc, C. (2011). City branding-just a compilation of marketable assets? *Economy Transdisciplinarity Cognition*, XIV(1/2011), 428-436. Retrieved from <https://www.ugb.ro/etc/etc2011no1/MK-5-full.pdf>
- Definitions of Marketing. (2024). *American Marketing Association*. Retrieved from <https://www.ama.org/the-definition-of-marketing-what-is-marketing/>
- Insch, A. (2011). Branding the City as an Attractive Place to Live. In *City branding. Theory and cases* (Chapter 2, pp. 8-14). London: Palgrave Macmillan.
- Integrated city-brand management: re-thinking organizational models. (2013). *Reporting note on the CityLogo-Eurocities thematic workshop*. Oslo, April 17-19. Retrieved from http://archive.eclass.uth.gr/eclass/modules/document/file.php/MHXA183/Additional%20Material/City%20Logo%20Programm/reportOslo_citybrand_management-citylogo_tw01_01.pdf
- Kapferer, J.-N. (2004). *The New Strategic Brand Management: Creating and Sustaining Brand Equity Long Term*. London: Kogan Page Publishers.
- Kavaratzis, M. (2004). From city marketing to city branding: Towards a theoretical framework for developing city brands. *Journal of Place Branding*, 1(1), 58-73.
- Keller, K. L. (1998). *Strategic Brand Management: Building, Measuring, and Managing Brand Equity*. Hoboken: Prentice Hall.
- Middleton, A. C. (2011). City Branding and Inward Investment. *City Branding*. London: Palgrave Macmillan. Retrieved from https://link.springer.com/chapter/10.1057/9780230294790_3
- Uysal, Ü. E. (2016). A brief history of city branding in Istanbul (Chapter 6). *Global Place Branding Campaigns across Cities, Regions, and Nations*. Business Science Reference. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/316996714_A_Brief_History_of_City_Branding_in_Istanbul

REFERENCES

- About professional artists and creative unions. № 554/97-ВР. (1997, October 7). *Law of Ukraine*. (date of update 31.03.2023). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554/97-вр>
- Ashworth, G. J. (2011). Should we brand places? *Journal of Town and City Management*, 1(3), 248-252. Retrieved from https://www.academia.edu/970302/should_we_brand_places
- Balashov, D. (2019). Prerequisites of effective implementation of the city brand in Ukraine: state-administrative aspect. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 5, 134-137. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2019.5.134>
- Codifier of administrative-territorial units and territories of territorial communities. (2024). *Ministry of Communities, Territories and Infrastructure Development of Ukraine*. Retrieved from <https://mtu.gov.ua/content/kodifikator-administrativnoterytorialnih-odinic-ta-terytoriy-terytorialnih-gromad.html>
- Cozmiuc, C. (2011). City branding-just a compilation of marketable assets? *Economy Transdisciplinarity Cognition*, XIV(1/2011), 428-436. Retrieved from <https://www.ugb.ro/etc/etc2011no1/MK-5-full.pdf>
- Definitions of Marketing. (2024). *American Marketing Association*. Retrieved from <https://www.ama.org/the-definition-of-marketing-what-is-marketing/>

- Insch, A. (2011). Branding the City as an Attractive Place to Live. In *City branding. Theory and cases* (Chapter 2, pp. 8-14). London: Palgrave Macmillan.
- Integrated city-brand management: re-thinking organizational models. (2013). *Reporting note on the CityLogo-Eurocities thematic workshop*. Oslo, April 17-19. Retrieved from http://archive.eclass.uth.gr/eclass/modules/document/file.php/MHXA183/Additional%20Material/City%20Logo%20Programm/reportOslo_citybrand_management-citylogo_tw01_01.pdf
- Kapferer, J.-N. (2004). *The New Strategic Brand Management: Creating and Sustaining Brand Equity Long Term*. London: Kogan Page Publishers.
- Kavaratzis, M. (2004). From city marketing to city branding: Towards a theoretical framework for developing city brands. *Journal of Place Branding*, 1(1), 58-73.
- Keller, K. L. (1998). *Strategic Brand Management: Building, Measuring, and Managing Brand Equity*. Hoboken: Prentice Hall.
- Middleton, A. C. (2011). City Branding and Inward Investment. *City Branding*. London: Palgrave Macmillan. Retrieved from https://link.springer.com/chapter/10.1057/9780230294790_3
- Moroz, O., & Herasymchuk, V. (2020). Communication tools of the city brand. *Skhidna Evropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia*, 26, 108-113. Retrieved from <http://srd.pgasa.dp.ua:8080/bitstream/123456789/5080/1/Moroz.pdf>
- Nahorniak, T. (2019). Branding of territories in the context of the formation of a new world order. *Suchasni suspilno-politychni procesi u sviti ta Ukraini*, 77-94.
- On Approval of the Action Plan for Implementation of the Concept of Ukraine's Popularization in the World and Promotion of Ukraine's Interests in the Global Information Space. № 383-r. (2017, June 7). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/383-2017-p>
- On Approval of the National Economic Strategy for the period up to 2030. № 179. (2021, March 3). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. (date of update 04.05.2023). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-p>
- On approval of the National Transport Strategy of Ukraine for the period up to 2030. № 430-r. (2018, May 30). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. (date of update 03.05.2023). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/430-2018-p>
- On approval of the State Strategy for Regional Development for 2021–2027. № 695. (2020, August 5). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-p>
- On Approval of the Strategy for the Development of the Information Society in Ukraine. № 386-r. (2013, May 15). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-p>
- On Approval of the Strategy for the Development of the Innovation Sector for the period up to 2030. № 526-r. (2019, July 10). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-p>
- On Approval of the Tourism and Resorts Development Strategy for the period up to 2026. № 168-r. (2017, March 16). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-p>
- On Approval of the Typical Regulation on the Regional Development Agency. №258. (2016, February 11). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. (date of update 26.10.2022). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/258-2016-%D0%BF>
- On stimulating the development of the digital economy in Ukraine. №1667-IX. (2021, July 15). *Law of Ukraine*. (date of update 01.01.2023). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-IX>
- On State Targeted Programs. № 1621-IV. (2004, March 18). *Law of Ukraine*. (date of update 31.03.2023). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-15>
- On the Basic Principles (Strategy) of the State Environmental Policy of Ukraine for the period up to 2030. № 2697-VIII. (2019, February 28). *Law of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19>
- On the procedure for resolving certain issues of the administrative and territorial structure of Ukraine. № 3285-IX. (2023, July 28). *Law of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3285-20>
- On the Recommendations of the parliamentary hearings on the topic: “Development of the tourism industry as a tool for economic development and investment attractiveness of Ukraine”. № 1460-VIII. (2016, July 13). *Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1460-19>
- On the status of mountainous settlements in Ukraine. № 56/95-VR. (1995, December 15). *Law of Ukraine*. (date of update 13.12.2005). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/95-VR>
- Some Issues of the State Agency for Tourism Development. № 1162. (2019, December 24). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. (date of update 03.05.2023). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1162-2019-p>
- Uysal, Ü. E. (2016). A brief history of city branding in Istanbul (Chapter 6). *Global Place Branding Campaigns across Cities, Regions, and Nations*. Business Science Reference. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/316996714_A_Brief_History_of_City_Branding_in_Istanbul

Basic Principles of Public Policy of National Memory

UDC: 32:342.1(477)

DOI: <https://doi.org/10.15421/152427>**Vlasenko Svitlana**Ph.D., <https://orcid.org/0000-0002-1073-9680>, s_vlas_v@ukr.net*Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)*

Abstract

Relevance. National memory of the Ukrainian people is an important factor in the formation and establishment of Ukrainian national and civic identity, plays a consolidated role and contributes to the unity of society, ensures the national security of the state. The growth of public interest in national memory in the last ten years has intensified the political and managerial processes in this area, contributed to legislative activity, caused scientific and public discourse around the issues of institutionalisation of public policy of national memory. Today, public servants, scientists and the public are faced with the task of determining the main principles of national memory policy, formation of methodology, development of conceptual and categorical apparatus, etc.

The purpose is to define the basic principles of public policy of national memory.

Results. The article defines and substantiates the basic principles that all subjects of public policy of national memory in Ukraine should adhere to: the rule of law; priority of protection of national interests; openness and transparency of the processes of preparation and decision-making by public authorities; equality of rights and non-discrimination; systemicity and complexity; interdepartmental and cross-sectoral partnership; balance of national, regional and local interests; political impartiality is that. The provisions of international law and normative legal acts of Ukraine regulating public relations and political and managerial processes in the field of national memory and in other spheres of public life were taken into account. The draft Law of Ukraine "On the Principles of State Policy of National Memory of the Ukrainian People" is also analysed.

Conclusions. Defined basic principles of public policy of national memory play an important role in social relations in the conditions of development of democracy. They are a priority in international law and are enshrined in domestic legislation. Currently, the legislative process is underway in Ukraine, which should ensure the legal consolidation of the basic principles of national memory policy.

Keywords: public policy of national memory, state policy, public policy, policy principles, principles of politics, national memory, national identity, Ukrainian people, Ukraine

Основні принципи публічної політики національної пам'яті

Власенко Світлана*Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)*

Анотація

Актуальність. Національна пам'ять Українського народу є важливим чинником формування й утвердження української національної та громадянської ідентичності, відіграє консолідуючу роль і сприяє єднанню суспільства, забезпечує національну безпеку держави. Зростання суспільного інтересу до національної пам'яті останні десять років активізувало політико-управлінські процеси у цій сфері, сприяло законотворчій діяльності, викликало науковий та публічний дискурс навколо питань інституціоналізації публічної політики національної пам'яті. Сьогодні перед публічними службовцями, науковцями та громадськістю стоїть завдання щодо визначення основних засад політики національної пам'яті, формування методології, розробки понятійно-категоріального апарату тощо.

Мета – визначити основні принципи публічної політики національної пам'яті.

Результати. У статті визначено та обгрунтовано основні принципи, яких мають дотримуватися усі суб'єкти публічної політики національної пам'яті в Україні: верховенство права; пріоритетність захисту національних інтересів; відкритість і прозорість процесів підготовки та прийняття рішень органами публічної влади; рівність прав та недискримінація; системність та комплексність; міжвідомче та міжсекторальне партнерство; баланс загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів; політична неупередженість тощо. До уваги бралися положення міжнародного права та нормативно-правові акти України, що регулюють суспільні відносини і політико-управлінські процеси у сфері національної пам'яті та в інших сферах суспільного життя. Також проаналізовано проект Закону України «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу».

Висновки. Визначені основні принципи публічної політики національної пам'яті відіграють важливу роль у суспільних відносинах в умовах розвинутої демократії. Вони є пріоритетними у міжнародному праві та закріплені у вітчизняному законодавстві. Наразі в Україні триває законотворчий процес, що має забезпечити юридичне закріплення основних засад політики національної пам'яті.

Ключові слова: публічна політика національної пам'яті, державна політика, публічна політика, засади політики, принципи політики, національна пам'ять, національна ідентичність, Український народ, Україна

Стаття надійшла / Article arrived: 30.05.2024

Схвалено до друку / Accepted: 28.06.2024

Вступ.

Зростання суспільного інтересу до національної пам'яті в Україні, що спостерігається останні десять років, активізувало політико-управлінські процеси у цій сфері, сприяло законотворчій діяльності, прискорило науковий та публічний дискурс навколо питань інституціоналізації публічної політики національної пам'яті. Це, в свою чергу, викликало необхідність визначення основних засад політики національної пам'яті, формування теоретико-методологічної бази, розробки понятійно-категоріального апарату тощо.

В статті 1 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» засади політики визначаються як принципи та пріоритети державної політики у відповідній сфері (Про засади, 2010). Вітчизняні фахівці, ґрунтуючись на ст. 85, 92 Конституцію України, наголошують на тому, що засади державної політики визначаються у законах, які формують державну політику та закріплюють основоположні принципи правового регулювання суспільних відносин в окремій сфері або в цілому. Так, д-р юрид. наук І. Берназюк до основних засад політики включає принципи, пріоритети, гарантії, суб'єктів реалізації державної політики та їх функції (Берназюк, 2017, с. 180).

Наразі в Україні немає спеціального закону, що визначав би основні засади публічної політики національної пам'яті. Тому перед публічними службовцями, вченими та громадськістю стоїть завдання щодо визначення термінів та категорій у сфері національної пам'яті, означення суб'єктів політики, окреслення її мети, завдань, пріоритетів та основних принципів тощо.

Метою статті є визначення основних принципів публічної політики національної пам'яті.

Для досягнення мети за основу взято принципи, закріплені, передусім, у Конституції України, а також у Законі України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» та в інших нормативно-правових актах України та міжнародних актах, що наразі забезпечують формування і реалізацію публічної політики національної пам'яті, регулюють суспільні відносини та політико-управлінські процеси, унормовують діяльність суб'єктів політики у цій сфері, а також стосуються політики в окремих галузях суспільного життя та загалом внутрішньої і зовнішньої політики держави. Крім того, було проаналізовано основні принципи політики національної пам'яті, закріплені в ст. 5 проекту Закону України «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу», розробленого

Українським інститутом національної пам'яті та винесеного для проведення електронних консультацій з громадськістю на початку січня 2024 р. (Запрошуємо громадськість, 2023).

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

Визначення основних засад публічної політики національної пам'яті в Україні перебуває на стадії розроблення та узагальнення. Цей процес здійснюється за участі органів публічної влади, інститутів громадянського суспільства та науковців у галузі публічного управління та адміністрування. Зокрема, центральними органами виконавчої влади, що безпосередньо забезпечують формування та реалізацію державної політики національної пам'яті, є Міністерство культури та інформаційної політики України й Український інститут національної пам'яті. Суб'єктами політики є також інші міністерства та центральні й місцеві органи виконавчої влади відповідно до їх компетенції; державні установи, організації та підприємства; органи місцевого самоврядування усіх рівнів.

Серед інститутів громадянського суспільства, які впродовж останніх десяти років ведуть активну роботу в цій сфері, найбільш дієвим щодо участі в політико-управлінських процесах є об'єднання провідних громадських організацій та експертів України «Коаліція Реанімаційний Пакет Реформ» (долучалось до підготовки законопроектів так званого «декомунізаційного пакету» від 9 квітня 2015 р.; питання політики національної пам'яті включені в Дорожні карти реформ Коаліції, де воно визначалось як «одне з ключових завдань демократичної трансформації України» (Міський, 2016; Яцун, 2018), а також у розроблений нею спільно з партнерами документ «Бачення України: реформування та відновлення соціально-гуманітарної сфери у перспективі 2030 року» (Бачення України, 2023) та ін.). Українськими вченими у галузі публічного управління та адміністрування формується науковий доробок з проблем політики пам'яті, національної ідентичності, культурної спадщини тощо (серед авторів А. Андріяш, Н. Громадська, О. Малікіна (2023); В. Карлова (2013; 2018, с. 139); І. Лопушинський, О. Момоток, О. Татарченко (2023); В. Пасічник (2022; 2023); Д. Сачко (2022) та ін.). Однак узагальнених наукових досліджень, що стосувалися б основних засад публічної політики національної пам'яті, наразі немає.

Результати дослідження.

У визначенні основних засад публічної політики національної пам'яті вагоме місце займають її принципи, що є основоположними правилами діяльності органів публічної влади,

інститутів громадянського суспільства, окремих громадян щодо управління суспільними процесами та базовими засадами, які необхідно дотримуватися в управлінській діяльності (Ковбасюк, 2014; Приходченко, 2018, с. 133). Визначені нами основні принципи розглядаються як ключові положення / стандарти / правила, якими мають керуватися усі суб'єкти публічної політики національної пам'яті для забезпечення її формування й реалізації:

– **верховенство права.** Цей принцип закріплений у ст. 8 Конституції України: «В Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй» (Конституція, 1996). Наразі єдиного визначення принципу верховенства права не існує. Різні тлумачення поняття «верховенство права» / «правовладдя» («rule of law») дає доповідь Венеціанської комісії (Європейська комісія «За демократію через право»), ухвалена на 86-му пленарному засіданні 25-26 березня 2011 р. (Доповідь про правовладдя, 2019), а в українському правовому полі – коментарі до цієї доповіді д-ра юрид. наук С. Головатого (2019).

На рівні міжнародних зв'язків держава визнає верховенство міжнародного права над правом національним. Канд. юрид. наук О. Мірошніченко, описуючи дієву схему взаємозв'язків міжнародного та національного права через принцип верховенства права, вводить до її складової елемент акумулювання міжнародним правом досягнень національного права з подальшим його вдосконаленням та поширенням, що, на думку вченої, сприяє розвитку та взаємодоповненню міжнародної й національної правових систем (Мірошніченко, 2012).

Безперечно, принцип верховенства права лежить в основі міжнародних відносин. Зокрема, цей принцип закладено в установчих документах європейських міжнародних організацій та спільнот, членами яких є Україна або ж до членства в яких вона цілеспрямовано наближається. Так, у Статуті Ради Європи, ратифікованому Верховною Радою України 31 жовтня 1995 р., верховенство права визначено одним із трьох принципів, що становлять основу справжньої демократії й кожен член Ради Європи «обов'язково повинен визнати принципи верховенства права та здійснення прав людини і основних свобод всіма особами, які знаходяться під його юрисдикцією» (Статут, 1949). У Договорі про заснування Європейського Союзу, у розділі щодо співпраці з питань

розвитку, закріплено: «Політиці Союзу в цій сфері належить сприяти загальній меті розвитку й консолідації демократії, верховенства права, шанування прав людини та засадничих свобод» (стаття 177) (Договір про заснування, 1957).

У межах Організації Об'єднаних Націй питання формування принципу верховенства права особливо актуалізувалось у другій половині 2000-х років. На всіх сесіях Генеральною Асамблеєю ООН, починаючи з 2006 р., було прийнято резолюції «Верховенство права на національному та міжнародному рівнях». Основна ідея цих резолюцій полягала в тому, що укріплення і дотримання верховенства права на національному та міжнародному рівнях має бути визначальним у діяльності ООН та її держав-членів (The rule of law, 2006). Сьогодні Організація Об'єднаних Націй підтримує міжнародний порядок, в основі якого лежить принцип верховенства права та виступає за загальне забезпечення й дотримання верховенства права як на міжнародному, так і на національному рівнях (The rule of law, 2023).

– **пріоритетність захисту національних інтересів.** Цей принцип у Законі України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» визначений першим, на якому ґрунтується внутрішня політика держави (Про засади, 2010). Політика національної пам'яті є невід'ємною складовою основ національної безпеки України. Особливо це актуалізувалося в умовах російсько-української війни, яка несе загрозу не лише державному суверенітету, територіальній цілісності та конституційному ладу в Україні, але й українській національній ідентичності.

Загрози національній безпеці України несуть пряму загрозу реалізації національних інтересів та збереженню національних цінностей (Про національну безпеку, 2018), а тому, серед основних напрямів внутрішньої та зовнішньополітичної діяльності держави для забезпечення її національних інтересів та національної безпеки визначено протистояння гуманітарній агресії та розвиток української культури як основи консолідації української нації й зміцнення її ідентичності (Про рішення Ради, 2020). Політика у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності визначена складовою забезпечення національної безпеки держави, а національна пам'ять є невід'ємною ознакою української нації як самобутньої спільноти (Про основні засади, 2022). Відповідно, у законопроекті про засади державної політики національної пам'яті закріплено, що ця політика є складовою основ національної безпеки України (Запрошуємо громадськість, 2023).

– **відкритість і прозорість процесів підготовки та прийняття рішень органами публічної влади.** Ці принципи забезпечують реальний вплив та безпосередню участь громадян у політико-управлінських процесах, а також передбачають можливість здійснення суспільного контролю за діяльністю органів публічної влади та окремих посадових осіб. Відкритість в органах влади гарантує врахування думки громадськості під час формування та реалізації публічної політики національної пам'яті. Прозорість забезпечує поінформованість населення щодо діяльності органів публічної влади та доступність громадськості до інформації, а також її своєчасність, достовірність, повноту, зрозумілість тощо.

Застосування принципів відкритості та прозорості у діяльності органів публічної влади є обов'язковою умовою утвердження демократії. Застосовуються ці принципи у правотворчій діяльності органів публічної влади й передбачають проведення суб'єктом правотворчої діяльності або іншими суб'єктами публічних консультацій щодо проектів нормативно-правових актів; забезпечення відкритості засідань представницьких органів правотворчої діяльності; ведення Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів, інформація з якого є відкритою та загальнодоступною тощо (Про правотворчу діяльність, 2023). Ці принципи віднесені до основних у діяльності центральних органів виконавчої влади й передбачають інформування та надання роз'яснень про реалізацію державної політики, оприлюднення нормативно-правових актів тощо (Про центральні органи, 2011).

Також вони є основними принципами служби в органах місцевого самоврядування й передбачають інформування про діяльність посадових осіб та гарантування вільного доступу до такої інформації, залучення громадськості до обговорення питань щодо розроблення, прийняття і виконання актів органів місцевого самоврядування та реалізації ними інших повноважень тощо (Про службу в органах, 2023). Наприклад, практична реалізація принципу прозорості відбувається під час проведення конкурсів на зайняття посад службовців місцевого самоврядування, а в органах державної влади – посад державних службовців.

В умовах розвинутої демократії принципи відкритості та прозорості відіграють важливу роль у діяльності інститутів громадянського суспільства. Зокрема, вони включені до Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні й за останні десять років були доповнені принципами

взаємовідповідальності та підзвітності не лише органів державної влади та місцевого самоврядування, а й інститутів громадянського суспільства (Про Стратегію, 2012; Про сприяння розвитку, 2016; Про Національну стратегію, 2021). Зазначені принципи були включені до «Білої книги» Європейського врядування Європейської комісії (2001 р.) як такі, що забезпечують належне управління у системі ефективного публічного врядування (European Governance, 2001).

– **рівність прав та недискримінація.** Цей принцип передбачає рівні можливості для реалізації громадянських прав, у тому числі участі у політичних процесах, управлінських заходах та в суспільних справах щодо формування і реалізації політики національної пам'яті. Органи публічної влади та їх посадові особи мають у своїй діяльності дотримуватися норм ст. 3 Конституції України, згідно з якою права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави (Конституція, 1996). При цьому не має бути ніяких переваг та привілеїв або утисків та обмежень залежно від раси, кольору шкіри, статі, віку, мови, національного та соціального походження, сімейного і майнового стану, місця проживання, політичних, релігійних та інших переконань тощо. У доповіді Венеціанської комісії (2011 р.) зазначено, що жодна особа не може мати особливих юридичних привілеїв, а застосування законів має бути неупередженим й недискримінаційним по відношенню до всіх громадян (Доповідь про правовладдя, 2019).

– **системність та комплексність.** Ці принципи передбачають логічне, послідовне та комплексне здійснення політики у сфері національної пам'яті, формування цілісної системи світоглядних уявлень, принципів, переконань, орієнтирів, що базуються на національних та суспільно-державних цінностях України. Застосування цих принципів у політиці національної пам'яті передбачає не поодинокі дії, а різнопланові заходи (організаційні, нормотворчі, управлінські), що проводяться на постійній основі.

– **міжвідомче та міжсекторальне партнерство.** Цей принцип передбачає взаємозв'язок держави та громадянського суспільства, залучення органів державної влади у різних сферах політики, органів місцевого самоврядування різних рівнів, інститутів громадянського суспільства, інших суб'єктів до формування та реалізації публічної політики національної пам'яті. Так, у «Білій книзі» Європейського врядування для налагодження ефективного партнерства визначається три

сфери: 1) участь у формуванні політики шляхом налагодження діалогу між акторами; 2) більша гнучкість у засобах впровадження законодавства та програм; 3) загальна узгодженість політики на всіх рівнях (European Governance, 2001).

– **баланс загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів.** Формування та реалізація публічної політики національної пам'яті має здійснюватися з врахуванням локальних особливостей. Такі особливості на місцевому чи регіональному рівні відображаються у відповідних регіональних програмах, що розробляються місцевими органами публічної влади. Водночас, регіональні програми обов'язково мають враховувати основні положення щодо формування та реалізації політики національної пам'яті, включені до державних програм та відповідних нормативно-правових актів. Основою застосування цього принципу є загальна узгодженість рішень на всіх етапах між суб'єктами політики на місцевому та регіональному рівнях і суб'єктами політики на загальнодержавному рівні.

– **політична неупередженість.** Цей принцип передбачає недопущення політичної агітації, пропагування або рекламування політичних партій, рухів чи ідеологічних течій у ході реалізації програм чи проєктів у сфері національної пам'яті. Публічні службовці під час виконання своїх обов'язків на можуть проявляти свою політичну належність та ідеологічні переконання, тим більше впливати на політичні чи управлінські рішення. Таким чином суспільство убезпечується від політизації історії та маніпулювань щодо питань національної пам'яті Українського народу.

Частина з визначених нами принципів отримали закріплення у ст. 5 проєкту Закону України «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу». Водночас, у законопроєкті поруч із загальними принципами, що застосовуються в багатьох сферах внутрішньої політики України, закріплені також і спеціальні принципи, які визначають організаційну складову формування та реалізації політики у сфері національної пам'яті:

– науковість та дотримання історичної достовірності;

– недопущення виправдання геноциду, інших злочинів проти людяності, агресії, воєнних злочинів, порушень прав людини;

– визнання злочинності тоталітарних режимів, російської імперської політики та рашизму;

– визнання тягlosti боротьби за незалежність України;

– свобода академічної дискусії та суспільного діалогу;

– всебічне сприяння держави у здійсненні наукових досліджень з історії Українського народу, діяльності громадських об'єднань та інших інститутів громадянського суспільства з дослідження і популяризації історії Українського народу (Запрошуємо громадськість, 2023).

Висновки.

Визначені нами основні принципи політики національної пам'яті є авторським баченням, що базується на аналізі положень міжнародного права та чинних нормативно-правових актів України. Вони відіграють важливу роль у суспільних відносинах в умовах розвинутої демократії. Зокрема, в Національній стратегії державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні за останні десять років серед основних принципів державної політики незмінними залишилися: верховенство права, рівність і недискримінація, відкритість і прозорість діяльності органів влади, партнерство, політична неупередженість. Крім того, відданість принципам верховенства права, добросовісності, прозорості, рівності та інклюзивності в усіх сферах державної політики і суспільного життя була задекларована представниками українського громадянського суспільства у «Принципах Торонто» на Конференції з питань реформ в Україні, що проходила 2-4 липня 2019 р. в Канаді.

Запропоновані у цій статті основні принципи публічної політики національної пам'яті можуть виступати певними стандартами для формування та реалізації політики. Для набуття ними статусу обов'язковості, необхідне юридичне закріплення. Перший крок у цьому напрямі вже зроблено – Український інститут національної пам'яті розробив відповідний проєкт Закону України «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу», в якому визначені правова основа політики національної пам'яті, її мета, основні принципи, напрями та завдання, суб'єкти політики та їх повноваження; наведені терміни, що вживаються у сфері національної пам'яті тощо. Впродовж січня 2024 р., з метою вивчення та врахування суспільної думки, було проведено електронні консультації з громадськістю щодо законопроєкту й наразі Інститут опрацьовує зауваження та пропозиції, надані юридичними та фізичними особами. Очевидно, що цей документ ще буде доопрацьовуватися і з урахуванням громадської думки, і в стінах Верховної Ради України. А тому, викладені у статті напрацювання щодо основних принципів публічної політики національної пам'яті України можуть бути корисними в процесі законотворення.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Андріяш, В. І., Громадська, Н. А., & Малікіна, О. А. (2023). Політика пам'яті як напрямок публічної політики сучасної держави. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*, 34(73), 1, 18-22.
- Бачення України: Реформування та відновлення соціально-гуманітарної сфери в перспективі 2030 року. (2023). Київ. Відновлено з <https://docs.google.com/document/d/1VeqQarjD2NbYzJr6rd5G4k5jGkrNSeWC/edit>
- Берназюк, І. (2017). Визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики як напрям стратегічної правотворчості Верховної Ради України. *Підприємство, господарство і право*, 2, 178-182.
- Головатий, С. (2019). «Верховенство права» не працює. Коментар до тексту документа Венеційської Комісії «Доповідь про правовладдя» (“Report on the Rule of Law”), що її ухвалено на 86-му пленарному засіданні 25-26 березня 2011 року (CDL-AD (2011)003re). *Право України*, 11, 29-82.
- Договір про заснування Європейської Спільноти. (1957). Консолідована версія станом на 1 січня 2005 року. *Верховна Рада України*. Відновлено з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text
- Доповідь про правовладдя. (2019). Ухвалено Європейською Комісією «За демократію через право» (Венеційська Комісія) на її 86-му пленарному засіданні (CDL-AD(2011)003rev, Венеція, 25-26 березня 2011 року). *Право України*, 11, 14-38.
- Запрошуємо громадянську до обговорення проекту Закону України «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу». (2023). Відновлено з <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/zaproshuyemo-gromadskist-do-obgovorennya-proyektu-zakonu-ukrayiny-pro-zasady-derzhavnoyi-politykynacionalnoyi-pamyati-ukrayinskogo-narodu>
- Карлова, В. В. (2013). *Національна самосвідомість як духовна основа державотворчих процесів в Україні: управлінський аспект*. (Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління: 25.00.01). Національна академія державного управління при Президентові України. Київ.
- Карлова, В. В. (2018). Публічна політика у сфері відновлення історичної пам'яті. В. С. Куйбіда, М. М. Білинська, О. М. Петроє (Eds.), *Публічне управління: термінологічний словник*, (с. 139). Київ: НАДУ.
- Ковбасюк, Ю. В., Ващенко, К. О., Сурмін, Ю. П. та ін. (2014). *Державна політика*. (Підручник). Київ: НАДУ.
- Конституція України. (1996, Червень 28). *Основний Закон України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
- Лопушинський, І. П., Момоток, О. М., & Татарченко, О. Б. (2023). Титульна (українська) нація: потреба законодавчого закріплення в Україні. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*, 7. Відновлено з <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2023-7-01-14/2023-7-01-14>
- Мірошніченко, О. А. (2012). Принцип верховенства права у міжнародному публічному праві. *Форум права*, 1, 644-647. Відновлено з https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/1571/1/Miroshnuchenko_2012_1.pdf
- Міський В. В. (2016). *Дорожня карта реформ (вересень 2016 – грудень 2017 рр.)*. Київ: Коаліція Реанімаційний Пакет Реформ. Відновлено з <https://tpr.org.ua/wp-content/uploads/2016/09/Dorozhnya-karta-reform-RPR-dokintsya-2017-roku.pdf>
- Пасічник, В. М. (2022). Процес формування національної ідентичності в незалежній Україні. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*, 1, 102-133. Відновлено з <https://pa.journal.in.ua/index.php/pa/article/view/26/43>
- Пасічник, В. М. (2023). Теоретичні основи державного управління у сфері формування національної ідентичності. *Демократичне врядування*, 1(31), 24-36. Відновлено з <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2023/jun/30657/nadoi-26-38.pdf>
- Приходченко, Л. Л. (2018). Принципи публічного управління. В. С. Куйбіда, М. М. Білинська, О. М. Петроє (Eds.), *Публічне управління: термінологічний словник*, (с. 133). Київ: НАДУ.
- Про засади внутрішньої і зовнішньої політики. № 2411-VI. (2010, Липень 1). *Закон України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>
- Про національну безпеку України. № 2469-VIII. (2018, Червень 21). *Закон України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
- Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки. № 487/2021. (2021, Вересень 7). *Указ Президента України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text>
- Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності. № 2834-IX. (2022, Грудень 13). *Закон України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
- Про правотворчу діяльність. № 3354-IX. (2023, Серпень 24). *Закон України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>
- Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». № 392/2020. (2020, Вересень 14). *Указ Президента України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n12>
- Про службу в органах місцевого самоврядування. № 3077-IX. (2023, Травень 2). *Закон України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3077-20#Text>

- Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні. № 68/2016. (2016, Лютий 26). *Указ Президента України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2016>
- Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації. № 212/2012. (2012, Березень 24). *Указ Президента України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/212/2012#Text>
- Про центральні органи виконавчої влади. № 3166-VI. (2011, Березень 17). *Закон України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text>
- Сачко, Д. (2022). Історична пам'ять як предмет державного регулювання у сучасному суспільно-політичному вимірі України. *Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування*, 3, 116-123.
- Статут Ради Європи. (1949, Травень 5). *Верховна Рада України*. Відновлено з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001#Text
- Яцун, Б. (2018). *Дорожня карта реформ 2019-2023 рр.* Київ: Коаліція Реанімаційний пакет реформ. Відновлено з <https://gpr.org.ua/wp-content/uploads/2019/02/DKR-RPR-2019-2023.pdf>
- European Governance: A White Paper. COM(2001) 428. (2001, July 25). *Commission of the European Communities*. Відновлено з https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/DOC_01_10
- The rule of law at the national and international levels. A/RES/61/39. (2006, December 4). *Resolution adopted by the General Assembly*. Відновлено з <https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FRES%2F61%2F39&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False>
- The rule of law at the national and international levels. A/RES/78/112. (2023, December 7). *Resolution adopted by the General Assembly*. Відновлено з <https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FRES%2F78%2F112&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False>

REFERENCES

- About central authorities of executive power. No. 3166-VI. (2011, March 17). *Law of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text>
- About law-making activity. No. 3354-IX. (2023, August 24). *Law of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>
- About service in local self-government bodies. No. 3077-IX. (2023, May 2). *Law of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3077-20#Text>
- About the main principles of state policy in the sphere of the establishment of Ukrainian national and civil identity. No. 2834-IX. (2022, December 13). *Law of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
- About the national security of Ukraine. No. 2469-VIII. (2018, June 21). *Law of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
- About the National Strategy for Promoting the Development of Civil Society in Ukraine for 2021-2026. No. 487/2021. (2021, September 7). *Decree of the President of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text>
- About the principles of internal and foreign policy. No. 2411-VI. (2010, July 1). *Law of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>
- About the Strategy of the state policy of promoting the development of civil society in Ukraine and priority measures for its implementation. No. 212/2012. (2012, March 24). *Decree of the President of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/212/2012#Text>
- Andriyash, V. I., Hromadska, N. A., & Malikina, O. A. (2023). The politics of memory as a direction of the public policy of the modern state. *Scholarly notes of V.I. Vernadsky Tavri National University. Series: Public Management and Administration*, 34(73), 1, 18-22.
- Bernaziuk, I. (2017). Determination of the principles of domestic and foreign policy as a direction of strategic law-making of the Verkhovna Rada of Ukraine. *Enterprise, economy and law*, 2, 178-182.
- Constitution of Ukraine (1996, June 28). *Basic Law of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
- European Governance: A White Paper. COM(2001) 428. (2001, July 25). *Commission of the European Communities*. Retrieved from https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/DOC_01_10
- Golovaty, S. (2019). "Rule of law" does not work. Commentary on the text of the document of the Venice Commission "Report on the Rule of Law" adopted at its 86th plenary session on March 25-26, 2011 (CDL-AD (2011)003re). *Law of Ukraine*, 11, 29-82.
- Karlova, V. V. (2013). *National self-awareness as the spiritual basis of state-building processes in Ukraine: administrative aspect*. (Abstract of the dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Sciences in public administration: 25.00.01). National Academy of Public Administration under the President of Ukraine. Kyiv.
- Karlova, V. V. (2018). Public policy in the field of restoration of historical memory. V. S. Kuybida, M. M. Bilynska, O. M. Petroye (Eds.), *Public administration: terminological dictionary*, (p. 139). Kyiv: NADU.
- Kovbasiuk, Yu. V., Vashchenko, K. O., Surmin, Yu. P. (Eds.). (2014). *State policy*. (Textbook). Kyiv: NADU.

- Lopushynskiy, I. P., Momotok, O. M., & Tatarchenko, O. B. (2023). *Titular (Ukrainian) nation: the need for legislative consolidation in Ukraine. Problems of modern transformations. Series: law, public management and administration*, 7. Retrieved from <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2023-7-01-14/2023-7-01-14>
- Miroshnychenko, O. A. (2012). The principle of the rule of law in international public law. *Law Forum*, 1, 644-647. Retrieved from https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/1571/1/Miroshnuchenko_2012_1.pdf
- Misky V. V. (2016). *Road map of reforms (September 2016 - December 2017)*. Kyiv: Coalition Reanimation Package of Reforms. Retrieved from <https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2016/09/Dorozhnya-karta-reform-RPR-dokintsya-2017-roku.pdf>
- On promoting the development of civil society in Ukraine. No. 68/2016. (2016, February 26). *Decree of the President of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2016>
- On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated September 14, 2020 "On the National Security Strategy of Ukraine". No. 392/2020. (2020, September 14). *Decree of the President of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n12>
- Pasichnik, V. M. (2022). The process of national identity formation in independent Ukraine. *Public administration: concepts, paradigm, development, improvement*, 1, 102-133. Retrieved from <https://pa.journal.in.ua/index.php/pa/article/view/26/43>
- Pasichnyk, V. M. (2023). Theoretical foundations of state administration in the field of national identity formation. *Democratic Governance*, 1(31), 24-36. Retrieved from <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2023/jun/30657/nadoi-26-38.pdf>
- Prykhodchenko, L. L. (2018). Principles of public administration. V. S. Kuybida, M. M. Bilynska, O. M. Petroye (Eds.), *Public administration: terminological dictionary*, (p. 133). Kyiv: NADU.
- Report on the rule of law. (2019). Adopted by the European Commission for Democracy through Law (Venice Commission) at its 86th plenary meeting (CDL-AD(2011)003rev, Venice, 25-26 March 2011). *Law of Ukraine*, 11, 14-38.
- Sachko, D. (2022). Historical memory as a subject of state regulation in the modern socio-political dimension of Ukraine. *Taurian Scientific Herald. Series: Public management and administration*, 3, 116-123.
- Statute of the Council of Europe. (1949, May 5). *Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001#Text
- The rule of law at the national and international levels. A/RES/61/39. (2006, December 4). *Resolution adopted by the General Assembly*. Retrieved from <https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FRES%2F61%2F39&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False>
- The rule of law at the national and international levels. A/RES/78/112. (2023, December 7). *Resolution adopted by the General Assembly*. Retrieved from <https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FRES%2F78%2F112&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False>
- Treaty on the establishment of the European Community. (1957). Consolidated version as of January 1, 2005. *Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text
- Vision of Ukraine: Reform and restoration of the social and humanitarian sphere in the perspective of 2030*. (2023). Kyiv. Retrieved from <https://docs.google.com/document/d/1VeqQarjD2NbYzJr6rd5G4k5jGkrNSeWC/edit>
- We invite the public to discuss the draft Law of Ukraine "On the principles of the state policy of the national memory of the Ukrainian people"*. (2023). Retrieved from <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/zaproshtuyemogromadskist-do-obgovorennya-proyektu-zakonu-ukrayiny-pro-zasady-derzhavnoyi-polityky-nacionalnoyi-pamyati-ukrayinskogo-narodu>
- Yatsun, B. (2018). *Road map of reforms 2019-2023*. Kyiv: Coalition Reanimation package of reforms. Retrieved from <https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2019/02/DKR-RPR-2019-2023.pdf>

General Characteristics of Staff Loyalty and the Problem of Its Objectivity

UDC: 35.081(477)

DOI: <https://doi.org/10.15421/152428>**Efimenko Andriy**Ph.D. Student, <https://orcid.org/0000-0002-5471-7715>, efimenko.andrey.a@gmail.com*Dnipro University of Technology (Dnipro, Ukraine)*

Abstract

In the modern era of globalization and the information age, where social organizations and social institutions are constantly faced with the aggregation and fulfillment of complex social interests and demands, competition between political and civil society institutions for influence and trust among citizens, employers are increasingly aware of the importance of employee loyalty, not just professional competence, for success in their work.

The purpose of the article is to study the general characteristics of staff loyalty, its internal structure, relationships with other personal qualities, with an emphasis on the problem of the objectivity of loyalty.

Relevance. Numerous previous studies have examined both the definition and the factors that influence the concept of loyalty. Most earlier studies of employee loyalty were conducted using a quantitative method. This means that the qualitative method, which delves deeper into the concept of loyal employees, is both relevant and relatively unexplored. This article is aimed at studying employee loyalty in two professional groups: civil servants and local government officials.

Results. The article summarizes the content and conclusions of more than 30 foreign scientific sources (monographs and articles) and concludes that a large part of them focus the object of employee loyalty only on the organization. At the same time, such objects are the organization's management, staff, individuals, the profession itself, work, etc. Loyalty is often combined. An interesting idea is the formation of staff loyalty under the influence of organizational loyalty, the mutual influence of organizational staff loyalty on the loyalty of external clients, customers, and service consumers.

Conclusions. It is emphasized that the object of staff loyalty can be professions, organizations (companies), the content and nature of activities (the work itself), values and organizational culture, team, and management. Preliminary conclusions are drawn regarding the combined loyalty of the above professional groups.

Keywords: staff loyalty, object of loyalty, content of loyalty, structure of loyalty, combined loyalty

Загальні характеристики лояльності персоналу та проблема її об'єктності

Єфіменко Андрій*Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» (Дніпро, Україна)*

Анотація

В сучасну епоху глобалізації та інформаційної ери, де соціальні організації та соціальні інститути постійно стикаються з агрегацією та виконанням складних соціальних інтересів та запитів, конкуренцією між політичними інститутами та інститутами громадянського суспільства за вплив та довіру на громадян, зростає усвідомлення роботодавцями важливості лояльності працівників, а не лише професійної компетентності, для успіху в роботі.

Метою статті є дослідження загальних характеристик лояльності персоналу, її внутрішньої побудови, взаємозв'язків з іншими особистісними якостями, з акцентом на проблемі об'єктності лояльності.

Актуальність. Численні попередні дослідження розглядали як визначення, так і фактори, що впливають на концепцію лояльності. Більшість попередніх досліджень лояльності працівників проводились за допомогою кількісного методу. Це означає, що якісний метод, який глибше вивчає концепцію лояльних працівників, є одночасно і актуальним, і відносно недослідженим. Дана стаття спрямована на вивчення лояльності працівників двох професійних груп: державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування.

Результати. У статті узагальнено зміст та висновки понад 30 закордонних наукових джерел (монографії та статті) і зроблено висновок, що чимала частина з них акцентує об'єкт лояльності персоналу лише на організації. Водночас такими об'єктами виступає керівництво організації, персонал, окремі люди, сама професія, робота тощо. Лояльність нерідко буває комбінованою. Цікавою є ідея стосовно формування лояльності персоналу під впливом лояльності організації, взаємних впливів лояльностей персоналу організації на лояльність зовнішніх клієнтів, замовників та споживачів послуг.

Висновки. Акцентовано, що об'єктом лояльності персоналу можуть бути професії, організації (компанії), зміст та характер діяльності (сама робота), цінності та організаційна культура, колектив, керівництво. Зроблено попередні висновки стосовно комбінованої лояльності зазначених вище професійних груп.

Ключові слова: лояльність персоналу, об'єкт лояльності, зміст лояльності, структура лояльності, комбінована лояльність

Стаття надійшла / Article arrived: 01.06.2024

Схвалено до друку / Accepted: 28.06.2024

Вступ.

У контексті специфіки соціально відповідальних організацій, до яких ми відносимо органи державної влади та місцевого самоврядування, зазначимо, що вони, як і інші соціальні інститути та організації, повинні реалізувати різні проекти або стратегії, спрямовані на зміцнення лояльності персоналу. Ці дії здійснюються з орієнтацією на «лояльність працівників», яка в умовах ринку та діджиталізації праці набуває особливого значення. Дослідники вважають лояльність персоналу основною рушійною силою сталого розвитку, яка посідає чільне місце в концепції, наприклад, корпоративної соціальної відповідальності (Wu, & Norman, 2006; Khuong, Linh, & Duc, 2015), яка властива органам публічного управління і які є активними ініціаторами, формувальниками та носіями зазначеної відповідальності.

Метою статті є дослідження загальних характеристик лояльності персоналу, її внутрішньої побудови, взаємозв'язків з іншими особистісними якостями, з акцентом на проблемі об'єктності лояльності.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

Питаннями сутності, структури та об'єктності лояльності з іншими якостями індивіда присвячено наукові праці В. Buchanan (1974), Р. Coughlan (2005), С. Dhir (2020), Т. Dutta (2021), А. Hirschman (1970), Р. Ghosh (2020), М. Khuong (2015), Е. Mazur-Wierzbicka (2021), І. Norman (2006), С. Rusbult (1988), J. Royce (1919), W. Frederick (2006), L. Wu (2006). Дана стаття побудована на основі відкритих публікацій закордонних дослідників тому, що всі вони побудовані здебільшого на використанні емпіричних методів дослідження. Такі статті, з позиції автора даної публікації, мають більшу обґрунтованість та доказовість висновків та пропозицій порівняно з публікаціями з суто теоретичним змістом.

А. Гіршман (Hirschman, 1970) ввів термін «лояльність працівників». Він визначив це поняття як «особливу прив'язаність до організації», а лояльного працівника визначив як того, хто страждає, не скаржачись, оскільки впевнений, що в майбутньому ситуація покращиться. А. Гіршман стверджував, що лояльна людина стає членом організації, яка піклується про неї, і яка йде на крайні заходи, перш ніж навіть розглянути можливість залишити свого роботодавця (Hirschman, 1970, р. 83). Він описав відданого працівника як того, хто з упевненістю стикається з труднощами, і хто вважає, що в майбутньому все стане краще. На думку А. Гіршмана (Hirschman, 1970, р. 79), наявність лояльних працівників є важливою для

організацій, оскільки це може запобігти тому, що люди з найвищою чутливістю до якості першими покинуть організацію.

У науковій літературі немає єдиної думки щодо визначення лояльності, її детермінант або способів її вимірювання (Martensen, & Grønholdt, 2006; Dutta, & Dhir, 2021). Як стверджують О. Guillon & С. Cezanne (2014, с. 845), концепція лояльності працівників має багато різних визначень. Тому вони вбачають потребу в подальших дослідженнях, спрямованих як на визначення поняття, так і на показники, що демонструють лояльність працівників. В науковій літературі лояльність розуміється як: емоційний компонент; свідомо прихильність; почуття прихильності та як бажання відмовитися від власних інтересів. Лояльність також часто ототожнюють з іншими конструктами, наприклад, організаційною прихильністю або наміром залишити чи залишитися в організації.

Лояльність як поняття, що належить до групи поліморфних термінів розуміє Е. Mazur-Wierzbicka, і це означає, що його розуміння може змінюватися залежно від контексту. Лояльність – це міждисциплінарний і багатовимірний термін (Mazur-Wierzbicka, 2021, р. 715). У своєму дослідженні Е. Mazur-Wierzbicka лояльність працівників розуміє однаково з (Lipka, Winnicka-Wejs, & Acedański, 2012) як «ймовірність того, що працівник продовжуватиме свою роботу в організації з більшою чи меншою емоційною відданістю, коли організація викликає постійні та позитивні почуття, незважаючи на можливу тимчасову втрату іміджу на ринку праці, оскільки сам працівник отримує певні цінності або через добробут інших осіб, які працюють в організації, або через відсутність інших можливостей чи високі витрати на зміну роботодавця».

Результати дослідження.

J. Leck & D. Saunders, продовжуючи напрям дослідження А. Гіршмана (1992, с. 228) виявили, що коли працівники лояльні до свого роботодавця, то це, швидше за все, заохочує позитивні відгуки і водночас перешкоджає негативним відгукам. Маються на увазі відгуки персоналу про свою роботу. Прикладами позитивних проявів лояльності є терпіння та позитивне сарафанне радіо, тоді як негативних реакцій, яких уникають лояльні працівники, є нехтування своїми завданнями або навіть рішення покинути організацію. К. Борофф і Д. Левін (Boroff, & Lewin, 1997) зауважили, що коли з лояльним працівником поводяться несправедливо, то замість того, щоб висловити свою позицію або піти у відставку, лояльний працівник залишається і страждає «мовчки».

Лояльність – це широко поширене поняття, і його зміст пояснюється по-різному, оскільки людина може мати лояльність багато до чого (до кого), до одного чи до кількох об'єктів одночасно. Назвемо це об'єктом лояльності. Тобто це те, до чого саме формується або сформована лояльність. Коли людина є лояльною, це може означати, що вона відчуває відданість до певної речі, до чогось (Royce, 1919; Arvidson, & Axelsson, 2014, p. 56), або вона може відчувати відданість комусь або чомусь (Arvidson, & Axelsson, 2014, p. 56); або ж ідентифікацію з певною групою в суспільстві чи всередині організації (або з організаційною або соціальною групою) (Rosanas, & Velillas, 2003), або навіть те, що вона готова пожертвувати собою заради когось/чогось (Hajdin, 2005; Elegido, 2013). Уникнення пліток, робота понаднормово та наставництво молодих працівників також визначають лояльність працівників (Hart, & Thompson, 2007).

Отже, лояльність може бути чимось, що відчувають працівники по відношенню до різних об'єктів – місця роботи, різних аспектів роботи, своїх роботодавців, керівників або колег, і може бути важливим чинником у діяльності організації. Встановлення реальної та бажаної професійно обумовленої об'єктності лояльності державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування України обґрунтовується нами актуальною науковою проблемою з метою конкретизації впливу на неї з метою формування або бажаного, теоретично та емпірично обґрунтованого переформатування стосовно певних існуючих її об'єктів в органах публічного управління.

Наприклад, лояльність включає в себе зв'язок працівників з організацією та віру в організаційні цінності та цілі (Mathieu, & Zajac, 1990). В даному випадку об'єктом лояльності виступає насамперед організація. Заради покращення організації лояльний працівник готовий беззастережно принести будь-яку особисту жертву (Dutta, & Dhir, 2021, p. 2). Це означає, що в аспекті формування лояльності важливою її умовою або чинником є сумісність на індивідуальному та організаційному рівні. R. Abdullah зазначає, що організаційна лояльність є одним з ключових елементів для вимірювання сумісності між окремими особами, з одного боку, та між інституціями, з іншого, оскільки якщо ця сумісність зростає, організація досягає багатьох своїх цілей та прагнень. Різний рівень лояльності призводить до різної поведінки працівників. Організаційна лояльність – це свого роду відносна сила в індивіді, яка визначає його причетність до частини організації (Abdullah, 2009). R. Zhao & G. Li (2003) запропонували,

що лояльність працівників – це визнання працівниками підприємства, їхнє ставлення та поведінка, спрямована на те, щоб працювати якнайкраще, що втілюється в їхній відповідності цінностям та політиці підприємства в ідеологічному плані (Zhao, & Li, 2003).

Наукова література має й інші, менш широко відомі тлумачення поняття «лояльності», наприклад, лояльність як неявна обіцянка (R. Coughlan, 2005), завдяки якій працівник дотримується глобальних моральних принципів, прагнучи досягти індивідуальних і колективних цілей. На нашу думку, частково цю обіцянку пояснює думка про те, що «лояльні працівники не завдають шкоди організації» (Dooley, & Fryxell, 1999).

Стосовно інших, але більш системних характеристик лояльності деякі дослідники (Elegido, 2013; Ewin, 1993; Oldenquist, 1982; Provis, 2005) розглядають лояльність працівників як континуум, а не бінарну функцію. Континуум у філософії – неперервність, тривання; в історії філософії принцип континууму розглядають як протилежний принципу атомізму (Електронна версія, 2024).

З точки зору впливу, лояльність відображає почуття по відношенню до організації (Buchanan, 1974). Тобто, і в цьому випадку під об'єктом лояльності у працюючої людини розуміється організація. К. Русбульг та ін. концептуалізують лояльність працівників як надію працівника на покращення умов праці, готовність підтримувати організацію та демонстрацію бажаної громадянської поведінки (Rusbult, Farrel, Rogers, & Mainous, 1988).

Емоційна реакція – це сильна віра в цілі та цінності організації, а також бажання зберегти організацію та не потурати опортунізму (Dooley, & Fryxell, 1999). Тому для організації, а особливо для органу публічного управління актуально розуміти, як і в яких проявах персонал бачить і усвідомлює лояльність, щоб формувати лояльність працівників згідно з бажаними та рекомендованими інституційними нормами, але й відповідно до таких наявних бачень, розуміння та установок. І. В. Шпекторенко вказує на бажаність лояльності працівника в першу чергу до організації, а не тільки до керівників, і бути при цьому професійно придатним. А лояльність і до керівництва і до організації може показувати і професійно непридатний персонал (Шпекторенко, 2013, с. 14).

Спрямованість лояльності на організацію є темою інших наукових статей. Лояльність – це психологічний стан відносин між організацією та її працівником (Allen, & Grisaffe, 2001), який зміцнює рішення працівника продовжити

роботу в організації. L. Kyle зазначає, що як роботодавець, ви повинні розуміти, чому працівники емоційно пов'язані з бізнесом, і це зазвичай набагато більше, ніж заробітна плата, навчання та пільги. Дослідження показало, що емоційно пов'язані працівники є найкращими працівниками, оскільки вони зацікавлені та продуктивні, а також відчують, що їх цінують та поважають (Kyle, 2007). W. Frederick стверджує, що лояльність працівників є критично важливою для організації, оскільки постійна плинність кадрів може коштувати дуже дорого. Він зазначив, що один з найефективніших способів підвищити лояльність працівників – дати їм відчуття, що вони є важливою частиною організації (Frederick, 2006). Отже, у цьому випадку лояльність об'єктно спрямована не лише на організацію, а й на персонал, зайнятий певним видом діяльності (професією).

У свою чергу, В. Вандекеркхове пропонує чотири критерії лояльності: 1) лояльність – це ставлення, спрямоване на об'єкт, 2) лояльність має явний зовнішній референт, 3) лояльність – це засвоєне ставлення, 4) лояльність є двосторонньою (Vandekerckhove, 2004). Цікавою, з позиції управління лояльністю, є визнання двосторонності лояльності, що передбачає прямі та зворотні зв'язки у її формуванні та розвитку. Лояльність працівників – це ступінь відданості працівників підприємству, що є кількісним поняттям. Лояльність до підприємства означає, що підприємство створює прийнятну корпоративну культуру та середовище для своїх працівників, надає їм можливості для розвитку та матеріальну винагороду, щоб вони могли повністю присвятити себе роботі та інтегрувати свій особистий розвиток у розвиток підприємства (Dong, 2006).

Як бачимо, більшість дослідників трактують лояльність працівників повністю або переважно з об'єктивізацією на організації (в деяких випадках об'єкт лояльності науковцями чітко не доводиться і не акцентується). Дослідження проведене Q. Zhu з колегами мало на меті виявити взаємозв'язок між зусиллями організації у сфері корпоративної соціальної відповідальності (далі – КСВ) та рівнями задоволеності, лояльності, відданості та сприйняття цих зусиль працівниками (Zhu, Yin, Liu, & Lai, 2014). Цими вченими було виявлено: для того, щоб зусилля організації мали позитивний вплив на відданість працівників, насамперед необхідний високий рівень задоволеності самих працівників. Також було виявлено, що фактори, пов'язані з грошовою винагородою, не мають впливу на рівень відданості працівників.

Лояльність працівників T. Dutta, S. Dhir розглядають як «функції почуття приналежності, довіри та бажання бути з організацією», отже бажання залишитись в організації пропонується зазначеними авторами до внутрішньої побудови лояльності (Dutta, & Dhir, 2021, p. 4-5). Вплив лояльності співробітників на результати діяльності компанії дуже значний. Хоча нерідко науковцями ніде не уточнюється, лояльність до чого або до кого має таке значення і яка саме за своїми проявами лояльність досліджується або рекомендується. Так, А. Ікбал та ін. (Iqbal, Tufail, & Lodhi, 2015) визначають лояльність працівників як стійку прив'язаність до певної особи, групи (організації) або об'єкта, яка відображається в думках і діях. Тобто мається на увазі узагальнена лояльність працівника до того середовища, в якому він працює. Хоча клієнти, замовники та споживачі послуг організації, наприклад, належать до зовнішнього середовища, а лояльність до клієнтів та замовників послуг є важливою для маркетингу послуг та оцінювання їх якості та інших параметрів. Однак лояльність персоналу органів влади України до своїх клієнтів, замовників, споживачів послуг, та лояльність останніх до персоналу органу влади – доволі малодосліджена в українській науці проблема.

Для попередньої оцінки тенденцій сформованості фактичної об'єктності лояльності персоналу державної служби та служби в органах місцевого самоврядування України ми скористались результатами широкого опитування, проведеного в ДРІДУ НАДУ 2022 року під керівництвом проф. І. В. Шпекторенка. Нами висунуто гіпотезу стосовно сформованої нечіткої та розмитої лояльності персоналу, яка об'єктивується на самій службі, органі влади, а не на особистісних аспектах. Аспект непотичних зв'язків присутній, але його виявити надто важко. Доказом такого припущення є доволі поміркована середня оцінка професійних якостей та спроможностей своїх керівників підлеглими. Встановлено, що з одного боку публічні службовці надто схильні до керованості ззовні, мають чималі проблеми в самоорганізації, у сформованості вмінь та навичок побудови власної управлінської діяльності та роботи. Близько 60% опитаних часто звертаються з проблемами по роботі та порадами до керівника, що є високим показником. В цілому переважна більшість, 88% опитаних, оцінюють роботу своїх керівників позитивно. З іншого боку, понад 40% сучасних керівників, на думку своїх же підлеглих, не дуже «вписуються» у свою професію чи рід своїх занять, лише час від часу реалізують свій організаційний потенціал.

Лише половина опитаних визнали, що їхні керівники орієнтовані на взаємодію з колективом і можуть, наприклад, гарантовано впливати на поведінку своїх підлеглих. Приблизно половина керівників працюють або намагаються працювати у тісній взаємодії зі своїм колективом, у іншій половині налагодження цієї взаємодії проблематичне. 27% опитаних вважають, що керівники постійно або час від часу заважають їм працювати, а це – третина опитаних. Відповіді на поставлені запитання та їх інтерпретація вказують на проблеми у взаємодії керівників з підлеглими та у формуванні професійної активізації персоналу в органах публічного управління України.

Висновки.

Таким чином, лояльність персоналу – це багатогранне поняття, яке описує позитивне ставлення, прихильність, довіру, сумісність, поєднуваність та емоційний зв'язок працівників зі своєю організацією, її керівництвом, колегами та цінностями, професійну поведінку, результати роботи. Лояльність має прояв у: відданості компанії; задоволеності роботою; бажанні залишатися в компанії; позитивному іміджі, коли працюючи з радістю рекомендують компанію знайомим, роблячи її більш привабливою. Однак лояльність можуть мати й професійно непридатні або відносно придатні працівники.

Дослідження закордонних наукових джерел часто не конкретизуються на явищі об'єктності лояльності. Об'єктом лояльності можуть бути організації (фірми, підприємства, компанії), зміст та характер діяльності (сама робота, професія), цінності та організаційна культура, колеги (колектив), керівництво, навіть клієнти, замовники та споживачі послуг. На практиці лояльність може стосуватись усього цього різною

мірою. Це – комбінована лояльність. Припустимо, що лояльність сучасних державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування України може бути спрямована на декілька об'єктів одночасно. Наприклад, працівник може відчувати лояльність до свого органу влади, колег та керівництва. Важливо зазначити, що об'єктність лояльності публічних службовців де-факто може змінюватися з часом під впливом різних факторів, таких як зміна керівництва, культури органу влади, умов професійного середовища тощо. Лояльність, наприклад, до керівництва органу влади, як довели результати попереднього дослідження цілого спектру професійних взаємовідносин публічних службовців України в 2021-2022 рр., є складним та суперечливим феноменом для ідентифікації об'єкта(ів) лояльності, спостереження, аналізу, оцінювання та впливу на довіру, задоволеність, цінності, принципи, культуру органу влади, результативність діяльності.

Практика роботи з персоналом державної служби та посадових осіб місцевого самоврядування України вказує на актуальність проблеми інституалізації лояльності персоналу, формуванні рекомендованих наукою та бажаних її проявів з позиції континууму, які б враховували насамперед довіру, професіоналізм, результати роботи, емоційний зв'язок з органом влади, етичні та поведінкові аспекти, але не лише особисті зв'язки з керівництвом непотичного змісту. Визнання двосторонності лояльності актуалізує наукову проблему співвіднесеності лояльності персоналу органу влади з лояльністю зовнішніх клієнтів та замовників управлінських послуг, що для органу влади як політичного інституту означає зростання довіри, підтримки та рейтингу.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Електронна версія «Великої української енциклопедії». (2024). *Континуум (філософія)*. Відновлено з [https://vue.gov.ua/Континуум_\(філософія\)](https://vue.gov.ua/Континуум_(філософія))
- Шпекторенко, І. В. (2013). Лояльність як якість персоналу: до проблеми формування та оцінювання. *Публічне адміністрування: теорія та практика*, 1. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2013_1_21
- Abdullah, R. B. (2009). The Linkage of Employee Satisfaction and Loyalty in Hotel Industry in Klang Valley, Malaysia. *International Journal of Business and Management*, 4, 152-160.
- Allen, N. J., & Grisaffe, D. B. (2001). Employee commitment to the organization and customer reactions: Mapping the linkages. *Human Resource Management Review*, 11(3), 209-236.
- Arvidson, M. & Axelsson J. (2014). Lojalitetens sociala former – Om lojalitet och arbetsliv. *Arbetsmarknad & Arbetsliv*, 20(1), 55-64.
- Boroff, K. E. & Lewin, D. (1997). Loyalty, Voice and Intent to Exit a Union Firm: A Conceptual and Empirical Analysis. *Industrial and Labor Relations Review*, 51, 50-63.
- Buchanan, B. (1974). Building organizational commitment: The socialization of managers in work organizations. *Administrative Science Quarterly*, 19(4), 533-546.
- Coughlan, R. (2005). Employee loyalty as adherence to shared moral values. *Journal of Managerial Issues*, 17(1), 43-57.
- Dhir, S., Dutta, T., & Ghosh, P. (2020). Linking employee loyalty with job satisfaction using PLS-SEM modelling. *Personnel Review*, 49(8), 1695-1711.

- Dong, C. (2006). Review of the research on employees' loyalty and loyalty degree. *Sci-Tech Inf. Dev. Econ.*, 16(13), 154-156.
- Dooley, R. S., & Fryxell, G. E. (1999). Attaining decision quality and commitment from dissent: The moderating effects of loyalty and competence in strategic decision-making teams. *Academy of Management Journal*, 42(4), 389-402.
- Dutta, T., & Dhir, S. (2021). Employee Loyalty: Measurement and Validation. *Global Business Review*, 0(0), 1-18. <https://doi.org/10.1177/0972150921990809>
- Elegido, J. M. (2013). Does it make sense to be a loyal employee? *Journal of Business Ethics*, 116(3), 495-51.
- Ewin, R. E. (1993). Loyalties, and why loyalty should be ignored. *Criminal Justice Ethics*, 12(1), 36-42.
- Frederick, W. C. (2006). *Corporation, Be Good! The Story of Corporate Social Responsibility*. Indianapolis: Dogear Publishing. ISBN-13 978-1598581034.
- Guillon, O. & Cezanne, C. (2014). Employee loyalty and organizational performance: a critical survey. *Journal of Organizational Change Management*, 27(5), 839-850.
- Hajdin, M. (2005). Employee Loyalty: An Examination. *Journal of Business Ethics*, 59(3), 259-280.
- Hart, D. W., & Thompson, J. A. (2007). Untangling employee loyalty: A psychological contract perspective. *Business Ethics Quarterly*, 17(2), 297-323.
- Hirschman, A. O. (1970). *Exit, voice, and loyalty: Response to decline in firms*. Harvard University Press. ISBN 0-674-27660-4.
- Iqbal, A., Tufail, M. S., & Lodhi, R. N. (2015). Employee loyalty and organizational commitment in Pakistani organizations. *Global Journal of Human Resource Management*, 3(1), 1-11.
- Khuong, M. N., Linh, V. A., & Duc, V. M. (2015). The Effects of Transformational and Ethics-Based Leaderships on Employee's Loyalty towards Marketing Agencies in Ho Chi Minh City. *International Journal of Innovation, Management and Technology*, 6(3), 158-165.
- Kyle, L. (2007). The Top 11 Ways to Increase Your Employee Loyalty. *Business Week Technology Research Paper*.
- Leck, J. & Saunders, D. (1992). Hirschman's loyalty: attitude or behavior? *Employee Responsibilities and Rights Journal*, 5(3), 219-231.
- Lipka, A., Winnicka-Wejs, A., & Acedański, J. (2012). *Lojalność pracownicza. Od diagnozy typów lojalności pracowników po zarządzanie relacjami z pracownikami*. Warszawa: Difin. ISBN: 978-83-7641-628-1.
- Martensen, A., & Grønholdt, L. (2006). Internal marketing: A study of employee loyalty, its determinants, and consequences. *Innovative Marketing*, 2(4), 92-116.
- Mathieu, J. E., & Zajac, D. M. (1990). A review and meta-analysis of the antecedents correlates, and consequences of organizational commitment. *Psychological Bulletin*, 108(2), 171-194.
- Mazur-Wierzbička, E. (2021). Determinants of Employee Loyalty from the Perspective of Employees of Socially Responsible Organizations. *European Research Studies Journal*, XXIV(4B), 713-722.
- Oldenquist, A. (1982). Loyalties. *The Journal of Philosophy*, 79, 173-193.
- Provis, C. (2005). Dirty hands and loyalty in organizational politics. *Business Ethics Quarterly*, 15(2), 283-298.
- Rosanas, J.M & Velilla, M. (2003). Loyalty and Trust as the Ethical Bases of Organizations. *Journal of Business Ethics*, 44(1), 49-59.
- Royce, J. (1919). *Philosophy of Loyalty*. New York: Macmillan Press.
- Rusbult, C. E., Farrel, D., Rogers, G., & Mainous III, A. G. (1988). Impact of exchange variables on exit, voice, loyalty, and neglect: An integrative model of responses to declining job satisfaction. *Academy of Management Journal*, 31(3), 599-627.
- Vandekerckhove, Wim & Commers, M. S. Ronald. (2004). Whistle blowing and rational loyalty. *Journal of Business Ethics*, 53(1-2), 225-233.
- Wu, L., & Norman, I. (2006). An investigation of job satisfaction, organizational commitment and role conflict and ambiguity in a sample of Chinese undergraduate nursing students. *Nurse Education Today*, 26, 304-314.
- Zhao, R. & Li, G. (2003). Analysis of the reasons and countermeasures for the decline of employee loyalty. *J. Liaocheng Univ.*, 4, 36-38.
- Zhu, Q., Yin, H., Liu, J. & Lai, K.-H. (2014). How is employee perception of organizational efforts in corporate social responsibility related to their harmonious society in Chinese enterprises? *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 21, 28-40.

REFERENCES

- Abdullah, R. B. (2009). The Linkage of Employee Satisfaction and Loyalty in Hotel Industry in Klang Valley, Malaysia. *International Journal of Business and Management*, 4, 152-160.
- Allen, N. J., & Grisaffe, D. B. (2001). Employee commitment to the organization and customer reactions: Mapping the linkages. *Human Resource Management Review*, 11(3), 209-236.
- Arvidson, M. & Axelsson J. (2014). Lojalitetens sociala former – Om lojalitet och arbetsliv. *Arbetsmarknad & Arbetsliv*, 20(1), 55-64.
- Boroff, K. E. & Lewin, D. (1997). Loyalty, Voice and Intent to Exit a Union Firm: A Conceptual and Empirical Analysis. *Industrial and Labor Relations Review*, 51, 50-63.

- Buchanan, B. (1974). Building organizational commitment: The socialization of managers in work organizations. *Administrative Science Quarterly*, 19(4), 533-546.
- Coughlan, R. (2005). Employee loyalty as adherence to shared moral values. *Journal of Managerial Issues*, 17(1), 43-57.
- Dhir, S., Dutta, T., & Ghosh, P. (2020). Linking employee loyalty with job satisfaction using PLS-SEM modelling. *Personnel Review*, 49(8), 1695-1711.
- Dong, C. (2006). Review of the research on employees' loyalty and loyalty degree. *Sci-Tech Inf. Dev. Econ.*, 16(13), 154-156.
- Dooley, R. S., & Fryxell, G. E. (1999). Attaining decision quality and commitment from dissent: The moderating effects of loyalty and competence in strategic decision-making teams. *Academy of Management Journal*, 42(4), 389-402.
- Dutta, T., & Dhir, S. (2021). Employee Loyalty: Measurement and Validation. *Global Business Review*, 0(0), 1-18. <https://doi.org/10.1177/0972150921990809>
- Electronic version of the "Great Ukrainian Encyclopedia". (2024). *Continuum (philosophy)*. Retrieved from [https://vue.gov.ua/Континуум_\(philosophy\)](https://vue.gov.ua/Континуум_(philosophy))
- Elegido, J. M. (2013). Does it make sense to be a loyal employee? *Journal of Business Ethics*, 116(3), 495-51.
- Ewin, R. E. (1993). Loyalties, and why loyalty should be ignored. *Criminal Justice Ethics*, 12(1), 36-42.
- Frederick, W. C. (2006). *Corporation, Be Good! The Story of Corporate Social Responsibility*. Indianapolis: Dogear Publishing. ISBN-13 978-1598581034.
- Guillon, O. & Cezanne, C. (2014). Employee loyalty and organizational performance: a critical survey. *Journal of Organizational Change Management*, 27(5), 839-850.
- Hajdin, M. (2005). Employee Loyalty: An Examination. *Journal of Business Ethics*, 59(3), 259-280.
- Hart, D. W., & Thompson, J. A. (2007). Untangling employee loyalty: A psychological contract perspective. *Business Ethics Quarterly*, 17(2), 297-323.
- Hirschman, A. O. (1970). *Exit, voice, and loyalty: Response to decline in firms*. Harvard University Press. ISBN 0-674-27660-4.
- Iqbal, A., Tufail, M. S., & Lodhi, R. N. (2015). Employee loyalty and organizational commitment in Pakistani organizations. *Global Journal of Human Resource Management*, 3(1), 1-11.
- Khuong, M. N., Linh, V. A., & Duc, V. M. (2015). The Effects of Transformational and Ethics-Based Leaderships on Employee's Loyalty towards Marketing Agencies in Ho Chi Minh City. *International Journal of Innovation, Management and Technology*, 6(3), 158-165.
- Kyle, L. (2007). The Top 11 Ways to Increase Your Employee Loyalty. *Business Week Technology Research Paper*.
- Leck, J. & Saunders, D. (1992). Hirschman's loyalty: attitude or behavior? *Employee Responsibilities and Rights Journal*, 5(3), 219-231.
- Lipka, A., Winnicka-Wejs, A., & Acedański, J. (2012). *Lojalność pracownicza. Od diagnozy typów lojalności pracowników po zarządzanie relacjami z pracownikami*. Warszawa: Difin. ISBN: 978-83-7641-628-1.
- Martensen, A., & Grønholdt, L. (2006). Internal marketing: A study of employee loyalty, its determinants, and consequences. *Innovative Marketing*, 2(4), 92-116.
- Mathieu, J. E., & Zajac, D. M. (1990). A review and meta-analysis of the antecedents correlates, and consequences of organizational commitment. *Psychological Bulletin*, 108(2), 171-194.
- Mazur-Wierzbicka, E. (2021). Determinants of Employee Loyalty from the Perspective of Employees of Socially Responsible Organizations. *European Research Studies Journal*, XXIV(4B), 713-722.
- Oldenquist, A. (1982). Loyalties. *The Journal of Philosophy*, 79, 173-193.
- Provis, C. (2005). Dirty hands and loyalty in organizational politics. *Business Ethics Quarterly*, 15(2), 283-298.
- Rosanas, J.M & Velilla, M. (2003). Loyalty and Trust as the Ethical Bases of Organizations. *Journal of Business Ethics*, 44(1), 49-59.
- Royce, J. (1919). *Philosophy of Loyalty*. New York: Macmillan Press.
- Rusbult, C. E., Farrel, D., Rogers, G., & Mainous III, A. G. (1988). Impact of exchange variables on exit, voice, loyalty, and neglect: An integrative model of responses to declining job satisfaction. *Academy of Management Journal*, 31(3), 599-627.
- Shpektorenko, I. V. (2013). Loyalty as a personnel quality: to the problem of formation and evaluation. *Public administration: theory and practice*, 1. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2013_1_21
- Vandekerckhove, Wim & Commers, M. S. Ronald. (2004). Whistle blowing and rational loyalty. *Journal of Business Ethics*, 53(1-2), 225-233.
- Wu, L., & Norman, I. (2006). An investigation of job satisfaction, organizational commitment and role conflict and ambiguity in a sample of Chinese undergraduate nursing students. *Nurse Education Today*, 26, 304-314.
- Zhao, R. & Li, G. (2003). Analysis of the reasons and countermeasures for the decline of employee loyalty. *J. Liaocheng Univ.*, 4, 36-38.
- Zhu, Q., Yin, H., Liu, J. & Lai, K.-H. (2014). How is employee perception of organizational efforts in corporate social responsibility related to their harmonious society in Chinese enterprises? *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 21, 28-40.

Social Management: Structure, Fundamentals of Methodology of Practical Activity

UDC: 351/354

DOI: <https://doi.org/10.15421/152429>

Shpektorenko Ihor

Dr.Sc., Full Prof., <https://orcid.org/0000-0002-2364-9641>, igor3101@ukr.net

Khozhylo Iryna

Dr.Sc., Full Prof., <https://orcid.org/0000-0001-8532-4108>, khozhylo.i.i@nmu.one

Khozhylo Maksym

Ph.D., <https://orcid.org/0000-0003-1841-4490>, m.khozhylo@gmail.com

Dnipro University of Technology (Dnipro, Ukraine)

Abstract

In the article it is examined the structure of social management and the foundations of the methodology of practical activity.

The relevance of the article is due to the lack of a complete scientific structure of social management, which would reveal the internal structure, its heterogeneity, and the specificity of certain types (subspecies) of social management. The presence of a structured and complete internal construction of social management will be the basis for developing recommendations on the methodology of management of these types in order to effectively implement the goals and develop the internal and external functions of the state.

Purpose: justification of a rational (analytical) methodology of social management, based on a comprehensive scientific analysis of the specified management structure, the availability of research opportunities, and the instrumental solution of management problems as a complex system.

Results. The article contains a critique of the most widespread modern views on the internal structure of social management. The classification of social management is proposed: by spheres of society's vital activity; institutional approach to the classification of social management; possible division of social management into state management and public management (which is carried out, respectively, on behalf of the state and institutions of civil society); according to the characteristics of the elements of the structure (subject-subject and object-object relations, the content and directions of these relations).

Conclusions. Social management is a complex phenomenon that has both objective and subjective characteristics. It is an integral part of social interaction and organically inherent in it. Scientific classification of types of social management allows: systematic and detailed investigation of its internal structure; determine the heterogeneity and specificity of individual species; to develop recommendations regarding the methodology of cognitive and practical activity in the field of management.

Keywords: social management, structure of social management, methodology and tools of social management

Соціальне управління: структура, основи методології практичної діяльності

Шпекторенко Ігор, Хожило Ірина, Хожило Максим

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» (Дніпро, Україна)

Анотація

У статті запропоновано структуру соціального управління, побудовану згідно з характеристиками елементів структури (суб'єкт-суб'єктні та об'єкт-об'єктні відносини, зміст та напрями зазначених відносин).

Актуальність статті обумовлена відсутністю повної наукової структури соціального управління, яка б розкривала внутрішню побудову, його неоднорідність та специфіку окремих видів (підвидів) соціального управління. Наявність структурованої та повної внутрішньої побудови соціального управління стане основою рекомендацій з методології управління цими видами з метою ефективної реалізації цілей та розвитку внутрішніх і зовнішніх функцій держави.

Мета: обґрунтування раціональної (аналітичної) методології соціального управління, що базується на комплексному науковому аналізі структури зазначеного управління, наявності дослідницьких можливостей та інструментальному вирішенні проблем управління як складної системи.

Результати. У статті вміщено критику сучасних найбільш поширених поглядів на внутрішню побудову соціального управління. Запропоновано класифікацію соціального управління: за сферами життєдіяльності суспільства; інституційний підхід до класифікації соціального управління; можливий поділ соціального управління на управління державне та управління громадське (що здійснюється, відповідно від імені держави та інститутів громадянського суспільства); згідно з характеристиками елементів структури (суб'єкт-суб'єктні та об'єкт-об'єктні відносини, зміст та напрями зазначених відносин).

Висновки. Соціальне управління – це складне явище, яке має як об'єктивні, так і суб'єктивні характеристики. Воно є невід'ємною частиною соціальної взаємодії та органічно їй притаманне. Наукова класифікація видів соціального управління дозволяє: системно та детально досліджувати його внутрішню структуру; визначити неоднорідність та специфіку окремих видів; розробити рекомендації щодо методології пізнавальної та практичної діяльності у сфері управління.

Ключові слова: соціальний менеджмент, структура соціального менеджменту, методологія та інструменти соціального менеджменту

Стаття надійшла / Article arrived: 05.06.2024

Схвалено до друку / Accepted: 28.06.2024

Introduction.

Social management is a systematic continuous management activity of people in relation to people. Social management is carried out for influence on social institutions, institutes, communities and processes with the aim of achieving defined goals and objectives at a specific stage of development of society, the state by influencing the needs, interests, orientations, joint (collective) behavior of people, their values. In this management process, a person acts either individually or as part of social institutions and institutions at the same time as a subject and an object of social management.

Scientific classification provides an opportunity to more systematically and in detail investigate the internal structure, its heterogeneity and the specificity of certain types of social management, to become the basis for developing recommendations on the methodology of management of these types in order to effectively implement the goals and develop the internal and external functions of the state. The selection of scientifically based types of social management creates an opportunity to analyze the phenomenon of management, namely: anatomy (structure, construction) of social management, morphology of management, diagnosis and evaluation of management, analysis and synthesis of management, management modeling, management efficiency, management cost, management economics, etc. All types of analysis relate not only to social management as a practical activity, but also to the possibilities of management (self-management) of objects and their calculations.

The purpose of the article is to substantiate the rational (analytical) methodology of social management, which is based on a complex scientific analysis of the structure of the specified management, the availability of research opportunities and the instrumental solution of management problems as a complex system.

Review of researches and publications.

Types of social management were studied by: O. Bandurka (2004), N. Dobrianska, A. Arbuzova, O. Mazilkina (2022), Y. Kunev (Kuniev, 2006), M. Ruzhenskyi (2010), V. Khudaverdieva (2023), M. Chakhnashvili (2006), T. M. Jones, T. Donaldson, R. E. Freeman, J. S. Harrison, J. T. Mahoney, J. Pearce (Jones et al, 2016), C. Schulz (2022), I. Srinath (2020). In the scientific works of the mentioned authors, different visions of social management and management, different opinions on the interrelationship of social, public, and state management, different visions of types, forms, and components of social management are offered, which give certain, but most often variegated and disordered ideas about the types of social management in modern conditions. We

attribute these works to the results of a partially structured and incomplete methodology of social management.

The traditional understanding of «social management» focuses on the management of local social organizations, companies, enterprises, and other social organizations. There is a desire for a centralized influence on social processes for their control and development. Centralized efforts to manage social change often lead to undemocratic outcomes. European experience shows that decentralized efforts with support of local democratic processes give better results, and European authors suggest using modern management theories to build strong democratic communities. The question of how to cause and manage positive social changes remains relevant for many countries (Koronvay, Kuibida, & Shpektorenko, 2023).

Research results.

The analysis of modern scientific views on the construction of social management indicates that the methodology of social management is: structured; loosely structured, unstructured. The methodology of social management in our time is poorly structured. Rational (analytical) methodology is based on a complex scientific analysis conducted within the limits of available research opportunities and instrumental solution of management problems. Management systems that function in the social environment are affected by a number of factors, the main and leading of which is the human factor. The controllability of the process of human life, social formations by the system of making social decisions regarding them, the effectiveness of these decisions is evaluated according to certain qualitative and quantitative indicators.

Examples of partially structured or weakly structured methodology of social management are numerous scientific studies by representatives of Western science. Among the various interpretations of the concept of «social management system» in Western countries, *there is a tradition of considering social management together with environmental management* (although from our position these are two relatively separate spheres of society, as well as two different, relatively separate subjects of research and objects of social, public or state administration). Yes, I. Srinath understands social management, albeit in the aspect of social interaction, but only as social work (Srinath), (which is carried out, in the context of our position, in the social and humanitarian sphere, in social policy, which includes the most vulnerable strata of the population. – *auth.*).

One of the manifestations of the implementation of such a «social-ecological» approach is the so-called «Environmental and Social Management System (ESMS)» (Environmental and Social

Management System, 2024). In a broad approach, social management consists of the following directions: assessment of the impact on the social sphere; assessment, management and monitoring of environmental and social risks; environmental and social management plan; pest control planning; social basic level; an action plan for mitigating the consequences of access restriction; the structure of the process of mitigating the consequences of access restriction; resettlement action plan; an action plan for indigenous peoples; the planning framework for indigenous peoples; interaction with interested parties; environmental and social impact assessment.

Thus, the given «social management system» is a system of certain documents that provide practical help in regulating the management of the social and humanitarian sphere and the management of the environment. That is, advice is provided for managing companies taking into account social and environmental conditions and factors affecting them.

Another source contains seven components (elements) of ESMS at the company level: policy; a system for determining risks and consequences for ecology and safety; organizational potential and competence; management programs; emergency preparedness and response; involvement of interested parties; monitoring and review. It is recommended to involve companies, managers, employees, local communities, other interested parties in the implementation of the specified components of ESMS «to eliminate possible risks for the environment and security of the business opportunities» (Environmental and social management systems (company-level), 2018).

That is, we cannot consider such interpretations of social management comprehensive, because they are developed taking into account the development of social aspects of the enterprise (firm, organization) and cannot be used to manage other social institutions and processes.

Another approach of modern Western science is the understanding of *social management as social policy and the identification of social management and social policy*. We consider this approach unfounded due to a misunderstanding of the difference between the concepts of «the sphere of social space management» and the sphere of «management of the social or socio-humanitarian sphere of society». For example, the concept of «SMS», which appeared, apparently, within the framework of the previously considered ESMS focus, is «a set of policies, processes and procedures that allow a company to manage its social networks in order to influence performance on an ongoing basis, to monitor improvements».

From the point of view of the authors and supporters of the considered concept, its tasks are effective «SMS» as a certain management technology that will help businesses: demonstrate their business maturity as a responsible enterprise; strengthening of reputation in relation to clients, consumers and investors; early detection, monitoring and elimination of any adverse impact of its economic activity.

Note that in the list of these social management tasks, first of all, economic and business tasks are set, which will probably be solved by solving social or socio-humanitarian tasks, which are literally not set. However, it is noted that «each business adapts the social management system to its size, sector or business culture».

They also raise the question of «Basic principles of SMS», which, by the way, «remain unchanged» (unchanged why, in relation to what and to what time – we did not manage to find out and understand). These principles are: involvement; cyclic; systemic. From the point of view of management theory, this process requires approximately 7-8 principles, or even more. If you understand the above principles as certain scientific provisions, guidelines for the process of activity and as a result of activity, then many questions arise regarding the practical aspects of their observance and implementation, primarily in the field of social management.

The critical SMS functions to address are: human resources; Occupational Health; quality and compliance. It was not possible to find explanations regarding the implementation of these functions, and it was not possible to find answers to the question: «How can the function «quality» and the function «compliance» be implemented». Other components of the system: establishment of social policy; drafting procedures; good record-keeping system, internal monitoring, and periodic adjustment.

So, this example of the «social management system» we gave is an example of a rather free combination of various aspects, tasks, conditions (principles), a few functions (personnel management, «labor protection»), and other components. It is difficult to call all of these elements of the management system, because in the given material it is very difficult to understand how exactly this system of social management should work.

Note that the given mainly descriptive «systems» cause a lot of criticism, since their authors avoid explanations of the basic concepts «social institution», «social community», «social organization», «social work», «social protection». Explanations about how these and other concepts, phenomena and processes are related to each other are avoided. Like Christoph Schulz, he included «ordinary companies, enterprises of the social

economy or non-profit organizations, which, of course, need management and administration» to the sphere of social management. Social management is, so to say, the interface between economic and socio-pedagogical, as well as psychological aspects – and offers a great opportunity to improve our social coexistence in a professional way» (Schulz, 2022).

From the point of view of the authors of this article, the Institute of Social Management acts as a specific subject-object relationship, through the management tools of which influence is exerted on society as an organic whole. Social processes are not chaotic and arbitrary, but natural. Therefore, they must be regulated to a certain extent within the framework of the political system and social management. The connection between feedback, social management and the patterns of development of social institutions and institutions is manifested in the most general form in the joint activities of people, their interaction to satisfy their interests and needs on a competitive basis within their capabilities.

The type classification of social management in the sense of the formation and development of its methodology has an important theoretical and practical significance, since such a scientifically based rational classification allows more specifically and clearly to investigate the specifics of individual (sub)types of social management and to develop tools for their effective implementation.

It is known that social management is neither uniform in content nor in form, but complex, the tools for its implementation are generally known and tested, although they require scientific research from the perspective of their specifics. Social management covers all spheres of society's life: political, economic, social, cultural, spiritual, ecological, international, and in the sense of this concept it is first and foremost a systemic management of society. Reducing the heterogeneity of types of social management only to its content, forms, and methods is not entirely justified, since many types of social management are characterized by similar contents, similar forms and management tools. Moreover, management tools (regularities, principles, functions, methods, forms, processes, procedures, mechanisms, approaches, management technologies, etc.) are often similar, if not identical, in state, public, and social management (Kuibida, & Shpektorenko, 2022). Distinguishing of social management types should stimulate a more detailed study of general and specific characteristics, and features of the methodological and instrumental basis of their practical implementation.

In connection with the transition of management of society from the paradigm of state to public

management, the division of social management by organizational and legal forms into two types: state management (management of state affairs) and non-state management (management of private organizations, public associations, etc.) loses its topicality. The transition to the paradigm of public management, which includes state management and local self-government, makes management more democratic, in the sense of convergence of the social roles of the subject and the object of management in the development and implementation of public policy. Although, let's note, state administration can also ensure fairly broad participation of citizens in public affairs.

Social management by means of management is divided to:

- management of individual human activity;
- management of collective, collegial activities of people.

The type classification of social management carried out in this publication was developed with an understanding of joint social management activity as a socio-cultural phenomenon.

The social object of management is a set of material elements of the managed system: various spheres of activity and goals of management, support, strengthening and development of social relations.

1. *Social management is divided into the following types according to the spheres of society's vital activities:* political; economic; social (social sphere); cultural; spiritual; ecological; international. This approach to classification is systematic, but such that it does not allow revealing the entire spectrum of objectivity and subjectivity of management, the content and characteristics of management relations and interactions in the state and society.

2. *Institutional approach to the classification of social management.*

A promising direction of research, from our point of view, is the study of social management methodologies in formal social institutions.

By social institution we mean a set of values, norms, culture, orders and requirements associated with certain organizational structures, with the help of which society controls and regulates the activities of individuals in the most important spheres of life. Social institutions, as a rule, are stable, historically developed forms of organization of joint activities and interaction of individuals. Institutions are not always realized by individuals, but they regulate their actions. And to ensure compliance with the norms, orders and requirements of the social institution in society, as a rule, appropriate social organizations are created and function.

Social institutions include:

1. Social institutions in general.

2. Political institutions – head of state, parliament, government.

3. Economic institutions – banks, enterprises of production infrastructure.

4. Academic educational and cultural (ethical) institutes, institutes of spiritual development – family, educational institutions (school, art institutions, church, faith).

5. International institutes – international organizations.

6. Professional institutes (institutes of professions, or institutes of professionalization).

In the system, they make up the structure of social institutions of society. It is these institutions that form the social, professional, sociocultural, cultural, and academic mobility of individuals and their combination and interaction (Kuibida, & Shpektorenko, 2018).

In general, it is possible to divide social management into *state management and public management* (which is carried out, respectively, on behalf of the state and institutions of civil society).

3. *These two approaches indicated and described become the theoretical basis for the classification of social management according to the characteristics of the elements of the structure (subject-subject and object-object relations, the content and directions of these relations).*

In this rational, most fragmented and, in our opinion, classification, social management is divided into: management of society; public administration; management of political institutions and processes; public management (administrative-public management); state management (state administration); Local Government; economy management; management of socio-economic processes, or management of production infrastructure; management of social processes (management of the social sphere); management of social infrastructure, management of the socio-cultural sphere (spiritual production); internal organizational (hardware) management; management in public and private organizations (public and private administration and management); management in public organizations; management of religious organizations (church management); management of environmental

protection; management of family affairs, including household affairs; military administration; regional management; industry management; management in informal social institutions; management (management) at the individual level.

The main tools of social management are its regularities, principles, functions, methods, forms, procedures, processes, mechanisms (as different options for combining these tools), which make up the «founding bricks» of theories, concepts, technologies of social management, the structure of the social management activity of the subject of activity.

Conclusions.

Thus, social management is a complex phenomenon that has both objective and subjective characteristics. It is an integral part of social interaction and organically inherent in it. Scientific classification of types of social management allows: systematic and detailed investigation of its internal structure; determine the heterogeneity and specificity of individual species; to develop recommendations regarding the methodology of cognitive and practical activity in the field of management.

Scientific classification provides an opportunity to more systematically and in detail investigate the internal structure of social management, its heterogeneity and the specificity of certain types of social management, to provide recommendations regarding the methodology of cognitive and practical activities in the implementation of types of management in order to effectively implement the goals and develop the internal and external functions of the state, including in war and post-war times. The selection of scientifically based types of management creates an opportunity to analyze management, namely: anatomy (structure, construction) of social management, management morphology, management diagnostics and evaluation, management analysis and synthesis, management modeling, management effectiveness assessment, management cost, management economics, etc. All types of analysis relate not only to the theory of social management, but also to the methodology of practical activity, including the ability to manage objects by oneself (self-management).

REFERENCES

- Bandurka, O. M. (2004). *Theory and practice of management of internal affairs agencies of Ukraine*. (Monograph). Kharkiv: Osnova. ISBN 966-610-012-6.
- Chakhnashvili, M. (2006). Classifications of social management. *IBSU Scientific Journal (IBSUSJ)*, 1(1), 86-90. ISSN 1512-3731.
- Dobrianska, N. A., Arbuzova, A. S., & Mazilkina, O. O. (2022). Public administration as the main type of social management, the field of scientific knowledge and the field of education. *Economic journal Odessa polytechnic university*, 2(20), 11-19. <https://doi.org/10.15276/EJ.02.2022.2>

- Environmental and Social Management System*. (2024). Retrieved from <https://www.iucn.org/about-iucn/accountability-and-reporting/project-accountability/environmental-and-social-management-system>
- Environmental and social management systems (company-level)*. (2018). Retrieved from https://toolkit.bii.co.uk/wp-content/uploads/2018/10/ESMS_company-level.pdf
- Jones, T. M., Donaldson, T., Freeman, E. R., Harrison, J. S., Carrie, L., Mahoney, J. T., & Pearce, J. (2016). Management Theory and Social Welfare: Contributions, Extensions, and Challenges. *The Academy of Management Review*, 41(2), 216-228.
- Khudaverdieva, V. (2023). Public administration as a type of social management: evaluation of effectiveness. *Scientific Bulletin: Public administration*, 2(14), 221-237. [https://doi.org/10.33269/2618-0065-2023-2\(14\)-221-237](https://doi.org/10.33269/2618-0065-2023-2(14)-221-237)
- Koronvary, P., Kuibida, V. S., & Shpektorenko, I. V. (2023). Structure of social management and issues of methodology of practical activity. *Zabezpechennia stiikosti, revitalizatsii ta rozvytku terytorii i hromad v Ukraini. (Proceedings of the scientific and practical conference with international participation, Dnipro, May 4, 2023)*, (pp. 97-101.). Dnipro: NTU «Dniprovska politekhnika».
- Kuibida, V. S., & Shpektorenko, I. V. (2018). *Professional mobility and problems of professionalization of public administration personnel*. (Monograph). Kyiv: Natsionalna akademiia derzhavnoho upravlinnia. ISBN 978-966-619-379-0.
- Kuibida, V. S., & Shpektorenko, I. V. (2022). Methodology of public administration as a system: theoretical and practical aspect. *Public management and administration in Ukraine*, 29, 7-12.
- Kuniev, Yu. D. (Ed.). (2006). *Management in the Customs Service*. (Textbook). Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury. ISBN 966-364-273-4.
- Ruzhensky, M. (2010). *Social management*. (Study guide). Kyiv: IPK DSZU. ISBN 978-966-8640-79-7
- Schulz, C. (2022). *Social management – what is it actually?* Retrieved from <https://www.careelite.de/en/social-management/#:~:text=Social%20management%20refers%20to%20the,well%20as%20non-profit%20organizations>
- Shpektorenko, I. V. (2023). *Methodology of public administration: a systematic approach*. Dnipro: Natsionalnyi tekhnichniy universytet «Dniprovska politekhnika».
- Srinath, I. (2020). *Does India's social sector need better 'management'?* Retrieved from https://www.isdm.org.in/blog/does-india's-social-sector-need-better-'management'?utm_source=adwords&utm_medium=grants&utm_campaign=soft_skills_blog&utm_campaignid=17173992185&utm_adgroupid=135829628294&utm_creativeid=600675199170&utm_matchtype=p&utm_device=c&utm_network=g&utm_keyword=social%20managers&utm_placement=&gclid=EAIaIQobChMIgLDNtL2o_AIVkh4YCh2WWgp7EAAYAiAAEgLnB_D_BwE#close

Obligation of Execution of Administrative Act and Measures of Influence

UDC: 342.924:027.236

DOI: <https://doi.org/10.15421/152430>

Olashyn Volodymyr

Ph.D. Student, <https://orcid.org/0000-0002-8638-8004>, volodymyr.olashyn@uzhnu.edu.ua

State University «Uzhhorod National University» (Uzhhorod, Ukraine)

Abstract

The relevance of the study is related to the need to ensure the effectiveness of administrative processes through the correct execution of acts, optimizing the balance between the implementation of rights and obligations and ensuring simplicity, speed and economic benefit, as well as the adaptation of procedures to modern requirements and technologies to improve public administration in this area.

The purpose of the article is to investigate the main aspects of the implementation of administrative acts in the public administration of Ukraine, to emphasize their importance for the effectiveness of such acts, and to consider the obligation of their implementation as a component of the principle of efficiency in the administrative procedure.

Results. The role of administrative acts in the legal system and their impact on the effectiveness of procedures have been studied. Emphasis is placed on the importance of their mandatory implementation, organization of the process with minimal expenditure of resources, as well as on interaction between authorities and citizens, legal guarantees and the principle of proportionality. An approach was applied that improves the understanding of the role of administrative acts in the public legal system, as well as the development of criteria for evaluating the effectiveness of administrative procedures, improving mechanisms for protecting citizens' rights, and promoting the implementation of recommendations to improve the quality of administrative acts and legal protection of citizens.

Conclusions. The study showed that administrative acts are key to ensuring the effectiveness of administrative procedures in Ukraine, as they provide legal certainty and protection of citizens' rights, contributing to the strengthening of the rule of law. The importance of the mandatory implementation of acts from the moment they come into force emphasizes the need to comply with the principle of efficiency, which allows for prompt resolution of cases with minimal expenditure of resources. The proposed approaches to the implementation of the principle of efficiency can improve the quality of administrative management and increase citizens' trust in authorities.

Keywords: administrative act, principle of effectiveness, administrative procedure, public administration, administrative act execution body, monetary recovery, direct influence

Обов'язковість виконання адміністративного акту та заходи впливу

Олашин Володимир

Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет» (Ужгород, Україна)

Анотація

Актуальність дослідження пов'язана з необхідністю забезпечення ефективності адміністративних процесів через правильне виконання актів, оптимізацію балансу між реалізацією прав і обов'язків та забезпеченням простоти, швидкості й економічної вигоди, а також адаптацію процедур до сучасних вимог і технологій для покращення публічного управління у цій сфері.

Мета статті – дослідити основні аспекти виконання адміністративних актів у публічному управлінні Україні, підкреслити їх значення для ефективності таких актів та розглянути обов'язковість їх виконання як складову принципу ефективності в адміністративній процедурі.

Результати дослідження. Досліджено роль адміністративних актів у правовій системі та їх вплив на ефективність процедур. Зроблено акцент на важливості їх обов'язкового виконання, організації процесу з мінімальними витратами ресурсів, а також на взаємодії між органами влади і громадянами, правових гарантіях і принципі пропорційності. Застосовано підхід, який покращує розуміння ролі адміністративних актів у публічно-правовій системі, а також щодо розробки критеріїв для оцінки ефективності адміністративних процедур, удосконалення механізмів захисту прав громадян і сприяння впровадженню рекомендацій для підвищення якості адміністративних актів та правової захищеності громадян.

Висновки. Дослідження показало, що адміністративні акти є ключовими елементами забезпечення ефективності адміністративних процедур в Україні, оскільки вони забезпечують правову визначеність та захист прав громадян, сприяючи зміцненню правової держави. Важливість обов'язкового виконання актів з моменту набрання ними чинності підкреслює необхідність дотримання принципу ефективності, що дозволяє оперативно вирішувати справи з мінімальними витратами ресурсів. Запропоновані підходи до реалізації принципу ефективності можуть покращити якість публічного управління та підвищити довіру громадян до органів влади.

Ключові слова: адміністративний акт, принцип ефективності, адміністративна процедура, публічне управління та адміністрування, орган виконання адміністративного акту, грошове стягнення, безпосередній вплив

Стаття надійшла / Article arrived: 23.05.2024

Схвалено до друку / Accepted: 28.06.2024

Вступ.

У сучасному публічному управлінні та адмініструванні одним з ключових аспектів є забезпечення ефективності адміністративної процедури через належне виконання адміністративних актів (далі – АА). Основна проблема полягає в знаходженні оптимального балансу між необхідністю реалізації прав і обов'язків суб'єктів адміністративної процедури та забезпеченням простоти, швидкості та економічної ефективності цього процесу. На практиці це вимагає від адміністративних органів (далі – АО) не тільки прийняття значущих рішень або дій, а й визначення чіткого порядку їх виконання з мінімальними витратами ресурсів, а також забезпечення гнучкості у вирішенні конкретних справ.

Незважаючи на значний прогрес у законодавчій розробці та впровадженні адміністративних процедур, що відповідають принципу ефективності, існують виклики, пов'язані з тим як прийняті в порядку адміністративної процедури АА будуть виконуватися на практиці.

Отже, проблема забезпечення ефективності в адміністративній процедурі, через належне виконання АА є багатогранною і потребує комплексного аналізу, для того щоб знати, чи потрібно вдосконалювати вже існуючі механізми їх реалізації. Розв'язання цих питань має критичне значення для підвищення якості публічного управління та адміністрування та зміцнення довіри громадян до державних інституцій. Вирішення цієї проблематики вимагає від АО не тільки формалізації процесів прийняття та виконання АА, але й забезпечення їх прозорості, доступності для громадян та можливості для контролю з боку суспільства.

Особлива увага має бути приділена адаптації адміністративних процедур до сучасних вимог і викликів, включаючи інтеграцію цифрових технологій для спрощення та прискорення процесів, що також сприятиме підвищенню ефективності публічного управління. Необхідність впровадження інноваційних підходів до адміністративного провадження, які дозволяють оптимізувати використання ресурсів та покращити якість надання послуг громадянам, є актуальним завданням органів публічного управління.

Комплексне вирішення проблеми виконання АА з врахуванням принципу ефективності вимагає системного підходу, який охоплює правові, організаційні та технологічні аспекти. Це включає перегляд існуючих нормативних актів, вдосконалення механізмів контролю та відповідальності за виконанням АА, а

також активізацію участі громадян у процесі адміністративного регулювання.

У сучасних умовах розвитку правової держави АА відіграють ключову роль у функціонуванні системи публічного управління. Вони виступають важливим інструментом для вирішення конкретних справ та регулювання правовідносин між АО та громадянами. З огляду на це, дослідження аспектів виконання АА набуває особливої актуальності, оскільки ефективне та своєчасне виконання таких актів забезпечує дотримання принципу законності та ефективності в адміністративній процедурі. У цьому контексті важливо проаналізувати механізми реалізації АА, їх вплив на забезпечення правової визначеності та захисту прав громадян, а також визначити шляхи підвищення ефективності діяльності АО в Україні.

Мета статті полягає в тому, щоб дослідити ключові аспекти виконання АА в системі публічного управління України, висвітлити їх важливість для дотримання принципу ефективності в діяльності органів публічного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженням адміністративно-процедурного законодавства займався А. М. Школик (2021) про що наведено в авторефераті на здобуття наукового ступеня доктора філософії. В. Б. Авер'янов (2009) досліджував значення адміністративних процедур у реформуванні адміністративного права. Теоретичні основи адміністративного процесу досліджували О. М. Бандурка та М. М. Тищенко (2002). Сучасні підходи до визначення адміністративного процесу вивчала Н. Л. Губерська (2014). Досліджували зарубіжний досвід застосування окремих елементів адміністративної процедурної форми в податкових правовідносинах В. В. Тильчик та О. В. Тильчик (2024). Проводив відмежування адміністративних процедур від адміністративного процесу як форми реалізації правосуддя А. Ю. Осадчий (2024). Питання впровадження Закону України «Про адміністративну процедуру» вивчав О. А. Задихайло (2024).

Результати дослідження.

Розділом VIII Закону України «Про адміністративну процедуру» (далі – ЗУАП), який прийнятий 17 лютого 2022 р. та вступив в дію в грудні 2023 року, визначено порядок виконання АА, стадії такого виконання і заходи впливу, якщо АА не виконано зобов'язаною особою (Про адміністративну процедуру, 2022).

АА стають обов'язковими для виконання з моменту офіційного набуття ними чинності, але виконання актів, які надають певні переваги

«сприяючих», та тих, що встановлюють обмеження «обтяжуючих», має свої особливості (Загальна адміністративна процедура, 2023).

«Сприяючі» акти, зазвичай втілюються в життя за ініціативою осіб, на користь яких вони були винесені, і часто не потребують додаткового втручання з боку держави для їх реалізації (Загальна адміністративна процедура, 2023). Наприклад, отримавши дозвіл на проведення конкретного виду господарської діяльності, суб'єкт самостійно здійснює дії відповідно до цього дозволу, тобто сам виконує вимоги цього АА.

«Обтяжуючі» АА, що накладають певні обов'язки на фізичних або юридичних осіб, не завжди знаходять їх готовність до добровільного виконання і, отже, можуть вимагати застосування примусових заходів для їх реалізації (Загальна адміністративна процедура, 2023). Наприклад, вказівки щодо демонтажу незаконно встановлених об'єктів малої архітектурної форми або нелегальних рекламних конструкцій на вулицях.

До прийняття ЗУАП існуюче законодавство в основному зосереджувалося на примусовому виконанні судових рішень і обмежувалося лише вузьким спектром АА, які можна було виконувати як виконавчі документи. Цей пробіл у законодавстві часто призводив до того, що багато АА залишалися невиконаними.

Впровадження ЗУАП має на меті виправити цю ситуацію, встановлюючи, що АО може забезпечувати виконання АА за допомогою різноманітних заходів впливу. Такі заходи впливу слугують як правові інструменти, що дають змогу АО примусово домагатися виконання АА, сприяючи досягненню мети, визначеної при врегулюванні справи. При цьому вибір конкретного заходу впливу здійснюється з дотриманням принципу «пропорційності», що гарантує мінімізацію шкоди як для зобов'язаних осіб, так і для суспільства в цілому (Загальна адміністративна процедура, 2023).

У ситуаціях, коли АА не було добровільно виконано зобов'язаною стороною, АО має повноваження застосувати відповідні заходи впливу.

1. Вчинення дій за рахунок зобов'язаної особи іншою особою. У разі, коли зобов'язання, встановлене АА, не виконується, але може бути забезпечене іншою особою, орган виконання може надати право такій особі на реалізацію цих дій за фінансовий рахунок зобов'язаної особи. Зазвичай, це може бути пов'язане з демонтажем незаконно розміщеного рекламного банера, що здійснюється відповідно дорученим АО комунальним або приватним підприємством.

Окрім того, сам АО має можливість, при наявності такої, особисто реалізувати дію, передбачену АА, на умовах фінансування з боку зобов'язаної сторони. Застосувавши цей захід впливу, орган має законне право вимоги до зобов'язаної особи щодо відшкодування всіх витрат, які виникли у процесі самостійного виконання АА. Так, у разі коли витрати перевищують очікувані, зобов'язана сторона повинна покрити збільшені витрати (Про адміністративну процедуру, 2022).

2. Накладення грошового стягнення. У випадку невиконання АА зобов'язаною особою протягом визначеного АО терміну та якщо виконання цього акту іншою особою не є можливим, АО має право видати рішення про накладення фінансових санкцій на зобов'язану сторону.

Це може стосуватися ситуацій, коли необхідно здати документи, предмети або утриматися від певних дій. Паралельно з накладенням фінансових санкцій АО встановлює новий термін для виконання АА.

Якщо АА знову не виконано в новий термін без вагомих причин, АО може застосувати фінансові санкції знову, але вже в подвійному розмірі. Рішення про накладення фінансових санкцій є виконавчим документом, який підлягає виконанню Державною виконавчою службою (Про адміністративну процедуру, 2022). Застосування фінансових санкцій за законодавством не вважається покаранням, а є методом примусу до виконання обов'язків, основна мета якого – стимулювати зобов'язану особу до виконання вимог АА.

3. Безпосередній вплив. У ситуаціях, коли заходи, такі як виконання дій за рахунок зобов'язаної особи, або застосування грошового стягнення, не призводять до досягнення мети АА, або не можуть бути вжиті через певні обставини, АО має право здійснити безпосередній вплив на особу, якщо йому надано такі повноваження спеціальним законодавством. Наприклад, в ситуації, коли особа не виконала вимогу залишити небезпечну будівлю. У випадках, коли АО не передані повноваження для безпосереднього впливу, виконання АА може бути покладено на інші органи, зокрема на Національну поліцію, яка має відповідні повноваження (Про адміністративну процедуру, 2022).

У разі опору з боку зобов'язаної особи під час застосування заходів впливу, можуть бути застосовані примусові заходи згідно з встановленими законом межами та процедурами. В таких ситуаціях, правоохоронні органи, зокрема поліція, на запит АО, повинні

забезпечити дотримання публічного порядку та безпеки під час впровадження вказаних заходів (Загальна адміністративна процедура, 2023).

Застосування примусових заходів не кваліфікується як АА, адже воно здійснюється на основі вже існуючих рішень органу виконання, про які йшлося вище. Отже, безпосереднє вжиття примусових дій слід розглядати як конкретну виконавчу дію, що є законною, за умови, що орган виконання дотримується усіх необхідних процедур і кроків, передбачених на попередніх етапах прийняття та реалізації АА (Андрійко, 2019, с. 532).

Відповідно до ч. 1 ст. 99 ЗУАП існує обмеження для органу виконання щодо прямого та фактичного вжиття примусових дій. Водночас, цей закон встановлює право для органу виконання та накладає зобов'язання на правоохоронні та інші відповідні органи забезпечити публічний порядок і безпеку під час реалізації зазначених примусових заходів (Андрійко, 2019, с. 532).

Як було зазначено раніше, під час виконання дій або застосування заходів впливу можливий опір від особи, до якої ці заходи спрямовані. Опір може бути як вербальним – через вербальні перепалки з представником органу виконання, так і фізичним – шляхом відвертого протистояння. В таких випадках, перед застосуванням будь-яких примусових заходів, орган, що виконує, має детально поінформувати особу про її юридичний статус та можливі юридичні наслідки відмови від виконання. Враховуючи специфіку ситуації, включаючи попередню поведінку та характер зобов'язаної особи, може бути застосовано підтримку правоохоронних органів для забезпечення порядку та безпеки, а також для подолання будь-якого спротиву. Часто, присутність правоохоронців є достатньою для безперешкодного впровадження АА.

«Добрим» результатом буде вважатися попередження про застосування примусових заходів або ж, при необхідності, безпосереднє їхнє введення в дію має за ціль досягнення виконання зобов'язання, накладеного на особу відповідно до АА. «Оптимальним» результатом буде вважатися ситуація, коли особа виконує вимоги, покладені на неї, без переходу до стадії примусового виконання. В будь-якій ситуації, коли зобов'язана особа вибирає добровільно виконати свої зобов'язання, орган виконання зобов'язаний припинити застосування будь-яких заходів впливу (Андрійко, 2019, с. 532).

Також необхідно зазначити, що особа, на яку покладено зобов'язання, має право оскаржити рішення про вжиття заходів впливу щодо неї. Це можна зробити, вказавши на невідповідність у часі, місці виконання або типі заходу впливу,

протягом п'яти робочих днів з моменту, коли особа була поінформована про рішення АО. Подання такої скарги призупиняє дію заходу впливу до моменту її розгляду по суті (Про адміністративну процедуру, 2022).

Орган, який розглядає скарги, має ухвалити рішення щодо заявленої скарги протягом десяти календарних днів з дати її отримання (Про адміністративну процедуру, 2022).

Рішення про вжиття примусових заходів, ухвалене адміністративним органом, можна оскаржити в судовому порядку, згідно з встановленими законодавством процедурами (Про адміністративну процедуру, 2022).

У тексті ЗУАП використовується формулювання «скарга щодо рішення про застосування заходу (заходів) впливу», але насправді йдеться про комплексне рішення, яке охоплює вибір конкретного заходу впливу та опис умов його застосування. Це рішення є критично важливим для особи, яка підлягає заходу впливу, адже воно надає їй можливість захиститися від потенційно неправомірного або невиправданого застосування заходу, забезпечуючи при цьому державі можливість ефективно виконувати АА.

Існує також альтернативний підхід, згідно з яким спочатку оголошується попередження про можливе введення заходу впливу, а вже потім, після завершення визначеного терміну для добровільного виконання, АО, констатувавши відсутність виконання, застосовує цей захід. З моменту ухвалення такого рішення у зобов'язаної особи починається період обмеження у п'ять днів для оскарження заходу впливу (Андрійко, 2019, с. 536).

Таким чином, слід зазначити, що забезпечення виконання АА має відбуватися з дотриманням принципу гарантування ефективних засобів правового захисту і вказує на можливість звернення до судового захисту у випадку помилок, допущених під час впровадження заходів впливу, особливо під час примусового виконання АА.

Результати дослідження показують необхідність сприяння поглибленню розуміння ролі АА у правовій системі. Аналіз сутності, видів та значення АА дозволяє визначити їх ключові характеристики і функції в контексті адміністративного права. Це, своєю чергою, може сприяти розвитку наукової думки у цій галузі та підвищенню ефективності публічного управління та адміністрування.

Аналіз ефективності адміністративної процедури є основою для розробки критеріїв оцінки ефективності адміністративних процедур та ідентифікації основних чинників, що на неї впливають. Також це може допомогти

сформулювати практичні рекомендації для АО щодо підвищення прозорості та ефективності їх діяльності.

Важливу роль відіграє визначення механізмів захисту прав громадян під час виконання АА, а також можливостей оскарження адміністративних рішень і механізмів правової допомоги.

Висновки.

АА виступає як один з ключових інструментів в системі публічного управління та адміністрування, забезпечуючи втілення правових норм в життя через індивідуалізовані рішення. Його обов'язковість до виконання підкреслює значимість адміністративного регулювання для правопорядку та суспільних відносин.

Введення в дію та виконання АА здійснюється на основі принципу ефективності, що передбачає досягнення запланованих результатів з найменшими витратами ресурсів та забезпечення їх добровільного виконання зобов'язаними особами.

Застосування заходів впливу виправдане в ситуаціях, коли АА не виконуються добровільно. Ці заходи варіюються від вчинення дій за рахунок зобов'язаної особи до накладення грошового стягнення та можуть включати примусове виконання через втручання компетентних органів.

Правильний вибір та застосування заходів впливу має відповідати принципу пропорційності, коли обрані засоби є адекватними до масштабів порушення та ведуть до мінімізації збитків для зобов'язаної особи та суспільства.

Набрання чинності ЗУАП позначило важливий крок у зміцненні адміністративної відповідальності та покращенні механізмів примусового виконання АА, сприяючи більш ефективному та справедливому адмініструванню.

Отримані результати спрямовані на подальше вивчення та аналіз виконання АА у контексті сучасних вимог та викликів, з якими зіштовхується державне управління, наголошуючи на важливості постійного вдосконалення нормативно-правової бази та практики їх застосування.

На підставі аналізу обов'язковості виконання АА та заходів впливу, можна запропонувати наступні рекомендації для покращення ефективності публічного управління та адміністрування та контролю за виконанням АА:

1) ведення статистики виконаних АА (органам публічної влади необхідно вести

детальну статистику щодо кількості прийнятих АА, а також відсотку їх виконання. Це дозволить зробити процес управління більш прозорим, а також сприятиме аналізу ефективності рішень та ідентифікації проблемних сфер, що потребують додаткових заходів для забезпечення виконання АА);

2) аналіз заходів впливу, які призводять до виконання АА (необхідно провести детальний аналіз того, які саме заходи впливу є найбільш ефективними для спонукання до виконання АА. Це може включати як адміністративне стягнення так і безпосередній вплив);

3) удосконалення законодавчої бази щодо заходів впливу (на основі аналізу ефективності заходів впливу рекомендується розробка та внесення змін до чинного законодавства з метою оптимізації існуючих механізмів примусу та введення нових, які більш ефективно сприятимуть виконанню АА при цьому не змінюючи і не порушуючи вже існуючі принципи адміністративної процедури);

4) впровадження системи звітності за виконанням АА (розробка єдиної інформаційної системи виконання АА (ЄІСАА), що дозволить всім зацікавленим сторонам відстежувати статус виконання конкретних АА, сприятиме підвищенню відповідальності та ефективності роботи АО);

5) освітні та інформаційні кампанії (розробка та проведення освітніх та інформаційних кампаній для збільшення обізнаності громадян про їх права та обов'язки щодо виконання АА. Це допоможе підвищити рівень громадянської відповідальності та сприятиме більшому відсотку добровільного виконання АА);

6) підвищення кваліфікації посадових осіб (організація тренінгів та семінарів для посадових осіб АО з метою підвищення їх компетенцій у сфері застосування заходів впливу та покращення комунікації з громадянами. Це сприятиме більш ефективному та обґрунтованому використанню доступних механізмів впливу).

7) залучення громадськості до моніторингу виконання АА (стимулювання активної участі громадян і громадських організацій у процесі моніторингу виконання АА та впровадження публічного звітування АО про виконання прийнятих рішень).

Зазначені рекомендації допоможуть створити умови для підвищення ефективності виконання АА, забезпечити більшу прозорість і відповідальність АО, а також зміцнити довіру між державою та громадянами.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Авер'янов, В. Б. (2009). Значення адміністративних процедур у реформуванні адміністративного права. *Часопис Київського університету права*, 3, 8-14.
- Андрійко, О. Ф. (2019). *Науково-практичний коментар до Проекту Закону України «Про адміністративну процедуру»*. ФОП Мишалов Д.В.
- Бандурка, О. М., & Тищенко, М. М. (2002). *Адміністративний процес*. (Підручник для вищих навчальних закладів). К.: Літера Лтд.
- Губерська, Н. Л. (2014). Адміністративний процес: сучасні підходи до визначення. *Адміністративне право і процес*, 3(9), 231.
- Загальна адміністративна процедура. (2023). *Онлайн курс в рамках проекту «Підтримка комплексної реформи державного управління в Україні»*. Відновлено з <https://courses.zrozumilo.in.ua/courses/course-v1:EEF+EEF-023+feb22/about>
- Задихайло, О. А. (2024). До питання впровадження Закону України «Про адміністративну процедуру». *«Актуальні проблеми приватного та публічного права:»*. М матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції присвяченої 95-річчю від дня народження члена-кореспондента НАПрН України, академіка Міжнародної кадрової академії, Заслуженого діяча науки України, доктора юридичних наук, професора Процевського О. І., 29 березня 2024, м. Харків, (с. 556-558).
- Осадчий, А. Ю. (2024). Адміністративні процедури: оновлення концептуальних підходів. *Scientific notes of Lviv University of Business and Law*, 40, 528-534.
- Про адміністративну процедуру. № 2373-IX. (2022, Лютий 17). *Закон України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>
- Тильчик, В. В., & Тильчик, О. В. (2023). Зарубіжний досвід використання окремих елементів адміністративної процедурної форми в податкових правовідносинах. *Правова позиція*, 3(40), 114-118
- Школик, А. М. (2021). *Адміністративно-процедурне законодавство в Україні: становлення та систематизація*. (Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук). Запоріжжя.

REFERENCES

- About the administrative procedure. No. 2373-IX. (2022, February 17). *Law of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>
- Andriyko, O. F. (2019). *Scientific and practical commentary to the Draft Law of Ukraine "On Administrative Procedure"*. FOP Myshalov D.V.
- Averyanov, V. B. (2009). The importance of administrative procedures in the reform of administrative law. *Journal of the Kyiv University of Law*, 3, 8-14.
- Bandurka, O. M., & Tyshchenko, M. M. (2002). *Administrative process*. (Textbook for higher educational institutions). Kyiv: Litera Ltd.
- General administrative procedure. (2023). *Online course within the framework of the project "Supporting the comprehensive reform of public administration in Ukraine"*. Retrieved from <https://courses.zrozumilo.in.ua/courses/course-v1:EEF+EEF-023+feb22/about>
- Huberska, N. L. (2014). Administrative process: modern approaches to definition. *Administrative Law and Process*, 3(9), 231.
- Osadchyy, A. Yu. (2024). Administrative Procedures: Updating Conceptual Approaches. *Scientific notes of Lviv University of Business and Law*, 40, 528-534.
- Shkolyk, A. M. (2021). *Administrative and procedural legislation in Ukraine: formation and systematization*. (Abstract of the dissertation for the degree of Doctor of Law). Zaporozhye.
- Tylchik, V. V., & Tylchik, O. V. (2024). Foreign experience of using certain elements of the administrative procedural form in tax legal relations. *Legal Position*, 3(40), 114-118
- Zadykhailo, O. A. (2024). On the issue of implementation of the Law of Ukraine "On Administrative Procedure". *"Actual Problems of Private and Public Law". Proceedings of the VI International Scientific and Practical Conference dedicated to the 95th anniversary of the birth of Corresponding Member of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Academician of the International Personnel Academy, Honored Scientist of Ukraine, Doctor of Law, Professor Protsevsky O. I., March 29, 2024, Kharkiv, (pp. 556-558)*.

Аспекти Публічного Управління

Підписано до друку 28.06.2024 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний. Гарнітура Time New Roman.
Друк цифровий. Ум. друк 15,88. Наклад 100 пр. Зам. № 8/24

Видавництво «ГРАНІ»
49044, м. Дніпро, вул. Гоголя 20-б/32
Свідоцтво про внесення до Держреєстру ДК № 2131 від 23.02.2005
www.grani-print.dp.ua granidp@gmail.com